ANADOLU İMAM HATİP LİSESİ

DİNLER TARİHİ

YAZARLAR

Prof. Dr. Ali Osman KURT

Doç. Dr. Dursun Ali AYKIT

DEVLET KİTAPLARI

İKİNCİ BASKI

…………………….., 2019

MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI YAYINLARI ....: 6705
YARDIMCI VE KAYNAK KİTAPLAR DİZİSİ..: 996

EDİTÖR

Hasan ÖZARSLAN

TÜRKÇE

Ahmet POLAT

GÖRSEL TASARIM

Öznur Özdemir

Hanife KOYUTÜRK

PROGRAM GELİŞTİRME UZMANI

Hasan TOPAL

REHBERLİK UZMANI

Esra DEMİR

ISBN 978-975-11-4206-1

Millî Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 25.06.2018 gün ve 12254648 sayılı yazısı ile eğitim aracı olarak kabul edilmiş, Destek Hizmetleri Genel Müdürlüğünün 28.05.2019 gün ve 10443977 sayılı yazısı ile ikinci defa 114.636 adet basılmıştır.

İSTİKLÂL MARŞI

Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;
O benimdir, o benim milletimindir ancak.

Çatma, kurban olayım, çehreni ey nazlı hilâl!
Kahraman ırkıma bir gül! Ne bu şiddet, bu celâl?
Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl.
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl.

Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım.
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!
Kükremiş sel gibiyim, bendimi çiğner, aşarım.
Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım.

Garbın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar,
Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var.
Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir imanı boğar,
Medeniyyet dediğin tek dişi kalmış canavar?

Arkadaş, yurduma alçakları uğratma sakın;
Siper et gövdeni, dursun bu hayâsızca akın.
Doğacaktır sana va'dettiği günler Hakk'ın;
Kim bilir, belki yarın, belki yarından da yakın.

Bastığın yerleri toprak diyerek geçme, tanı:
Düşün altındaki binlerce kefensiz yatanı.
Sen şehit oğlusun, incitme, yazıktır, atanı:
Verme, dünyaları alsan da bu cennet vatanı.

Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda?
Şüheda fışkıracak toprağı sıksan, şüheda!
Cânı, cânânı, bütün varımı alsın da Huda,
Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüda.

Ruhumun senden İlâhî, şudur ancak emeli:
Değmesin mabedimin göğsüne nâmahrem eli.
Bu ezanlar -ki şehadetleri dinin temeli-
Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli.

O zaman vecd ile bin secde eder -varsa- taşım,
Her cerîhamdan İlâhî, boşanıp kanlı yaşım,
Fışkırır ruh-ı mücerret gibi yerden na'şım;
O zaman yükselerek arşa değer belki başım.

Dalgalan sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl!
Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl.
Ebediyyen sana yok, ırkıma yok izmihlâl;
Hakkıdır hür yaşamış bayrağımın hürriyyet;
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl!

Mehmet Âkif Ersoy

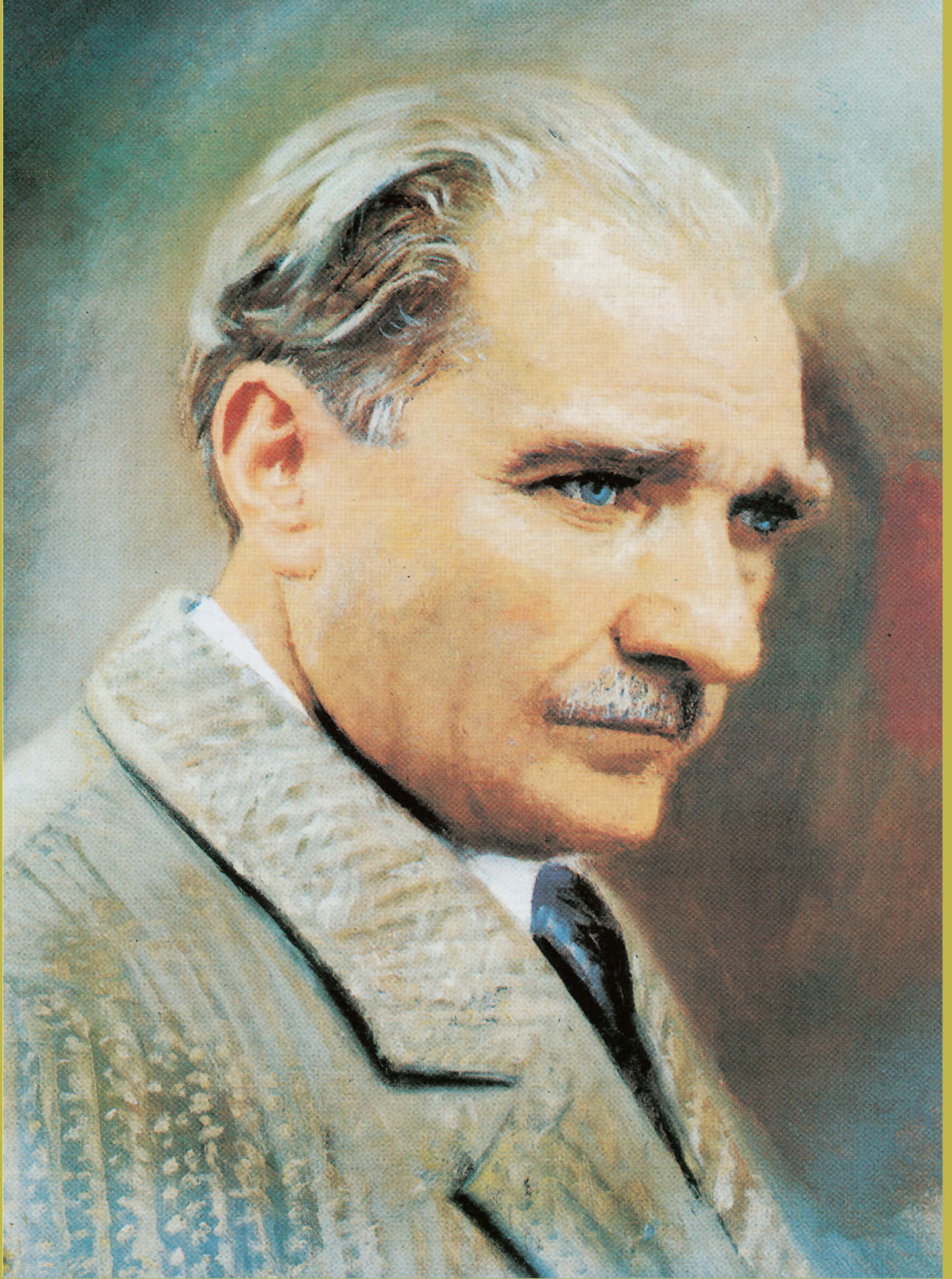
GENÇLİĞE HİTABE

Ey Türk gençliği! Birinci vazifen, Türk istiklâlini, Türk Cumhuriyetini, ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir.

Mevcudiyetinin ve istikbalinin yegâne temeli budur. Bu temel, senin en kıymetli hazinendir. İstikbalde dahi, seni bu hazineden mahrum etmek isteyecek dâhilî ve hâricî bedhahların olacaktır. Bir gün, istiklâl ve cumhuriyeti müdafaa mecburiyetine düşersen, vazifeye atılmak için, içinde bulunacağın vaziyetin imkân ve şeraitini düşünmeyeceksin! Bu imkân ve şerait, çok namüsait bir mahiyette tezahür edebilir. İstiklâl ve cumhuriyetine kastedecek düşmanlar, bütün dünyada emsali görülmemiş bir galibiyetin mümessili olabilirler. Cebren ve hile ile aziz vatanın bütün kaleleri zapt edilmiş, bütün tersanelerine girilmiş, bütün orduları dağıtılmış ve memleketin her köşesi bilfiil işgal edilmiş olabilir. Bütün bu şeraitten daha elîm ve daha vahim olmak üzere, memleketin dâhilinde iktidara sahip olanlar gaflet ve dalâlet ve hattâ hıyanet içinde bulunabilirler. Hattâ bu iktidar sahipleri şahsî menfaatlerini, müstevlîlerin siyasî emelleriyle tevhit edebilirler. Millet, fakr u zaruret içinde harap ve bîtap düşmüş olabilir.

Ey Türk istikbalinin evlâdı! İşte, bu ahval ve şerait içinde dahi vazifen, Türk istiklâl ve cumhuriyetini kurtarmaktır. Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur.

Mustafa Kemal Atatürk

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK

KISALTMALAR

b.	: bin
bk.	: bakınız
C	: cilt
c.c.	: celle celalühü
çev.	: çeviren
ed.	: editör
Hz.	: Hazreti
JASSS	: The Journal of Academic Social Science Studies
km	: kilometre
md.	: madde
MÖ	: Milattan önce
MS	: Milattan sonra
ö.	: ölüm tarihi
s.	: sayfa
s.a.v.	: sallallahu aleyhi ve sellem
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve diğerleri
yy.	: yüzyıl

İÇİNDEKİLER

1. ÜNİTE DİNLER TARİHİNE GİRİŞ ... 13
1. Dinin Tanımı ... 14
2. Kurumsal Bir Yapı Olarak Din ... 17
3. Dinin İnsan Hayatındaki Yeri ve Önemi ... 18
4. Dinler Tarihinin Tanımı, Konusu ve Metodu ... 19
5. Dinler Tarihinin Temel Kaynakları ... 19
6. Dinleri Öğrenmenin İslam Açısından Önemi ... 23
7. Dinlerin Coğrafi Dağılımı ... 24
ÜNİTEMİZİ DEĞERLENDİRELİM ... 27

2. ÜNİTE İSLAMİYET ... 29
1. İslamiyet'inTarihçesi ... 30
2. İslamiyet'te İnanç Esasları ... 35
3. İslamiyet'te İbadetler ... 40
4. İslamiyet'te Ahlaki Değerler ... 42
5. İsamiyet'in Diğer Dinlere Bakışı ... 44
ÜNİTEMİZİ DEĞERLENDİRELİM ... 45

3. ÜNİTE YAHUDİLİK VE HIRİSTİYANLIK ... 47
1. Yahudilik ... 48
1.1. Yahudiliğin Tarihçesi ... 48
1.2. Yahudiliğin İnanç Esasları ... 52
1.3. Yahudiliğin Ritüelleri, Sembolleri ve Kutsal Mekânları ... 61
2. Hıristiyanlık ... 65
2.1. Hıristiyanlığın Tarihçesi ... 65
2.2. Hıristiyanlığın İnanç Esasları ... 69
2.3. Hıristiyanlığın Ritüelleri, Sembolleri ve Kutsal Mekânları ... 74
ÜNİTEMİZİ DEĞERLENDİRELİM ... 78

4. ÜNİTE HİNT, ÇİN VE İRAN DİNLERİ ... 81
1. Hinduizm ... 82
1.1. Hinduizm'in Tarihçesi ... 83

1.2. Hinduizm'de İnanç, Ritüeller, Semboller ve Kutsal Mekânlar 85
2. Budizm 92
2.1. Budizm'in Tarihçesi 92
2.2. Budizm'de İnanç, Ritüeller, Semboller ve Kutsal Mekânlar 94
3. Sihizm 100
3.1. Sihizm'in Tarihçesi 100
3.2. Sihizm'de İnanç, Ritüeller, Semboller ve Kutsal Mekânlar 101
4. Konfüçyanizm 105
4.1. Konfüçyanizm'in Tarihçesi 107
4.2. Konfüçyanizm'de İnanç, Ritüeller, Semboller ve Kutsal Mekânlar 109
5. Taoizm 113
5.1. Taoizm'in Tarihçesi 113
5.2. Taoizm'de İnanç, Ritüeller, Semboller ve Kutsal Mekânlar 114
6. Mecusilik 117
6.1. Mecusiliğin Tarihçesi 118
6.2. Mecusilikte İnanç, Ritüeller, Semboller ve Kutsal Mekânlar 118
ÜNİTEMİZİ DEĞERLENDİRELİM 122

5. ÜNİTE TÜRKİYE'DE BAZI DİNÎ GRUPLAR 125
1. Ermeni Kilisesi 126
2. Süryani Kilisesi 128
3. Fener Rum Patrikhanesi 129
4. Türk Ortodoks Kilisesi 131
5. Musevi Hahambaşılığı 132
6. Yezidilik 133
7. Yehova Şahitleri 135
8. Bahailik 136
9. Türkiye'de Misyonerlik Faaliyetleri 138
10. Yeni Dinî Akımlar 140
ÜNİTEMİZİ DEĞERLENDİRELİM 143

SÖZLÜK 145

KAYNAKÇA 151

ORGANİZASYON ŞEMASI

Ünite Kapağı

1. ÜNİTE
DİNLER TARİHİNE GİRİŞ

Hazırlık soruları

ÜNİTEMİZE HAZIRLANALIM

1. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi'nin "din" maddesini inceleyiniz.
2. Kur'an-ı Kerim'de "din" kelimesinin hangi anlamlarda kullanıldığını araştırınız.
3. Farklı dinler hakkında bilgi sahibi olmanın faydalarını araştırınız.
4. Dinin insan hayatındaki önemini araştırınız.
5. Dinlerin yayıldığı bölgeleri dünya haritası üzerinde inceleyiniz.

Ünite başlığı

DİNLER TARİHİ

1. Dinin Tanımı

Konu metni

BİLGİ KUTUSU

Kur'an-ı Kerim'de Din Kavramı

BİLİYOR MUSUNUZ?

Etkinlik kutusu

Sayfa numarası

Bazı ayetlerin orijinal metinleri verilmiştir.

2. Kurumsal Bir Yapı Olarak Din

YORUMLAYALIM

ÜNİTEMİZİ DEĞERLENDİRELİM

Değerlendirme soruları:
(Açık uçlu
Çoktan seçmeli
Boşluk doldurma
Doğru/Yanlış)

ORGANİZASYON ŞEMASI

Her bir dinin kendine özel sembolü verilerek farkındalık oluşturulmak istenmektedir.

İslamiyet'te ise diğer dinlerden farklı olarak Hz. Âdem'den (a.s) itibaren devam eden peygamberlik halkasının sonuncusu olarak Hz. Muhammed'in (s.a.v.) kabul edilmesi nedeniyle "öncü isim" yerine "Peygamber" ifadesi kullanılmıştır.

Dinler hakkında genel tanıtıcı bilgiler verilerek konuya ön hazırlık yapılmaktadır. Bir bakıma dinin özeti verilmektedir.

Tarih sahnesine çıkış dönemleri verilerek dinlerin kronolojisi öğretilmektedir.

DİNLER TARİHİ

1. İslamiyet'in Tarihçesi

	İSLAMİYET (Kimlik Kartı)	
Dinin Adı	İslamiyet, İslam	
Başlangıcı	İlk insandan günümüze	
Peygamberi	Hz. Adem (a.s.) ... Hz. Muhammed (s.a.v.)	
Tanrı Düşüncesi	Allah (c.c.)	
Temel Kaynak	• Kur'an-ı Kerim • Sünnet	
İnanç Esasları	• Allah'a (c.c.) iman • Meleklere iman • Kitaplara iman • Peygamberlere iman • Ahiret gününe iman • Kadere iman	
Akımlar	İtikadi Siyasi Mezhepler • Ehli Sünnet * Maturidilik * Eşarilik • Şiilik • Mürcie •	Fıkhi Mezhepler • Hanefi mezhebi • Şafi mezhebi • Maliki mezhebi • Hanbeli mezhebi
Nüfusu	1.5 milyar	
Köken	Hicaz (Arabistan)	
Yayıldığı Ülkeler	Ortadoğu, Afrika, Asya, Avrupa'da bazı ülkeler	

YORUMLAYALIM

"...O (Allah), gerek daha önce (gelmiş kitaplarda) gerekse bunda (Kur'an'da) size "Müslümanlar" adını verdi..."

(Hac suresi, 78. ayet)

Yukarıdaki ayeti vahiy geleneği açısından yorumlayınız.

İslam tarihi insanlık tarihiyle özdeştir ve İslam hem ilk hem de son dindir. Özel anlamda İslam, miladi 7. yüzyıl başlarında Hz. Muhammed'e (s.a.v.) vahyedilen dinin adıdır. Genel anlamda ise Hz. Âdem'den (a.s) bu tarafa vahiy yoluyla tekrar edilen, Allah'ın (c.c.) insanlık için öngörmüş olduğu yegâne inanç sistemidir. Bu inanç sisteminin özünü, Allah'ın (c.c.) emir ve iradesine teslimiyet (İslam) oluşturmakta ve adını da bu özelliğinden almaktadır. Dolayısıyla İslam, bütün peygamberlerin tebliğ ettiği dinin ortak adıdır.[1]

1 Şinasi Gündüz, "İslam", Yaşayan Dünya Dinleri, s. 35-36; Talip Ayar, "İslam", Dinler Tarihi El Kitabı, s. 198.

30

Öncü isimler olarak Yahudilikte dinde özel bir yeri olması sebebiyle Hz. Musa'nın, Hıristiyanlıkta da inancın merkezine yerleştirildiği için Hz. İsa'nın ismi verilmiştir.

1. YAHUDİLİK

4. KONFÜÇYANİZM

Hint ve Çin dinlerinde peygamber inancı olmaması, Yahudilikte birden çok peygamberin bulunması, Hıristiyanlıkta Hz. İsa'nın peygamber değil Tanrı olarak kabul edilmesi sebebiyle, bütün dinleri kuşatıcı bir tanımlama olarak "Öncü isim" ifadesi tercih edilmiştir.

Sözlük: Kitapta geçen belli başlı kavramların anlamlarına buradan kolayca ulaşabilirsiniz.

SÖZLÜK

KAYNAKÇA

Kaynakça: Kitap hazırlanırken faydalanılan belli başlı kaynakların listesi

Kitapta bulunan karekodlar sayesinde kitabın tüm PDF'sine, ünitelere ve işlenen konu ile ilgili materyallere ulaşabilirsiniz

1. ÜNİTE
DİNLER TARİHİNE GİRİŞ

ÜNİTEMİZE HAZIRLANALIM

1. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi'nin “din” maddesini inceleyiniz.
2. Kur’an-ı Kerim’de "din" kelimesinin hangi anlamlarda kullanıldığını araştırınız.
3. Farklı dinler hakkında bilgi sahibi olmanın faydalarını araştırınız.
4. Dinin insan hayatındaki önemini araştırınız.
5. Dinlerin yayıldığı bölgeleri dünya haritası üzerinde inceleyiniz.

1. Dinin Tanımı

BİLGİ KUTUSU

Din, Kur'an-ı Kerim'de anlam alanı en geniş kavramdır. Kur'an'da *"millet, ümmet, şeriat, fıtrat, hanîf ve İslam"* kelimeleri de doğrudan dinin anlam alanına giren kelimelerdir.

(İsmail Çalışkan, Kur'an'da Din Kavramı, s. 85-90)

Dinin şimdiye kadar birçok tanımı yapılmıştır. Bu tanımlar, dine bakış açısına göre farklılık göstermektedir. Din tanımındaki çeşitlilik, hem dinin kendi yapısından hem de tanım yapanların dine yaklaşım farklılığından kaynaklanmaktadır. Bir dine bağlı olanlar, dini kendi inançları açısından tanımlamışlardır. Dine inceleme konusu olarak bakanlar ise elde ettikleri verilere göre dinin bir tanımını yapmışlardır.[1]

Din tanımlarının ortak noktası, zihnen varlığı kabul edilen üstün güce veya güçlere karşı duyulan kalbî bağlılık ve teslimiyet duygusu ile bu kabulün gerektirdiği davranışların (ibadetler) ifasıdır.[2]

Kur'an-ı Kerim'de Din Kavramı

Arapçada din kelimesi, yaratıcının emir ve hâkimiyeti, kulun itaat ve teslimiyetine dayalı karşılıklı ilişkiyi ifade etmektedir. Kur'an-ı Kerim'de din kelimesi, doksan beş yerde çeşitli anlamlarda kullanılmaktadır.

Kur'an-ı Kerim

Kur'an'da **"Allah katında (hak) din, İslam'dır."**[3] denilerek, Allah'ın (c.c.) inanan insanlara öngördüğü dinin İslam olduğuna işaret edilir. Bir başka yerde ise **"Kim İslam'dan başka bir din seçerse, bu ondan kabul edilmeyecektir."**[4] denilerek İslam'ın dışındaki dinlerin varlığından da bahsedilir.[5] Böylece Kur'an'da din kavramıyla özel anlamda İslam, genel anlamda ise bütün dinler kastedilir. Buna göre Kur'an'da din iki çeşittir. Biri mutlak din (objektif), diğeri ise değişken (sübjektif) dindir.

BİLİYOR MUSUNUZ?

Kur'an-ı Kerim'de din kelimesinin çoğulu olan *edyan/el-edyan* hiç geçmemektedir.

BİLGİ KUTUSU

Kur'an-ı Kerim'de mutlak dini (İslam'ı) anlatan *ed-dîn* kavramı, *ed-dînu'l-kayyım, dînu'l-kayyıme, ed-dînu'l-hâlis, dînu'l-hakk ve dînullah* gibi kavramlarla da ifade edilir.

Mutlak din, Kur'an'ın Allah'a (c.c.) izafe ettiği, bütün peygamberlerin getirdiği, esas ve ilkeleri belli olup zaman ve mekâna göre özünde değişiklik olmayan dindir. Mutlak dini anlatan ed-dîn kavramı, Allah'ın (c.c.) tarih boyu gönderdiği din olan İslam'ı ifade eder. Başka bir ifadeyle Kur'an'da "İnsanlığın evrensel ve daimi dini" olarak İslam anlatılır. Değişken din ise insanların algılayışına ve belirlemesine

1 Baki Adam, Dinler Tarihi El Kitabı, s. 41.
2 Ömer Faruk Harman, "İslam: Vahiy Geleneği İçinde İslam", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C 23, s. 3.
3 Âl-i İmrân suresi, 19. ayet.
4 Âl-i İmrân suresi, 85. ayet.
5 Şinasi Gündüz, "Giriş", Yaşayan Dünya Dinleri, s. 19.

göre yaşama geçirilmiş ve kişi ve toplumlara göre değişkenlik gösteren dindir. Bu dinler, ister Allah'tan (c.c.) gelip insanların anlayışlarına göre dönüştürülmüş olsun, isterse bizzat insanın kendisi tarafından düzenlenmiş olsun aynı kategoride değerlendirilir.[6]

Kur'an-ı Kerim'de Din Kelimesinin Çeşitli Anlamları	
Örf ve âdet	• **"Firavun dedi ki: 'Bırakın Musa'yı öldüreyim de, Rabbine yalvarsın bakalım. Çünkü ben onun sizin dininizi (hayat tarzınızı) değiştireceğinden yahut yeryüzünde fesat çıkaracağından korkuyorum."** (Mü'min suresi, 26. ayet.)
Hesap ve ceza günü	• **"Allah hesap gününün (ahiretin) malikidir."** *(Fatiha suresi, 4. ayet.)*
Kanun ve kurallar	• **"...(Yusuf) Kralın dinine göre kardeşini yanında alıkoyamazdı. Meğerki Allah dilemiş olsun."** *(Yûsuf suresi, 76. ayet.)*
Kulluk, itaat	• **Göklerdeki ve yerdeki herkes ister istemez ona boyun eğmişken ve ona döndürülüp götürülecekken onlar Allah'ın dininden başkasını mı arıyorlar?** *(Âl-i İmrân suresi, 83. ayet.)* • **"(Ey Muhammed!) Şüphesiz biz o Kitab'ı sana hak olarak indirdik. Öyle ise sen de dini Allah'a has kılarak O'na kulluk et.** *(Zümer suresi, 2. ayet.)*
İnanç ve ibadet	• **"Sizin dininiz size, benim dinim de banadır."** *(Kâfirûn suresi, 6. ayet.)* • **"Rabbi ona "Teslim ol" dediğinde "Âlemlerin Rabbine teslim oldum" demişti. İbrahim bunu kendi oğullarına da vasiyet etti, Yakub da öyle: "Oğullarım! Allah sizin için bu dini (İslâm'ı) seçti. Siz de ancak müslümanlar olarak ölün" dedi** *(Bakara suresi, 131-132. ayetler.).*
Sorumluluk	• **"Allah, sizin için dinde zorluk yaratmadı..."** *(Hac suresi, 78. ayet.)*

Kur'an-ı Kerim'de İslam dışındaki dinler,[7] hatta Mekkeli müşriklerin inançları[8] bile din olarak adlandırılır. Fakat dinsizlik gibi bir kavramdan veya anlayıştan Kur'an'da hiç söz edilmez. Buradan yeryüzünde dinsiz bir toplumun bulunmadığı veya dinsiz olmanın insanın doğasına aykırı olduğu sonucu çıkarılabilir.

BİLİYOR MUSUNUZ?

Kur'an-ı Kerim'de dinler değil, din mensupları ve onların İslam'a (ed-Dîn) göre konumları anlatılır. Yani Kur'an'da Yahudilik, Hıristiyanlık, Sabiîlik ve Mecusilik kavramları "din" olarak yer almaz; Ehl-i Kitap, İsrailoğulları, Yahudi, Nasara (Hıristiyan), Mecusi ve Sabiiler kavramları dinî grup ve toplulukları ifade etmek üzere kullanılır.

İslam Âlimlerinin Din Tanımları

İlk dönem Müslüman âlimler dinin tarifini, Kur'an-ı Kerim ve İslam inançlarını göz önünde bulundurarak yapmışlardır. Buna göre din, ilahî kaynaklı, aklı ve özgür iradeyi esas alan ve insanları hayır olana yönelten bir ilahî sistem olarak tanımlanmıştır.[9]

BİLGİ KUTUSU

Müslüman âlimlerin dinî tanımlarken üç hususu göz önünde bulundurdukları görülür:

1. Dinin kaynağı Allah'tır (c.c.),
2. Din, vahiy kaynaklıdır,
3. Dinin dünya ve ahirete ilişkin yönü vardır.

6 İsmail Çalışkan, Kur'an'da Din Kavramı, s. 69, 74-75.
7 bk. Fetih suresi, 28. ayet.
8 bk. Kâfirûn suresi, 6. ayet.
9 Abdurrahman Küçük, Günay Tümer vd., Dinler Tarihi, s. 4.

ARAŞTIRALIM

"Allah katında din, İslam'dır."

(Âl-i İmrân suresi, 19. ayet)

"Kim İslam'dan başka bir din seçerse, bu ondan kabul edilmeyecektir."

(Âl-i İmrân suresi, 85. ayet)

Ayetlerinin tefsirlerde nasıl yorumlandığını araştırınız.

Günümüz Müslüman âlimleri ise din tanımlarında giderek toplumsal yöne daha fazla ağırlık vermişlerdir. Önceleri Allah'ın (c.c.) düzenlediği iman ve amelden oluşan bir sistem olarak görülen din, çerçevesi genişletilerek hayatın bütün alanlarını kapsayacak şekilde tanımlanmıştır.

İslam Geleneğinde Din Tanımları

Cürcânî	Tahanevî	Muhammed İkbal	Ömer Nasuhi Bilmen
Din, akıl sahiplerini Peygamberin bildirdiği şeyleri kabule çağıran ilahî bir düzenlemedir.	Din, akıl sahiplerini kendi iradeleriyle halde salaha, ahirette felaha sevk eder.	Din, inanç olarak içtenlikle kabul edildiği ve tam manasıyla kavrandığı takdirde, karakter ve kişiliği büsbütün değiştirebilecek güçte bir genel hakikatler sistemidir.	Din, Allah'ın bir kanunudur ki Allah bunu peygamberleri vasıtasıyla insanlara lütuf ve ihsan buyurmuştur. Bu kanun, insanları hayra götürür; insanlar, bu ilahî kanun hükümlerine kendi tercihleriyle uyarlarsa doğru yolu bulmuş, hidayete ulaşmış olurlar.

(bk. İsmail Çalışkan, Kur'an'da Din Kavramı, s. 34-39, 226; Ömer Nasuhi Bilmen, Büyük İslam İlmihali, s. 17.)

HATIRLAYALIM

Batı'daki din tanımlarında, genellikle dinin kamusal alandan el çektirilmesi eğilimi gözlenirken İslam dünyasındaki din tanımlarında toplumsal yöne daha fazla ağırlık verildiği görülmektedir. Bunun sebebi Batı'da din, sevgi ve inanca indirgenerek vicdanlarda yaşanan; İslam dünyasında ise hayatın bütününü içine alan bir olgu olarak görülmesindendir.

Batılı Din Bilimcilerin Din Tanımları

Batı'da farklı disiplinlere mensup birçok bilim adamı din tanımı yapmıştır. Her bilim adamı dini, kendi çalışma disiplinine göre tanımlamıştır. Bu tanımlar, büyük ölçüde dinin teolojik, ahlaki, felsefi, psikolojik ve sosyolojik olarak bir yönüne vurgu yapar. Dini yalnızca bir yönüyle ele alan bu tanımlar, dinin gerçek yapısını ortaya koymakta yetersizdir.

Din bilimcilerinin yaptığı din tanımlarında; kutsal kavramı, inanç, zihni meleke, mutlak itaat duygusu, arzu, toplumsal değerler bilinci, yüce varlık ve tanrı fikri gibi hususlar ön plana çıkar.

Batı'da Çeşitli Disiplinlere Göre Yapılan Din Tanımları	
Teolojik Tanımlar	• Din, Tanrı'ya imandır. • Din, manevi varlıklara imandır.
Ahlaki Tanımlar	• Din, iyi bir hayata götüren vesiledir. • Din, duyguyla karışık ahlaktır.
Felsefi Tanımlar	• Din, sonsuz bir ilgidir. • Din, beşeri bir yansıtmadır.
Psikolojik Tanımlar	• Din, derin manevi tecrübenin bir türüdür.
Sosyolojik Tanımlar	• Din, değerlerin muhafazasıdır.
Batılı Din Bilimcilerinin Yaptığı Din Tanımları	
Max Müller (Maks Müller)	• Din; insanın sonsuzu kavramasını sağlayan, akıl ve mantığa tabi olmayan zihnî bir meleke veya yetenektir.
Rudolf Otto (Rudolf Otto)	• Din; insanın kutsal saydığı şeylerle olan ilişkisidir.
Feurbach (Foyerbah)	• Din; dua, kurban ve inançla kendini gösteren bir arzudur.
Mircea Eliade (Mirsa Eliyade)	• Din; hayatın anlamını veren, öte dünya arayışını sağlayan ve model ortaya koyan bir tecrübedir.

2. Kurumsal Bir Yapı Olarak Din

Dinin, tarihsel bir olgu olarak değişmeyen yanlarının yanında zamana ve mekâna (içtihada) göre değişkenlik gösteren yanları da vardır. Bu nedenle din, dinamik bir yapıya da sahiptir ve sürekli gelişme gösterir. Din, peygamber veya din kurucunun vefatından sonra kurumsallaşma sürecine girer. Çünkü dinin varlığını sürdürebilmesi, mesajını başka topluluklara ulaştırabilmesi ve inananlarını cemaat olarak bir arada tutabilmesi kurumsallaşmasına bağlıdır. İnanç ve ritüel şekillerinin belirlenmesi, kutsal metinlerin derlenmesi veya standart hâle getirilmesi dinin kurumsal bir yapıya dönüşmesinde önemli bir yere sahiptir.

YORUMLAYALIM

فَاَقِمْ وَجْهَكَ لِلدّ۪ينِ حَن۪يفاًۜ فِطْرَتَ اللّٰهِ الَّت۪ي فَطَرَ
النَّاسَ عَلَيْهَاۜ لَا تَبْد۪يلَ لِخَلْقِ اللّٰهِۜ ذٰلِكَ الدّ۪ينُ
الْقَيِّمُۗ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَۗ

"Hakka yönelen bir kimse olarak yüzünü dine çevir. Allah'ın insanları üzerinde yarattığı fıtrata sımsıkı tutun. Allah'ın yaratmasında hiçbir değiştirme yoktur. İşte bu dosdoğru dindir. Fakat insanların çoğu bilmezler."

(Rûm suresi, 30. ayet)

Bu ayetten hareketle insan doğası (fıtrat) ile din arasında kurulan ilişkiyi yorumlayınız.

Kurumsal bir yapı olarak din; inancı, ibadeti, ayini, hukuku, sanatı, yorumu ve geleneği içerir . Buna göre din, özünü oluşturan unsurlar göz önüne alınarak şöyle tanımlanabilir:

1. "Din, insanların mutlu bir hayat sürmesini amaçlayan Tanrı'nın veya din kurucularının kutsal kitaplarda yer alan sözlerinden, insanların bu amacın gerçekleşmesi için yaptıkları davranışlardan ve oluşturdukları kurumlardan meydana gelen bir sistemdir."[10]

2. "Din, ferdî ve içtimai yanı bulunan, fikir tatbikat açısından sistemleşmiş olan, inananlara bir yaşama tarzı sunan, onları belli bir dünya görüşü etrafında toplayan bir kurumdur."[11]

3. Dinin İnsan Hayatındaki Yeri ve Önemi

Din, insan hayatında çok önemli rol oynayan, tarihin bütün devirlerinde ve bütün toplumlarda daima var olan evrensel ve köklü bir olgudur.

Yaratılıştan kaynaklanan ve insanın tarihi kadar eski olan sorulara, en doğru cevabı yalnızca din verebilir. İnsan, kendisini yaratan, kontrol eden ve hesaba çekecek olan aşkın bir varlığa inandığı için diğer insanlara ve tabiata karşı davranışlarında kendini kontrol eder. Yalnızca kendi çıkar ve menfaatlerini gözetmez.

Din, insanın doğuştan beraberinde getirdiği fıtri bir duygudur. İnsanın sığınma, güvenme ve yakarma duygusunu ancak din karşılar. Din, içine düştüğü yalnızlık ve çaresizlik karşısında insana ümit, teselli ve güven sağlayan bir sığınaktır.

YORUMLAYALIM

"Her doğan fıtrat üzere doğar; sonra anası ve babası onu ya Yahudi ya Hıristiyan ya da Mecusi yaparlar."

(Buhârî, Cenâiz, 92)

Hadis-i şerifi "fıtrat ve sosyal" çevre etkileşimi açısından yorumlayınız.

Din, insanın yaptığı yanlışlıklar nedeniyle içine düştüğü vicdan azabını hafifletecek ve kendisini affettirecek bir güce olan ihtiyacını karşılar.

Din, vicdan duygusunu harekete geçirerek, insanı kötülükten alıkoymaya ve iyiliğe teşvik etmeye çalışır. Bir bakıma din duygusu, insan vicdanında bir kontrol aracıdır. Bu sayede insan sadece açık değil, gizli kötülüklerden de uzak durur, iyi ve güzel işler yapmaya yönelir.

10 Baki Adam, Dinler Tarihi El Kitabı, s. 43.
11 Mehmet Aydın, Din Felsefesi, s. 5.

Din, insanın sosyal ve doğal çevreyle uyum içinde yaşamasını sağlar. Mesela doğal çevrenin tahrip edilmesi, ilahî düzene karşı gelmekle eşdeğer görülür.

Din, insanları iyiye ve güzele iletme konusunda hukuki ve ahlaki ilkeler ortaya koyar.

Din, toplumsal yapının tesisi ve devamını sağlar. Böylece toplumun geleceğini temin etme açısından önemli bir işlev görür.[12]

TARTIŞALIM

Dinî araştırmalarda nesnel davranabilmek için hangi ilkelere dikkat edilmelidir? Tartışınız.

4. Dinler Tarihinin Tanımı, Konusu ve Metodu

Dinler Tarihi; tüm dinlerin tarihini inanç, ibadet, ahlak sistemlerini ve dinî kurumlarını inceleyen bir bilim dalıdır.

Mensubu bulunan veya bulunmayan geçmişte veya günümüzde yaşayan tüm dinler Dinler Tarihi'nin konusunu oluşturur.

Dinler Tarihi, dinleri tarafsız bir şekilde oldukları gibi tasviri (betimleyici) bir yöntemle, duygular ve ön yargılardan bağımsız bir şekilde ele alıp inceler. Dinleri mukayese ederken onları hak, batıl, doğruluk, yanlışlık ve üstünlük bakımından değerlendirmeye tabi tutmaz. Bu yönüyle bir dinin savunmasını yapan kelam ilminden ayrılır.

NOT EDELİM

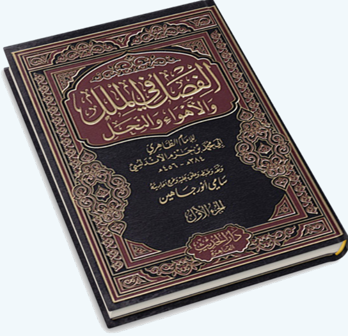
Dinler Tarihi, normatif bir bilim dalı değildir; bu özelliği nedeniyle kural koyucu, tanımlayıcı, savunmacı ve yargılayıcı bir niteliğe sahip değildir.

5. Dinler Tarihinin Temel Kaynakları

İslam tarihinde diğer dinler hakkında bilgi verme geleneği Kur'an-ı Kerim'le başlar. Kur'an; Yahudiler, Hıristiyanlar, Sabiîler ve Mecusilerden söz etmektedir. Bu bilgiler, Müslüman âlimleri diğer din ve inançlar hakkında araştırma yapmaya ve onlarla ilgili eserler ortaya koymaya yönlendirmiştir.

12 Şinasi Gündüz, "Giriş", Yaşayan Dünya Dinleri, s. 17-24; s. 6-8.

İslam dünyasında diğer dinlerle ilgili çalışmalar hicri ilk asırda başlamıştır. Bu dönemin bir ürünü olan "el-Fırak" ve "er-Redd" tarzı eserler, dinleri tarafsız olarak ele almadığı ve nesnel olmayan yaklaşımları nedeniyle modern Dinler Tarihi'nin amaç ve metotlarına aykırıdır. Abdulkahir el-Bağdâdî'nin (ö. 1037) "*el-Fark Beyne'l-Fırak*" ile Gazâli'nin (ö. 1111) "*er-Reddü'l-Cemîl*" adlı eserleri bu tür çalışmalar arasında sayılır.

İbn Hazm'ın "Kitâbu'l-Fasl fi'l-Milel ve'l-Ehvâi ve'n-Nihal" adlı eseri

Aynı dönemlerde diğer dinleri objektif olarak inceleyen çalışmalar da yapılmıştır. Bunun en güzel örnekleri Bîrûnî'nin (ö. 1048) "*Tahkîku Mâ li'l-Hind*" ile Ebu'l-Meâli Muhammed b. Ubeydullah'ın (ö. 1092) "*Beyânü'l-Edyan*" adlı eserleridir. Özellikle Bîrûnî'nin adı geçen eseri, modern Dinler Tarihi bilimi için çok önemlidir. Bîrûnî, Müslüman bir âlim olarak diğer dinler konusunda objektif davranabilmiştir.

BİLİYOR MUSUNUZ?

Bîrûnî'nin *"Tahkîku Mâ li'l-Hind"* adlı eseri, Hinduizm konusunda tarafsız kaleme alınmış önemli bir eserdir.

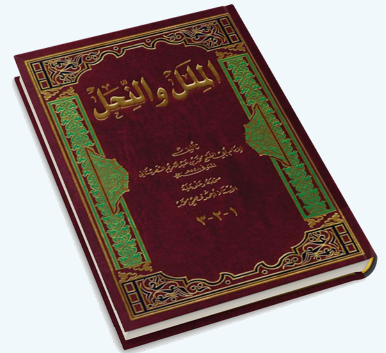
Şehristanî'nin *"el-Milel ve'n-Nihal"* adlı eseri, mukayeseli dinler tarihi çalışmalarının ilki kabul edilir.

Sonraki dönemlerde din çalışmaları "el-milel ve'n-nihal" tarzına dönüşmüştür. Vahye dayanan dinler için "milel" (dinler, milletler), diğer dinler için de "nihal" (yollar, mezhepler) terimleri kullanılmıştır. Milel-nihal tarzının en iyi örnekleri arasında İbn Hazm'ın (ö. 1064) "Kitâbu'l-Fasl fi'l-Milel ve'l-Ehvâi ve'n-Nihal" ile Şehristanî'nin (ö. 1153) "*el-Milel ve'n-Nihal*" isimli eserleri sayılabilir. Özellikle Şehristanî'nin adı geçen eseri, yüzyıllar boyu bilim çevrelerinde kaynak kitap olarak kullanılmıştır.[13]

Osmanlı'da Tanzimat Dönemine kadar "el-milel ve'n-nihal" ile "kısas-ı Enbiyâ" tarzı eserler veya bunların tercümeleri ön plandadır. Dinler Tarihi, bilim dalı olarak 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren modernleşme hareketlerinin de etkisiyle, eğitim kurumlarında yer almaya başlamıştır.

BİLİYOR MUSUNUZ?

Cumhuriyet öncesi dönemde Dinler Tarihi ile ilgili kaleme alınan ilk eser, Şemseddin Sami'nin Esâtir isimli kitabıdır. Masallar anlamına gelen Esâtir, Kur'an-ı Kerim'de geçen ve "Eskilerin Masalları" anlamına gelen "Esâtîru'l-Evvelîn" ifadesinden alınmıştır.

Şehristanî'nin "el-Milel ve'n-Nihal" adlı eseri

13 Günay Tümer, "Din Bilimleri", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C 9, s. 334-335; Baki Adam, Dinler Tarihi El Kitabı, s. 24-25.

Türkiye'de Dinler Tarihi Dersinin Gelişimi		
Dönem	**Fakülte/Bölüm**	**Ders Adı**
1874	Dârülfünun Edebiyat Fakültesi	Tarih-i Umumî ve İlm-i Esatiri'l-Evelîn
1911	Ulum-i Şeriyye Şubesi	Tarih-i Din-i İslam ve Tarih-i Edyan
1914	Medresetu'l-Mütehassısîn	Tarih-i Edyan
1918	Medrese-i Süleymaniyye	Tarih-i Edyan
1924	İlahiyat Fakültesi, Edebiyat Fakültesi	Türk Tarih-i Dinisi ve Tarih-i Edyan Tarih-i Felsefe-i Edyan
1933	İslam Tetkikleri Enstitüsü	Türk Dinleri ve Mezhepleri Tarihi Umumi Dinler Tarihi
1949	Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	Dinler Tarihi
1959	İslam Enstitüleri	Mukayeseli Dinler Tarihi
1971	Atatürk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi	Dinler Tarihi
1982	İlahiyat Fakülteleri	Dinler Tarihi
Günümüzde	İlahiyat, İslami İlimler ve Dinî İlimler Fakülteleri; İmam Hatip Liseleri	Dinler Tarihi

Dinler Tarihi Kitapları

- **Şemseddin Sami, Esatir (1893)**
- **Ahmet Mithat Efendi, Tarih-i Edyan (1911)**
- **Mahmud Es'ad b. Emin Seydişehri, Tarih-i Edyan (1912-1915)**
- **Es'ad, Tarih-i Edyan (1912)**
- **M. Şemsettin Günaltay, Tarih-i Edyan (1922)**
- **Hilmi Ömer Budda, Dinler Tarihi (1935)**
- **Ömer Rıza Doğrul, Yeryüzünde Dinler Tarihi (1938)**
- **Annamarie Schimmel, Dinler Tarihine Giriş (1955)**

Batı'da Dinler Tarihi, akademik bir disiplin olarak ilk kez Batı Avrupa'da ortaya çıkmış, 19. yüzyılın sonlarına doğru İsviçre, Hollanda ve Belçika üniversitelerinde Dinler Tarihi kürsüleri kurulmuştur. Bu kürsülerin kurulmasında sadece bilimsel kaygılar değil ideolojik çatışmalar, siyasal projeler ve oryantalist bakış açısı belirleyici olmuştur.

Bazı Avrupa ülkelerinde devletlerin laikleşmesi sonucunda dinî konuların öğretilmesi ve araştırılması kilisenin tekelinden çıkmıştır. Bu da Dinler Tarihi çalışmalarına hız kazandırmıştır.

Batı'da Dinler Tarihi kürsülerinin kurulmasına karşı en sert muhalefet, Katolik Kilisesi tarafından yapılmıştır. Kilise, hem bilgi üzerindeki hâkimiyetini hem de toplum nezdindeki itibarını kaybetmek istemediği için Dinler Tarihi çalışmalarına karşı çıkmıştır. Kilise, bu çalışmaların Hıristiyanlığın temelini sarsacağı ve inananların zihninde şüphe uyandıracağı endişesini taşımıştır. Nitekim Kilise endişesinde de haklı çıkmıştır. 20. yüzyılda Kitâb-ı Mukaddes, Kilise ve Hıristiyan dogmalarının tarihsel eleştiriye tabi tutulması, Hıristiyanlığı temelinden sarsmış, Hıristiyanlığın, diğer dinler gibi bir din olduğu, başka düşünce sistemlerinin ve dinlerin tesiri altında kaldığı ortaya konulmuştur.

Bazı Avrupa ülkelerinde Dinler Tarihi kürsünün kurulmasını destekleyenler, aynı zamanda sömürgeci anlayışın savunucuları olmuştur. Dünyanın çeşitli bölgelerinde sömürgeleri ve yoğun ticari ilişkileri bulunan ülkeler, kendi çıkarlarına hizmet edecek, Doğu dilleri, kültürleri ve dinleri konusunda uzmanlara ihtiyaç duymuştur. Bu uzmanların oryaya koyduğu çalışmalar sayesinde sömürülen halkların üzerinde hâkimiyet kurmak daha kolaylaşmıştır.

BİLİYOR MUSUNUZ?

Batı'da İslam üzerine yapılan çalışmalar, Dinler Tarihi'nden ziyade taraflı ve önyargılıdır. Bu da İslam'ın objektif ve tarafsız araştırılmasının önüne geçmektedir.

BİLİYOR MUSUNUZ?

Din Fenomenolojisi; dinlerdeki benzer olay ve olguları aynı değerde görerek karşılaştırır. Bu yöntem, araştırmacıyı indirgemeci bir bakışa sürüklemesi, sadece benzerliklerden yola çıkarak tarihî verileri göz ardı etmesi ve hayali bir kurguya götürmesi gibi nedenlerle eleştirilmiştir.

(Kürşat Demirci, Dinler Tarihinin Meseleleri, s. 10-13)

Dinleri inceleme konusu yapmak için ilk önce "Dinler Bilimi" tabiri kullanılmıştır. Dini çok yönlü incelemeyi amaçlayan bu yaklaşım çok genel ve iddialı bulunmuştur. Bunun yerine dinleri objektif ve tasviri olarak incelemeyi amaçlayan "Dinler Tarihi" tabiri kullanılmaya başlanmıştır. [14]

Dinleri objektif ve tarafsız incelemeyi amaç edinen "Dinler Tarihi" çalışmaları, başlangıçta dinlere katı bir tarihçi mantığıyla bakmaya başlamıştı. Daha sonra dinler hakkında yalnızca tarihî bilgiler vermekle yetinmeyip aynı zamanda dinî duygu, yaşantı, tutum ve tavırları ele almayı amaçlayan "Karşılaştırmalı Dinler Tarihi" tabiri ortaya çıkmıştır.

Katı dinler tarihçiliğinden kaçışı ifade eden diğer bir kavram ise "Din Fenomenolojisi"dir. Din Fenomenolojisi, dinin tarihî boyutunu göz ardı ederek derin anlamını yakalamayı amaç edinmiştir. Böylece ele aldığı konuyu herhangi bir yargıya varmadan betimlemeyi amaçlamıştır.[15]

14 Ramazan Adıbelli, "Katolik-Laik Tartışması Bağlamında Fransa'da Dinler Tarihi Disiplininin Oluşumu", s. 115-133.
15 Kürşat Demirci, Dinler Tarihinin Meseleleri, s. 10-13.

6. Dinleri Öğrenmenin İslam Açısından Önemi

Bazı insanlar, inandıkları dinin dışındaki dinleri batıl veya bozulmuş kabul edip onlar hakkında bilgi edinmeyi gereksiz gördükleri için dinleri tarafsız olarak incelemeyi amaç edinen Dinler Tarihi'ne olumsuz bakarlar. Batı'da ilk Dinler Tarihi çalışmaları başladığı zaman Hıristiyanlığı savunan bir ilahiyat bilimi olmadığı için bazı Hıristiyan din adamları, Dinler Tarihi'ne karşı çıkarak bu bilime şüpheyle baktılar. Çünkü onlar, Hıristiyanlık dışındaki dinlerin varlığını kabul etmenin ve bunlara önem vermenin Hıristiyanlığa zarar vereceğini düşünmekteydiler. Daha sonra, Kilise'nin teşvikiyle Hıristiyan ilahiyatçılar Dinler Tarihi çalışmalarına ağırlık vermeye başladılar. Bu tavır değişikliği, diğer dinleri gözden geçirerek Hıristiyanlığın mutlak hakikatini ortaya koyma ve Hıristiyanlığı diğer din mensupları arasında yayma düşüncesine dayanmaktadır.

DEĞERLENDİRELİM

"Sizden önce nice (milletler hakkında) ilahî kanunlar gelip geçmiştir. Onun için yeryüzünde gezin dolaşın da (Allah'ın ayetlerini) yalan sayanların akıbeti ne olmuş, görün."

(Âl-i İmrân suresi, 137. ayet)

Yukarıdaki ayeti diğer dinleri öğrenmenin önemi açısından değerlendiriniz.

Müslümanların Dinler Tarihi çalışmalarına karşı tavır almasını ve endişe duymasını gerektirecek bir durum söz konusu değildir. Kur'an-ı Kerim'de Allah (c.c.) katında tek geçerli dinin İslam olduğu[16] belirtilmekle birlikte diğer dinlerin bir olgu olarak varlığı kabul edilmiştir. Diğer dinlere mensup insanların güzel davranışları övülürken kötü davranışları yerilmiştir. Müslümanların daha önce kendilerine kitap verilenlerin düştüğü hatalara düşmemesi için onların dinlerini ve tarihlerini tanıması gereklidir.

YORUMLAYALIM

Hz. Ömer (r.a), *"İslam'ın içinde büyüyüp de Cahiliye Dönemi'ni bilmeyen bir kimse İslam'ı merhale merhale bozabilir."* demiştir.

(Ebu'l Hasen en-Nedvi, Müslümanların Gerilemesiyle Dünya Neler Kaybetti, s. 162)

Hz. Ömer'in (r.a) yukarıdaki sözünü diğer dinleri öğrenmenin önemi açısından yorumlayınız.

Kur'an-ı Kerim'de Ehl-i Kitap'ı, özellikle de Yahudileri konu edinen ayetler büyük bir yekün tutar. Medine Dönemi'nde inen ayetlerde Ehl-i Kitap'a, ağırlıklı olarak da Yahudilere (Benî İsrail) gönderilmiş peygamberlere ve kutsal kitaplara geniş yer verilir. Kur'an ve hadislerde Ehl-i Kitap'ın yanıldığı, gizlediği, ihtilafa düştüğü veya inkâr ettiği konular ortaya konularak onlar yanlıştan dönmeye davet edilir.[17] Bir yandan Ehl-i Kitap'ın yanlışları düzeltilirken diğer yandan onlar Allah'ın (c.c.) birliği inancına dayalı ortak bir ilkede Müslümanlarla birleşmeye çağrılır.[18] Kur'an'ın Ehl-i Kitap'la

16 bk. Âl-i İmrân suresi, 19. ayet.
17 bk. Neml suresi, 76. ayet.
18 bk. Âl-i İmrân suresi, 64. ayet.

ilgili bu ayetleri, Yahudilik ve Hıristiyanlık hakkında bilgi sahibi olunduğunda daha iyi anlaşılacaktır. Dinler Tarihi'nin ortaya koyduğu veriler bu açıdan büyük önem arz eder.

Bu hususların dışında, İslam'a karışmış hurafelerin tespit edilebilmesi, diğer din mensuplarıyla sağlıklı iletişim kurulabilmesi, İslam'ın onlara daha iyi anlatılabilmesi, din hizmetlerinin daha verimli hâle getirilmesi de yine diğer dinlerin tanınmasına bağlıdır.[19]

BİLGİ KUTUSU

Ehl-i Kitap: "Kitap ehli" ya da "kendilerine kitap indirilenler" anlamındadır. Kur'an-ı Kerim'de genellikle Yahudiler ve Hıristiyanlar için kullanılır.

7. Dinlerin Coğrafi Dağılımı

İslam: İslam hem ilk hem de son dindir. Genel anlamda İslam, Âdem'den (a.s) bu tarafa vahiy yoluyla tekrar edilen, Allah'ın (c.c.) insanlık için uygun görmüş olduğu inanç sistemidir. Özel anlamda ise İslam, miladi 7. yüzyıl başlarında Hz. Muhammed'e (s.a.v.) vahyedilen dinin adıdır. Müslümanlar, günümüzde başta Ortadoğu olmak üzere, Afrika'da, Asya'da, Avrupa'nın bazı kesimlerinde ve dünyanın değişik bölgelerinde yaşamaktadır. Müslümanlar günümüzde yaklaşık olarak 1,5 milyar nüfusa sahiptir.[20]

Yahudilik: MÖ 13. yüzyılda ortaya çıkmıştır. Yahudiler tarih boyunca birçok kez sürgün edilmişlerdir. Bugün başta İsrail olmak üzere Amerika'da ve dünyanın diğer bölgelerinde dağınık vaziyette yaşamaktadırlar. Günümüzde 20 milyon civarında Yahudi bulunmaktadır.

ARAŞTIRALIM

MÖ 13. yüzyıl gibi oldukça erken bir dönemde ortaya çıkmasına rağmen Yahudiliğin dünya üzerinde demografik olarak diğer dinlere göre daha az yayılmasının sebepleri nelerdir? Araştırınız.

Hıristiyanlık: Hz. İsa'dan (a.s.) sonra Pavlus tarafından şekillendirilerek Filistin bölgesinde ortaya çıkmıştır. Hıristiyanlık, günümüzde yaşayan dinlerin nüfus bakımından en büyük olanıdır. En yaygın olduğu bölge Avrupa'dır. Kuzey Amerika'nın çok büyük bir kısmı, Güney Amerika'nın kıyı kesimleri ve Avustralya'nın büyük çoğunluğu Hıristiyan nüfustan oluşmaktadır. Bunun dışında Afrika ve Asya'da da önemli bir Hıristiyan nüfus bulunmaktadır. Günümüzde Hıristiyanlar yaklaşık 2.2 milyar nüfusa sahiptir.

Hinduizm: Hinduizm dünyada en çok mensubu bulunan dinlerden biridir. Hindistan nüfusunun % 80'i Hindudur. Pakistan, Bangladeş, Nepal ve Endonezya'da Hindular bulunmaktadır. Hindular 700 milyon civarındadır.

Budizm: MÖ 6. yüzyılda Hindistan'da ortaya çıkmıştır. Yayılmacı bir karaktere sahip olan Budizm, günümüzde Hindistan, Çin, Tayland, Japonya, Burma (Myanmar), Seylan, Vietnam, Singapur, Tayvan, Tibet, Kore gibi Güney Asya ve Uzak Doğu ülkelerinde yer almaktadır. Sayıları 500 milyon civarındadır.

19 Baki Adam, Dinler Tarihi El Kitabı, s. 22-24.
20 Davut Dursun, "İslam", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C 23, s. 35.

Konfüçyanizm: MÖ 6. yüzyılda Çin'de ortaya çıkan Konfüçyanizm 1912 yılına kadar Çin'in resmî dini olmuştur. Büyük bir kısmı Çin'de olmak üzere, Kore, Vietnam, Tayland, Tayvan ve Japonya'da 350 milyon civarında Konfüçyanist yaşamaktadır.

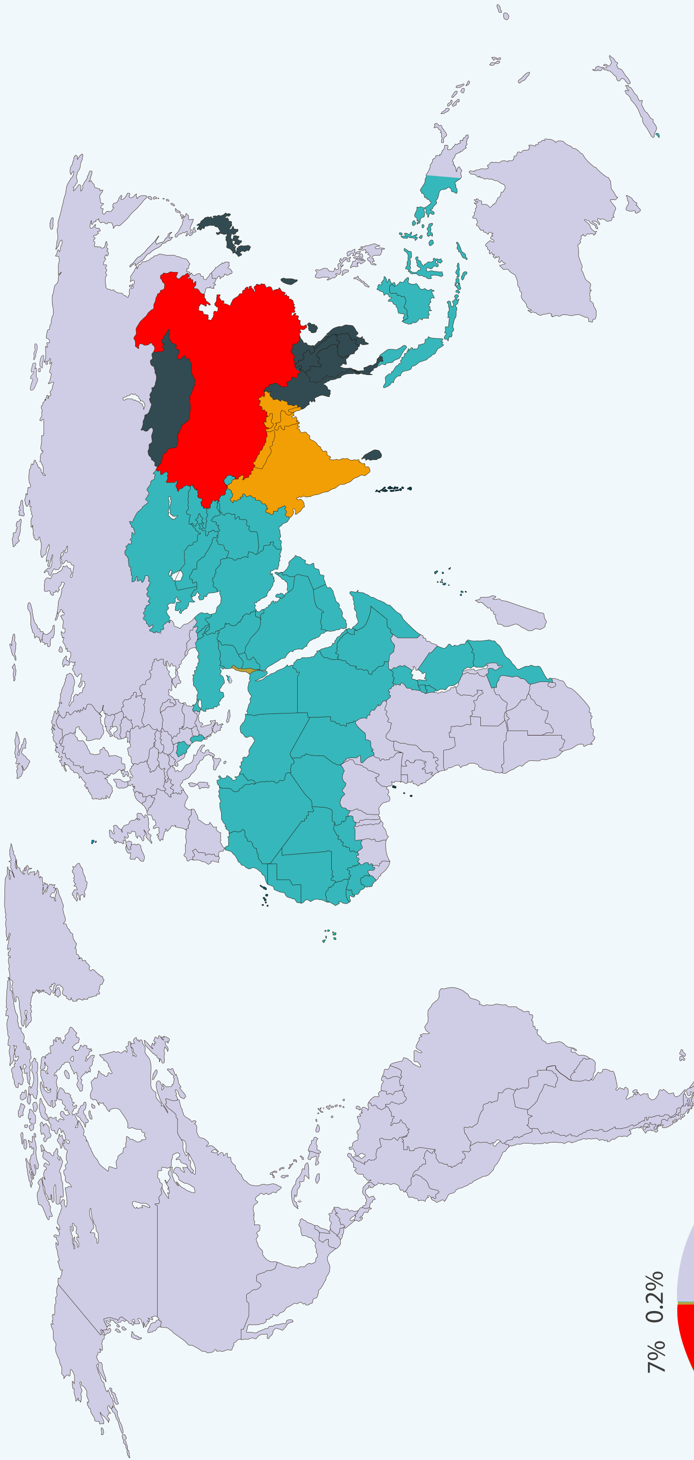
Sihizm: MS 15. yüzyılda Hindistan'da ortaya çıkmıştır. Günümüzde Sihlerin büyük çoğunluğu Hindistan'ın Penjab bölgesinde yaşamaktadır. Sayıları 25 milyon civarındadır.

Taoizm: MÖ 6. yüzyılda Çin'de ortaya çıkmıştır. Büyük çoğunluğu Çin'de olmak üzere, Tayvan, Hong Kong, Kore, Japonya ve Vietnam gibi Asya ülkelerinde yaklaşık 20 milyon Taoist yaşamaktadır.

Mecusilik: MÖ 6. yüzyılda İran'da ortaya çıkmıştır. Mensuplarının büyük çoğunluğu İran'da ve Hindistan'ın Bombay bölgesinde, geri kalanı ise Afganistan, ABD, Kanada ve Azerbaycan'da yaşamaktadır. Sayıları 150 bin civarındadır.

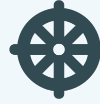
Bazı dinlerin sembolleri

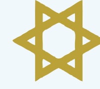

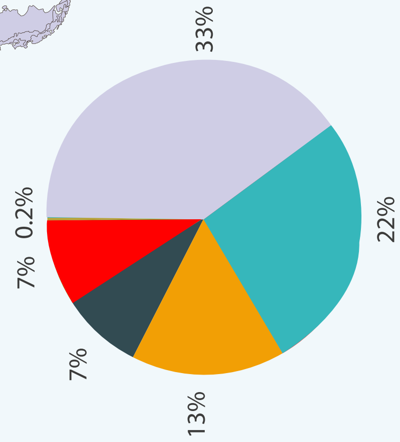

Dünya üzerinde yaşayan dinlerin yoğun olarak yayıldığı bölgeler

ÜNİTEMİZİ DEĞERLENDİRELİM

A. Aşağıdaki açık uçlu soruları cevaplayınız.	
1	İslam âlimleri ile Batılı din bilimcilerinin din tanımlarında bulunan temel farklılıklar nelerdir? Açıklayınız.
2	Batı'da Dinler Tarihi'nin ortaya çıkışının sebepleri nelerdir? Açıklayınız.
3	Dinler Tarihi'ni tanımlayınız. Konusu ve metodunu açıklayınız.
4	Dinler Tarihi alanında yapılmış önemli çalışmalardan beş tanesini yazınız.
5	Dinleri öğrenmenin İslam açısından önemini kısaca açıklayınız.

B. Aşağıdaki çoktan seçmeli soruları cevaplayınız.	
1	Din, inanç olarak içtenlikle kabul edildiği ve tam manasıyla kavrandığı takdirde, karakter ve kişiliği tamamen değiştirebilecek güçte bir genel hakikatler sistemidir. **Yukarıdaki din tanımı aşağıdaki isimlerden hangisine aittir?** A) Mircea Eliade (Mirsa Eliyade) B) Muhammed İkbal C) Tahanevî D) İsmail Çalışkan E) Max Müller (Maks Müller)
2	**"Din, derin manevi tecrübenin bir türüdür." tanımı aşağıdaki disiplinlerden hangisine ait bir tanımlamadır?** A) Psikoloji B) Sosyoloji C) Felsefe D) Teoloji E) Ahlak
3	**Dinin kurumsal yapısı ile ilgili aşağıdakilerden hangisi yanlıştır?** A) Din; kelamı, tasavvufu, ibadeti, hukuku, sanatı, yorumu ve geleneği içerir. B) Dinin bireysel ve toplumsal yanları vardır. C) Din, inananlara bir yaşam tarzı sunar. D) Din, fikir tatbikatı açısından sistemleşememiştir. E) Din, insanların dünya ve ahiret mutluluğu amacıyla oluşturulmuştur.

4	**Dinler Tarihi'nin metodu ile ilgili aşağıda verilenlerden hangisi yanlıştır?** A) Duyguları ve ön yargıları ayrı tutar. B) Dinleri mukayese ederken, onları üstünlük, doğruluk ve yanlışlık bakımından da değerlendirir. C) Dinleri tarafsız bir şekilde oldukları gibi ele alıp inceler. D) Dinin savunmasını yapan ilahiyat bilimlerinden ayrıdır. E) Objektif bir bakış açısı ile çalışır.
5	**Aşağıdakilerden hangisi Dinler Tarihi'nin temel kaynakları arasında sayılamaz?** A) "Fünûnu'l-Efnân" B) "Tahkîku Mâ li'l-Hind" C) "Beyânü'l-Edyan" D) "Kitâbu'l-Fasl fi'l-Milel ve'l-Ehvâi ve'n-Nihal" E) "el-Milel ve'n-Nihal"

C. Aşağıda boş bırakılan yerleri verilen uygun kelimelerle doldurunuz.		
Din Bilimine Giriş **Dinler Tarihi** **Hinduizm** **Hıristiyanlık** **Statik** **Ehl-i Kitap** **Dinamik** **Vicdan** **Merhamet** **Münafık**	**1**	Din, …………………….. değil, …………………….. bir yapıdadır.
	2	Din, ……………………..duygusunu harekete geçirerek, insanı kötülükten alıkoymaya ve iyiliğe teşvik etmeye çalışır.
	3	"Tahkîku Mâ li'l-Hind" adlı eser, ……………………..konusunda tarafsız kaleme alınmış önemli bir eserdir.
	4	Friedrich Max Müller'in (Maks Müler) ………………………………..adlı eseri, Avrupa'da Dinler Tarihi'nin başlangıç noktası kabul edilir.
	5	Kur'an-ı Kerim'de genellikle Yahudiler ve Hıristiyanlar için ……………………..….kavramı kullanılır.

D. Aşağıdaki ifadelerden doğru olanları "D", yanlış olanları "Y" ile işaretleyiniz.			
Doğru mu? (D) Yanlış mı? (Y)	**1**		İslam dünyasında din, sevgi ve inanca indirgenerek vicdanlarda yaşanan; Batı'da ise hayatın bütününü içine alan bir olgu olarak görülür.
	2		Din, içine düştüğü yalnızlık ve çaresizlik karşısında insana ümit, teselli ve güven sağlayan bir sığınaktır.
	3		Cumhuriyet öncesi dönemde Dinler Tarihi ile ilgili kaleme alınan ilk eser, Şemseddin Sami'nin Tarih-i Edyan isimli kitabıdır.
	4		Gazali'nin "el-Milel ve'n-Nihal" adlı eseri, mukayeseli Dinler Tarihi çalışmalarının ilki kabul edilir.
	5		Batı'da İslam üzerine yapılan çalışmalar, Dinler Tarihi'nden ziyade oryantalistik çerçevede ele alınmaktadır.

2. ÜNİTE
İSLAMİYET

ÜNİTEMİZE HAZIRLANALIM

1. İslam'da "tevhid inancının özellikleri" nelerdir? Araştırınız.
2. İslam dininin temel kaynaklarının inanç esaslarının oluşmasındaki yerini örnekleriyle açıklayınız.
3. İslamiyet'in "en son din olması" ile ilgili deliller nelerdir? Araştırınız.
4. İslamiyet'in yayıldığı coğrafyayı haritadan bularak bu coğrafya çerçevesinde hangi dinlerin yer aldığını araştırınız.
5. Müslümanın yaşamında kutsal ve din dışı ayrımı var mıdır? Araştırınız.

1. İslamiyet'in Tarihçesi

	İSLAMİYET **(Kimlik Kartı)**
Dinin Adı	İslamiyet, İslam
Başlangıcı	İlk insandan günümüze
Peygamberi	Hz. Adem (a.s.) ... Hz. Muhammed (s.a.v.)
Tanrı Düşüncesi	Allah (c.c.)
Temel Kaynak	• Kur'an-ı Kerim • Sünnet
İnanç Esasları	• Allah'a (c.c.) iman • Meleklere iman • Kitaplara iman • Peygamberlere iman • Ahiret gününe iman • Kadere iman
Akımlar	İtikadi Siyasi Mezhepler • Ehli Sünnet * Maturidilik * Eşarilik • Şiilik • Mürcie • .... Fıkhi Mezhepler • Hanefi mezhebi • Şafi mezhebi • Maliki mezhebi • Hanbeli mezhebi
Nüfusu	1.5 milyar
Köken	Hicaz (Arabistan)
Yayıldığı Ülkeler	Ortadoğu, Afrika, Asya, Avrupa'da bazı ülkeler

YORUMLAYALIM

"...O (Allah), gerek daha önce (gelmiş kitaplarda) gerekse bunda (Kur'an'da) size "Müslümanlar" adını verdi..."

(Hac suresi, 78. ayet)

Yukarıdaki ayeti vahiy geleneği açısından yorumlayınız.

İslam tarihi insanlık tarihiyle özdeştir ve İslam hem ilk hem de son dindir. Özel anlamda İslam, miladi 7. yüzyıl başlarında Hz. Muhammed'e (s.a.v.) vahyedilen dinin adıdır. Genel anlamda ise Hz. Âdem'den (a.s) bu tarafa vahiy yoluyla tekrar edilen, Allah'ın (c.c.) insanlık için öngörmüş olduğu yegâne inanç sistemidir. Bu inanç sisteminin özünü, Allah'ın (c.c.) emir ve iradesine teslimiyet (İslam) oluşturmakta ve adını da bu özelliğinden almaktadır. Dolayısıyla İslam, bütün peygamberlerin tebliğ ettiği dinin ortak adıdır.[1]

1 Şinasi Gündüz, "İslam", Yaşayan Dünya Dinleri, s. 35-36; Talip Ayar, "İslam", Dinler Tarihi El Kitabı, s. 198.

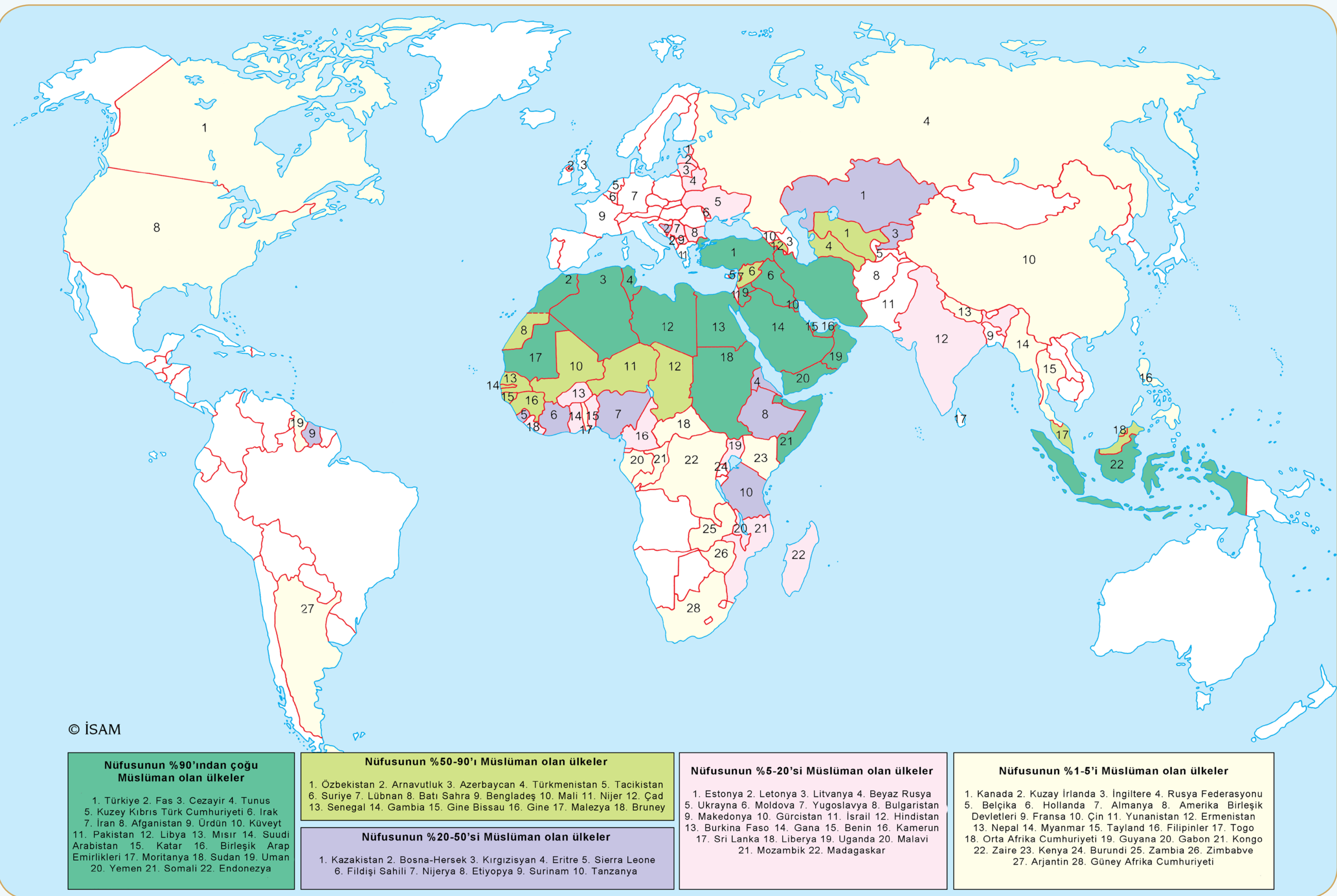
KRONOLOJİK İSLAM TARİHİ		
İnsanlık tarihiyle yaşıt olan İslam dini, özel anlamda miladi 610 yılında Hz. Muhammed'e (s.a.v.) gelen vahiyle birlikte başlar.		
Hz. Muhammed (s.a.v.) Dönemi (610-632)	**MEKKE DÖNEMİ**	• 571: Hz. Muhammed (s.a.v.) doğdu. • 610: İlk vahiy geldi. Üç yıl kadar yakın çevresini dine davet etti. • 615: İslam'a açıktan davet başladı ve Habeşistan'a hicret edildi. • 617-620: Üç yıl boyunca Müslümanlara sosyal ve ekonomik açıdan boykot yapıldı. • 622: Medine'ye hicret edildi. Hicret, İslam tarihi için milat oldu (Hicri takvim). • Mekke Dönemi 13 yıl sürdü. Bu dönemde inen ayetlere Mekkî ayetler denilmektedir.
	MEDİNE DÖNEMİ	• 622: Medine Sözleşmesi. Hz. Muhammed (s.a.v.), Müslümanlar, Yahudiler ve gayrimüslim Arapları kendi başkanlığında bir şehir devleti etrafında teşkilatlandırdı. • 624: Bedir Savaşı. Mekkeli müşriklerle yapılan ilk büyük savaştı. • 625: Uhud Savaşı. Mekkeli müşriklerle yapılan ikinci büyük savaştı. • 627: Hendek Savaşı. Mekkeli müşrikler ve onların müttefikleriyle yapılan savaştı. • 628: Hudeybiye Antlaşması. Bu anlaşma; Mekkeli müşriklerle süregelen savaşları sona erdirdi. İslam'ın yayılmasında dönüm noktası oldu. İslamiyet Arap Yarımadası'nda hızla yayıldı. Müslüman olanların sayısında çok fazla artış oldu. Kur'an-ı Kerim bu antlaşmayı "apaçık zafer"(bk. Fetih suresi, 1. ayet.) olarak nitelendirdi. • 628: Hayber'in Fethi. Müslümanlara moral ve güç kattı. • 628: Hz. Muhammed (s.a.v.), Habeş, Bizans, Mısır ve Sasanî hükümdarlarına İslam'a davet mektupları gönderdi. • 630: Mekke'nin Fethi. Bu zafer, bütün Arap yarımadasının İslamlaşmasına kapı açtı. • 632: Hz. Muhammed (s.a.v.) Medine'de vefat etti. • Hz. Peygamber'in (s.a.v.) sağlığında İslam, Arap Yarımadası'ndaki en büyük güç hâline geldi. • Medine Dönemi 10 yıl sürdü. Bu dönemde inen ayetlere Medenî ayetler denilmektedir.

Dört Halife Dönemi (632-661)	• Hz. Muhammed'in (s.a.v.) vefatından sonra devlet başkanlığına (hilafet) sırasıyla Hz. Ebu Bekir (r.a), Hz. Ömer (r.a), Hz. Osman (r.a) ve Hz. Ali (r.a) geçti. İslam ilk kez bu dönemde Arabistan dışında yayılmaya başladı. Bu döneme "Dört Halife Dönemi " ya da "Hulefâ-i Râşidîn Dönemi" adı verilmektedir. • İlk üç halife döneminde Müslümanlar Doğu'dan Batı'ya, Atlantik'ten Pasifik'e kadar geniş bir coğrafyaya hâkim oldular. Fethedilen yerler arasında Suriye, Filistin, Irak, İran, Mısır, Kıbrıs, Trablus ve Horasan toprakları vardı. Bu bölgelerde halkın büyük bir kısmı İslamiyet'i kabul etti. • Hz. Ali (r.a) Dönemi'nde fetih yapılamadı. Bu dönemde siyasi ve dinî tartışmalar ve savaşlar oldu. Hz. Ali (r.a) ve Hz. Âişe (r.a) taraftarları arasında Cemel Savaşı (656), Hz. Ali (r.a) ve Hz. Muaviye (r.a) arasında Sıffin Savaşı (657) yaşandı.

Emeviler Dönemi (661-750)	• Emevi Devleti yaklaşık bir asır yönetimde kaldı. İlk yılları karışıklıkların bastırılarak devlet otoritesinin sağlanmasıyla geçti. • I. Velîd Dönemi'nde Mâverâünnehir, Sind ve Endülüs'ün İslam topraklarına katılmasıyla ülke sınırları, Türkistan'dan Fransa'nın içlerine, Kafkaslar'dan Hindistan'a kadar genişledi. • Ömer b. Abdülaziz İslam'ı tebliğe özel bir önem verdi. Bu yolla Kuzey Afrika'da Berberîler ve Orta Asya'da Türkler arasında İslamiyet hızla yayıldı.
Abbasiler Dönemi (750-1258)	• Emevi Devleti'nin varlığına son veren Abbasiler, daha uzun süre yönetimde kaldılar. • Batıda ve doğuda bağımsız veya yarı bağımsız birçok hanedanlık ortaya çıktı. • 9. yüzyıldan itibaren nüfuz alanı başkent Bağdat ve çevresiyle sınırlı kaldı. • Bu dönem yeni fetih hareketleri olmadı. Ancak ilim, kültür, edebiyat, felsefe gibi alanlarda önemli çalışmalar yapıldı. Tercüme faaliyetlerine ağırlık verildi.
Endülüs (711-1492)	• Endülüs, Müslümanların 711-1491 yılları arasında hüküm sürdükleri İspanya topraklarıdır. • Endülüs Emevileri Dönemi (756-1031). • Benî Ahmer Emirliği (1238-1492). Hıristiyan istilasında kurtulup iki buçuk asır ayakta kalabilmiştir. Endülüs'te İslam hâkimiyetinin son temsilcisidir. • Endülüs Dönemi İslam medeniyetinin ilim, kültür, edebiyat, felsefe gibi alanlarında zirvede olduğu bir dönemdi. Bu dönemde Endülüs medreselerinde eğitim alan pek çok Batılı düşünür, Avrupa'nın skolastik düşünceden kurtulmasında etkili oldu.
Selçuklular ve Osmanlılar Dönemi (11-20. yüzyıllar)	• Anadolu fethedildi ve İslamiyet burada yayıldı. • Miladi 11. yüzyıldan itibaren (1071 Malazgirt Savaşı) Türklerin Anadolu'ya gelişi başladı. • Sırasıyla Büyük Selçuklular, Anadolu Selçukluları, Anadolu beylikleri ve Osmanlılar Anadolu'nun İslamlaşma sürecini tamamladı. • Nizamiye medreselerinin kurulmasıyla birlikte İslam medeniyetinde pek çok alanda öncü olan önemli alimler yetişti. • Selçuklular ve Osmanlılar asırlar boyunca İslam dünyasının liderliğini yaptılar. • İstanbul'un fethiyle birlikte Osmanlı İslam dünyasının siyasi ve askeri alanda merkezi oldu; ilim, kültür, ve sanatta eşsiz eserler ortaya koydu.
Hindistan, Çin ve Endonezya'ya İslam'ın Girişi	• Hindistan ve Çin'e İslamiyet'in girişi Arap ve İranlı tüccarlar vasıtasıyla oldu. • Hindistan, ilk kez Emeviler Dönemi'nde İslam'la tanıştı. Gazneliler, Gurlular, Delhi sultanları ve Babürlülerle buranın İslamlaşma süreci devam etti. • Çin'in önce kıyı bölgelerine ticaret amacıyla gelen Müslümanlar yerli kadınlarla evlenerek zamanla buraya yerleştiler ve kurdukları kolonilerle İslamiyet'in yayılmasında rol oynadılar. • İslamiyet, Endonezya adalarına Arap, İran ve Hint asıllı tüccarlar vasıtasıyla girdi. Daha sonra ticaret, yerli kadınlarla evlilik ve tarikatlar vasıtasıyla hızla yayıldı.
Kronolojik tarihçe için bk. : Azmi Özcan, "İslam: Doğuşu ve Yayılışı", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C 23, s. 27; Talip Ayar, "İslam", Dinler Tarihi El Kitabı, s. 208.	

İslamiyet'in yayılışı (622-1500) (Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C 23, s. 28.)

Müslümanlar'ın bulunduğu ülkeler ve nüfus oranları (Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi C 23, s. 33.)

2. İslamiyet'te İnanç Esasları

İslam, genel anlamda Hz. Adem'den (a.s.) Hz. Muhammed'e (s.a.v.) kadar gelen dinlerin tamamının adıdır. Özel anlamda ise Hz. Muhammed'in (s.a.v.) temel esaslarını vahiy yoluyla Allah'tan (c.c.) aldığı ve ilk uygulamalarını bizzat kendisinin gerçekleştirdiği bir dindir. Ancak zamanla Müslüman toplumlar tarafından geliştirilen din ve dünya görüşünün; insan, toplum, devlet gibi insanî konularda kendine has ilkeleri bulunan tarihî tecrübenin, kültür ve uygarlığın genel adı olmuştur.[2]

ARAŞTIRALIM

İslam'ın, Allah'ın (c.c.) insanlık için uygun görmüş olduğu yegâne inanç sistemi olması ne anlama gelmektedir? Araştırınız.

İslamiyet'te inanç esasları âmentü terimiyle ifade edilir. Genel olarak inanç konularının dayanağı Kur'an ve sahih hadislerdir.

Kur'an ve hadislerde inanç esasları aşağıdaki şekilde ifade edilmiştir:

"…Asıl iyi olan kimse, Allah'a, ahiret gününe, meleklere, kitaba, peygamberlere inanan… dır."[3]

"Kim Allah'ı, meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini ve ahiret gününü inkâr ederse, şüphesiz derin bir sapıklığa sapmıştır."[4]

Peygamberimiz Cibril hadisi olarak bilinen hadiste *"İman nedir?"* sorusuna *"Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine ve ahiret gününe iman etmendir. Keza hayrı ve şerri ile kadere inanmandır."*[5] cevabını vermiştir.

Ayet ve hadislere göre İslam inanç esasları; Allah'a (c.c.), meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, ahirete ve kadere imandan oluşmaktadır.

BİLGİ KUTUSU

Kur'an-ı Kerim'de İslam kelimesi sekiz yerde geçmektedir. Birçok ayette ise aynı kökten fiil ve isim bulunmaktadır. Fiil hâlinde geçtiği yerlerde "Allah'a yönelmek" (bk. Bakara suresi, 112. ayet; Lokmân suresi, 22. ayet), "O'na teslim olmak" (bk. Bakara suresi, 131. ayet; Mü'min suresi, 66. ayet), "Tevhid inancına sahip bulunmak" (bk. Enbiyâ suresi, 108. ayet), "Allah'a teslimiyetin gereğini yapmak" (bk. Zümer suresi, 54. ayet) anlamlarında kullanılmıştır.

Ayrıca Kur'an'da İslam, Allah (c.c.) katındaki hak dinin karşılığı ve onun özel adıdır. İslam'dan başka hiçbir dinin Allah (c.c.) tarafından kabul edilmeyeceği vurgulanır (bk. Âl-i İmrân suresi, 19 ve 85. ayetler).

YORUMLAYALIM

Peygamberimiz diyor ki: *"Her çocuk İslam fıtratı üzere doğar. Daha sonra anne babası onu Yahudi, Hıristiyan veya Mecusi yapar."*

(Buhârî, Kader, 2)

Bu hadisi ahlakın kaynağı ve değişebilirliği açısından yorumlayınız.

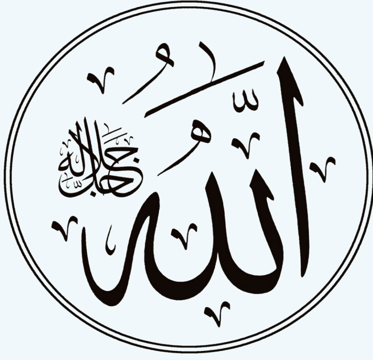
2 Mustafa Sinanoğlu, "İslam: Giriş, Etimoloji ve Tanım", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C 23, s. 2.
3 Bakara suresi, 177. ayet.
4 Nisâ suresi, 136. ayet.
5 Müslim, İman, 1; Ebû Dâvûd, Sünnet, 15.

YORUMLAYALIM

"De ki: "Ey kitap ehli! Bizimle sizin aranızda ortak bir söze gelin: Yalnız Allah'a ibadet edelim. Ona hiçbir şeyi ortak koşmayalım. Allah'ı bırakıp da kimimiz kimimizi ilah edinmesin." Eğer onlar yine yüz çevirirlerse, deyin ki: "Şahit olun, biz Müslümanlarız."

(Âl-i İmrân suresi, 64. ayet)

Ayeti kerimede vurgulanan "ortak söz"den kasdedilen nedir? Yorumlayınız.

Allah (c.c.) isminin arapça yazılışı.

BİLGİ KUTUSU

İslam inancının ilk ve en önemli kaynağı Kur'an-ı Kerim, daha sonra da sahih hadislerdir. Kur'an ve sünnet İslam inancının temelini oluşturan iki kaynaktır. İslam dininin Kur'an'da belirtilen temel kuralları ve esasları Hz. Peygamber'in (s.a.v.) sözleriyle açıklanmış, uygulamalarıyla belirgin hâle gelmiştir.

Hz. Muhammed (s.a.v.), bir peygamber olarak hatadan korunmuş olduğundan, onun sünneti de daima Allah'ın (c.c.) kontrolü altındadır ve kaynağını bizzat ondan almaktadır. Bir ayette **"(Resulüm!) De ki: Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyunuz ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Allah son derece bağışlayıcı ve esirgeyicidir."** buyrulmuştur.

(Âl-i İmran suresi, 31. ayet)

Allah İnancı

İslam inanç esaslarının başında Allah'a (c.c.) iman gelir. İslamiyet'teki tevhit ilkesi, birçok dinî gelenekteki tektanrıcılık ya da monoteizmden farklıdır. İslam tevhit inancının ilahî ve beşerî iki yönü vardır. İlahî yönü, Allah'ın (c.c.) otoritesinin hiçbir şekilde paylaştırılmamasıdır. Beşerî yönü ise kulun en üst düzeyde sevilmeye ve sayılmaya lâyık tek varlık olarak Allah'ı (c.c.) kabul etmesi, başka hiçbir varlığa beşer üstü bir sevgi ve itaat hissi duymamasıdır.

İslamiyet'te ilke olarak müminin Allah (c.c.) ile doğrudan münasebet kurması, dua, niyaz ve ibadetlerini O'na yöneltmesi, bağışlanmasını aracısız olarak O'ndan talep etmesi istenir.[6]

İslam'ın tevhit inancına göre Allah (c.c.), yalnızca evreni ve insanı yaratan ve düzenleyen, sonra kendi köşesine çekilen bir üstün varlık değildir. Bunun aksine Allah (c.c.), vahiy göndererek tarihe, mucize ile de tabiata aktif olarak müdahele eden aşkın bir varlıktır. O, her şeye hâkim olan, her şeyi koruyan, gözeten, doğru ve yanlış konusunda insanları uyaran ve herkesi yaptıklarından hesaba çekecek olandır. Dolayısıyla İslam'ın Allah (c.c.) inancı, deistlerin evreni yaratıp düzene soktuktan sonra köşesine çekilen tanrı anlayışından farklıdır.[7]

6 bk. Bakara suresi, 186. ayet; Bekir Topaloğlu, "İslam: İnanç Esasları", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C 32, s. 7.
7 Şinasi Gündüz, "İslam", Yaşayan Dünya Dinleri, s. 56.

Ahiret İnancı

Ahiret inancı, İslam inançları arasında Allah'a (c.c.) imandan sonra gelir. Kur'an'da sıklıkla "son gün" şeklinde, Allah'a (c.c.) imandan hemen sonra zikredilir. Ahiret, kıyametin kopmasıyla başlar, yeniden dirilme, hesap, cennet ve cehennem hayatını kapsar. Kur'an-ı Kerim'de zamanının yakın olduğu, dünyanın sonunun ansızın vuku bulacağı fakat Allah'tan başka kimse tarafından bilinemeyeceği vurgulanır.[8]

Kabir, ahiret yurdu için bir geçiş yeridir.

YORUMLAYALIM

"Allah'ın sana verdiği şeylerde ahiret yurdunu ara. Dünyadan da nasibini unutma."

(Kasas suresi, 77. ayet)

Ayeti kerimeyi "dünya-ahiret dengesi" açısından yorumlayınız.

İslam inancında dünya ahiret dengesi vardır. Kur'an'ın pek çok ayetinde dünya hayatının geçici, ahiretin ise ebedi olduğu vurgulanır.[9] İnsanların dünya hayatını ihmal etmeden, dünyanın geçici zevklerine de kanmadan, bir hayat yaşamaları; daha hayırlı ve kalıcı olan ahiret mutluluğunu aramaları istenir.[10]

Melek İnancı

İslam inançlarından biri de meleklere imandır. Meleklere inanmamak, dolaylı olarak vahyi, peygamberi ve peygamberlerin bildirdiği esasları inkâr etmek anlamına gelir. Çünkü dinî hükümler, peygamberlere melek aracılığıyla gelmektedir.[11] Bu durumu inkar edenler Kur'an-ı Kerim'de şu şekilde uyarılmaktadır: **"Kim Allah'a, meleklerine, peygamberlerine, Cebrail'e ve Mikail'e düşman olursa, bilsin ki Allah da inkâr edenlerin düşmanıdır."**[12]

TARTIŞALIM

Kur'an-ı Kerim'e inanan bir kimsenin ondaki herhangi bir ayeti kabul etmemesini inanç esasları açısından tartışınız.

Kutsal Kitap İnancı

İslam'a göre ilahî vahiy Hz. Muhammed'e (s.a.v.) kadar birbirini destekleyen içerikle insanlara aynı mesajı vermiştir. Kur'an-ı Kerim'le birlikte insanlara yönelik Allah'ın (c.c.) vahyi sona er-

8 bk. Ahzâb suresi, 63. ayet.
9 A'lâ suresi, 16-17. ayetler.
10 Mü'min suresi, 39. ayet.
11 Komisyon, İlmihal I (İman ve İbadetler), s. 92.
12 Bakara suresi, 98. ayet.

AÇIKLAYALIM

“Kur’an’ı kesinlikle biz indirdik. Elbette O'nu yine biz koruyacağız.”

(Hicr suresi, 9. ayet)

Yukarıdaki ayetten hareketle, Allah’ın (c.c.) Kur’an’ı korumasının nasıl olduğunu/olacağını açıklayınız.

Kur'an-ı Kerim indirilmiş son ilahi kitaptır.

miştir. Buna göre Allah’ın (c.c.), Kur’an’dan önce de bazı peygamberlere kitap indirdiğine inanmak, inanç esaslarından biridir.

Kur’an’da, Allah (c.c.) tarafından daha önce indirildiği ifade edilen Tevrat, Zebur ve İncil’in adı geçmektedir. Bazı peygamberlere de sahifeler (suhuf) verildiği bildirilmektedir. İslam’da kitaplara iman, Kur’an-ı Kerim’in gelmesiyle geçerliliği sona eren diğer kutsal kitapların öğretilerine inanmak değildir. Allah’ın (c.c.), daha önce insanlara Tevrat, Zebur ve İncil’le verdiği mesajını şimdi de Kur’an’la ilettiğine inanmaktır. Bu aynı zamanda insanlık tarihi boyunca Allah’ın (c.c.) insanlarla yegâne iletişim yolunun, peygamberler aracılığıyla indirdiği kitaplar olduğu anlatılmaktadır. Kur’an-ı Kerim bununla, hem Ehl-i Kitap'ı Kur’an’a tabi olmaya çağırmakta[13] hem de Hz. İsa’ya (a.s) bir kitabın indirilmediği, onun Tanrı’nın kelamı ve dolayısıyla vahyin bizzat kendisi olduğu yönündeki Hıristiyan inancını dolaylı olarak reddetmektedir.[14]

Peygamber İnancı

HATIRLAYALIM

İslam’a göre bütün peygamberler birer İslam peygamberi, onlara vahyolunan bütün ilahî mesajlar da insanlara İslam’ı öğreten ilahî kitaplardır.

İslam inanç esaslarından biri de peygambere imandır. Kur’an-ı Kerim’de her peygamberin vahye muhatap olduğu bildirilir. Bu yüzden Müslümanların, ayırt etmeksizin bütün peygamberlere inanmaları emredilir.[15] Peygamberlik mertebesi bakımından aralarında bir fark gözetilmez. Kur’an, peygamber inancını Allah (c.c.) inancından ayırmaz. Bu hususta küfre düşenleri üçe ayırır: Allah’ı (c.c.) ve peygamberlerini inkâr edenler, Allah’a (c.c.) inanıp peygamberlerine inanmayanlar ve peygamberlerin bazısına inanıp bazısını inkâr edenler.[16] Allah’a (c.c.) ve peygamberlerine iman edip onlar arasında ayırım gözetmemeyi imandan sayar.[17] Hz. Muhammed’i (s.a.v.) peygamber kabul etmeyen Ehl-i Kitap'ın bu tavrını doğrudan reddeder ve derin sapıklık olarak nitelendirir.[18]

“Kitap ehli, senden kendilerine gökten bir kitap indirmeni istiyorlar (Buna şaşma!) Musa’dan, bundan daha büyüğünü istemişler ve 'Allah’ı bize açıkça göster.' demişlerdi… ”[19]

13 bk. Nisâ suresi, 47; Mâide suresi, 15. ayetler.
14 bk. Mâide suresi, 46. ayet.
15 bk. Bakara suresi, 285. ayet.
16 bk. Nisâ suresi, 150-151. ayetler.
17 Nisâ suresi, 152. ayet.
18 bk. Nisâ suresi, 136. ayet.
19 Nisâ suresi, 153. ayet.

Yahudi kutsal kitabı Tanah'ta, bazı peygamberler hakkında Allah (c.c.) elçilerinin günahtan korunmuşluğu ilkesini zedeleyen ifadeler yer alır. İslamiyet'te ise Allah (c.c.) ile kul arasında elçilik vazifesi yapan peygamberlerin, bu görevlerinde hatadan korunmuş oldukları (ismet) kabul edilir.[20] Kur'an'da melik peygamber oldukları beyan edilen Hz. Davut ve oğlu Hz. Süleyman, Tanah'ta peygamber değil, sadece kral olarak anlatılır.

YORUMLAYINIZ

"Doğrusu (ey peygamber), biz seni hak ile desteklenmiş bir müjdeci ve uyarıcı olarak gönderdik..."

(Bakara suresi, 119. ayet)

Yukarıdaki ayeti islamdaki peygamber inancına göre yorumlayınız.

İslamiyet'te peygamberlerin ilki Hz. Âdem (a.s.), sonuncusu ise Hz. Muhammed'dir (s.a.v.). Kur'an'da Hz. Muhammed (s.a.v.) bütün insanlar için *rahmet*,[21] *son peygamber*[22] ve inananlar için *güzel örnek*[23] olarak takdim edilir.

Kader İnancı

Kelime olarak kader; ölçü ile yapmak, planlamak ve biçimlendirmek anlamına gelmektedir. Bu durum Kur'an-ı Kerim'de şu şekilde bildirilmiştir: **"Gerçekten biz, her şeyi bir ölçü ve dengede yarattık."**[24] Terim olarak ise kader, Yüce Allah'ın ezeli ilmi ve kudreti ile evrende olmuş ve olacak her şeyi takdir etmesi, belli bir düzen ve ölçüde yaratmasıdır. **"O, göklerin ve yerin egemenliği kendisine ait olan, çocuk edinmeyen, egemenliğinde ortağı bulunmayan, her şeyi yaratan, yarattığına belli bir ölçüye göre düzen veren Allah'tır."**[25] ayeti bunun delilidir.

BİLGİ KUTUSU

İslamiyet'te mezhep, dinin inanç esaslarını veya amelî hükümlerini anlama ve yorumlama konusunda kendine özgü yaklaşımlara sahip düşünce sistemi; bu yaklaşımlar etrafında meydana gelen ilmî ve fikrî birikimdir.

İslâm'ın inanç esasları, ibadetleri ve sosyal hayatla ilgili kuralları vahiy ile ortaya konulmuş, Hz. Peygamber'in sözlü ve fiilî sünnetiyle de hayata aktarılmıştır. İslâm'ın bir ilâhî, bir de insanların anladığı ve uyguladığı yönü vardır. Mezhep bunlardan ikincisine tekabül etmektedir. İslam mezhepleri itikadî, amelî (fıkhî) ve siyasî olmak üzere üç grupta incelenmektedir. Mezhepler arasında esasa ilişkin ayrılıklar yoktur. Yoruma dayalı farklılıklar vardır.

(İlyas Üzüm, "Mezhep", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C 29, s. 526-527)

Kadere iman, her şeyin Allah'ın (c.c.) bilgisi, gözetimi ve denetimi altında gerçekleştiğine inanmaktır. Kader, Allah'ın (c.c.) mutlak hükümranlığı ile kulun iradi özgürlüğünün kesiştiği alanı ifade eder. Buna göre Allah (c.c.), ilmiyle her şeyi bilir, kudret ve iradesiyle her şeyi yapar. İnsan ise irade özgürlüğüne sahip sorumlu bir varlık olarak iyi ile kötü arasında seçim yapabilme özgürlüğüne sahip olur.

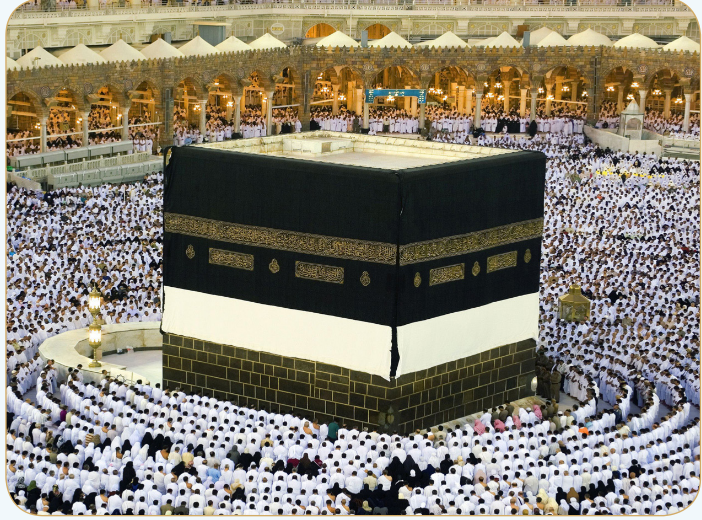
İslam'ın kader inancında bir ön belirleme ve dayatma yoktur. İnsan hürriyeti doğrultusunda iradesini kullanmakta, Allah da (c.c.) olayları bu yönde yaratmaktadır.[26]

20 Bekir Topaloğlu, "İslam: İnanç Esasları", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C 23, s. 8.
21 bk. Enbiyâ suresi, 107. ayet.
22 bk. Ahzâb suresi, 40. ayet.
23 bk. Ahzâb suresi, 21. ayet.
24 Kamer suresi, 49. ayet.
25 Furkan suresi, 2. ayet.
26 Şinasi Gündüz, "İslam", Yaşayan Dünya Dinleri, s. 64.

3. İslamiyet'te İbadetler

İslamiyet'te ibadetin biri genel, diğeri özel olmak üzere iki anlamı vardır. Genel anlamda ibadet, kulun Allah'a (c.c.) karşı duyduğu saygı ve sevginin sonucu olarak O'nun rızasına uygun davranma çabasını ve bu şekilde yapılan iradî davranışları ifade eder. Böylece tamamen dinî olan görevlerden başka, kişilerin Allah'ın (c.c.) rızasını kazanmak için yaptığı her fiil de ibadet olarak nitelendirilir ve ödüllendirilir. Bu amaçla fert ve toplum yararına gerçekleştirilen her olumlu davranış ibadet hükmünde kabul edilir. Özel anlamda ibadet ise mükellefin Allah'a (c.c.) karşı tazim ve kulluğunu simgeleyen, Allah (c.c.) ve Resulü tarafından yapılması istenen belirli davranış biçimleridir. İbadetin yaygın kullanımı da bu ikinci anlamdadır.[27]

İbadetler, dinin özünü teşkil eden iman esaslarından sonra gelir. Kur'an'da iyi davranışlar (salih amel) genelde imanla bir arada zikredilir.

İslamiyet'te Hac en temel ibadetlerden birisidir.

NOT EDELİM

Kur'an'da başta namaz, zekât, hac ve oruç olmak üzere temel ibadetler sıkça emredilir. Ancak bu atıf ve emirler, ibadetlerin edâ şekli ve ayrıntılarından çok o ibadetin mahiyetini, öz ve amacını konu edinen genel ve mücmel ifadeler şeklindedir.

Kur'an'da ana çatısı oluşturulan ibadetlerin nasıl yerine getirileceği, uygulama şartları ve hükümleri Hz. Peygamber'in uygulama ve açıklamalarıyla netleşmiştir.

(Ferhat Koca, "İbadet: İslam'da İbadet/Fıkhî Hükümler", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C 19, s. 241)

HATIRLAYALIM

İslam'ın şartlarından sayılan kelime-i şehadet, İslam'a giriş anahtarıdır.

"Asra yemin ederim ki insan gerçekten ziyan içindedir. Bundan ancak iman edip iyi ameller işleyenler, birbirlerine hakkı ve sabrı tavsiye edenler müstesnadır."[28]

İslamiyet'te namaz, oruç, zekât ve hac temel ibadetlerdir. Kelime-i şehadetle birlikte bunlara İslam'ın şartları da denilmektedir.

27 Şinasi Gündüz, "İslam", Yaşayan Dünya Dinleri, s. 64-69.
28 Asr suresi, 1-3. ayetler.

İslam'da Temel İbadetler

Namaz

İslam'da namazın bir çok çeşidi vardır. Hanefilere göre namaz; farz, vacip ve nafile olarak üç çeşittir. Diğer mezhepler, vacip hüküm kategorisini kabul etmedikleri için namazı farz ve nafile şeklinde iki gruba ayırırlar.
Farz Namazlar: Günlük beş vakit namaz, Cuma namazı ve cenaze namazı.
Vacip veya Nafile Namazlar: Farz namazlar dışında kalan vitir, bayram, sünnet ve benzeri namazlar.

Oruç

Oruç; Ramazan ayında veya diğer zamanlarda imsak ve iftar arasında ibadet niyetiyle yeme, içme ve cinsel ilişkiden uzak durmaktır. Hanefilere göre oruç; farz, vacip ve nafile olmak üzere üç çeşittir. Diğer mezhepler, vacip hüküm kategorisini kabul etmedikleri için orucu farz ve nafile şeklinde iki gruba ayırırlar.
Farz Oruç: Ramazan orucu.
Vacip veya Nafile Oruçlar: Nezir (Adak), farz olan orucun dışında diğer zamanlarda tutulan oruçlar.

Zekât

Dinen zengin sayılan Müslümanların dinî bir görev olarak her yıl mal, para, ticaret gibi alanlardan, hasat dönemlerinde ise tarım ürünlerinden elde ettikleri kazançlardan ibadet niyetiyle, belirli oranlarda başta fakirler olmak üzere Kur'an-ı Kerim'in belirlemiş olduğu yerlere vermekle yükümlü oldukları bir ibadettir.

Hac

İmkân ve yol bulan Müslümanların, Zilhicce ayı içinde (8, 9, ve 10. günlerde) Mekke'de bulunan Kâbe'yi ve diğer kutsal mekânları dinî maksatla ziyaret etmesidir. Kur'an-ı Kerim, yoluna gücü yetenlerin hac görevini yerine getirmesinin Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkı olduğunu belirtir (Âl-i İmrân suresi, 97. ayet.).

HATIRLAYALIM

İbadetler, temel dayanağını Kur'an'dan, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) söz ve fiillerinden (sünnet) alır. Kur'an, ibadetlerin mahiyetinden bahseder. Hz. Muhammed (s.a.v.) ise ibadetlerin şeklini ve ayrıntılarını açıklar, uygulamalı olarak gösterir.

İslam'ın şartları olarak zikredilen bu temel ibadetlerin dışında kurban kesmek, sadaka vermek, irşat, davet, tebliğ, marufu emretmek, münkeri engellemek gibi ibadetler de vardır. Vacip, sünnet veya nafile adı verilen bu türden ibadetler Müslümanların hayatında oldukça önemlidir.

4. İslamiyet'te Ahlaki Değerler

İslamiyet, insanların temelde inançlı, iyi ve doğru olmalarını amaçlar. Dinin üç boyutu olan inanç, ibadet ve ahlak özde birdir ve aynı amacı gerçekleştirmeye yöneliktir. İnsan, inanç ve ibadet sayesinde yaratıcısına bağlanır, ibadetlerin doğurduğu iyi sonuçlar ve tavsiye edilen güzel huylar sayesinde toplumda iyi insan olarak yaşar. Buna göre İslamiyet, yaratıcısına inanıp saygı duyan ve sosyal hayatta diğer insanlarla iyi ilişkiler kurarak yaşayan bir insan yetiştirmek ister. İslamî erdemler, bize dinimizin sahip olmayı zorunlu kıldığı erdemlerdir. Dinimizin bize kazandırdığı artıdır.[29]

HATIRLAYALIM

İslam Ahlakıyla İlgili Ayet ve Hadislerden Örnekler

1. "İyilik, yüzlerinizi doğu ve batı tarafına çevirmeniz değildir. Asıl iyilik, o kimsenin yaptığıdır ki, Allah'a, ahiret gününe, meleklere, kitaplara, peygamberlere inanır. (Allah'ın rızasını gözeterek) yakınlara, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışlara, dilenenlere ve kölelere sevdiği maldan harcar, namaz kılar, zekât verir. Antlaşma yaptığı zaman sözlerini yerine getirir. Sıkıntı, hastalık ve savaş zamanlarında sabreder. İşte doğru olanlar, bu vasıfları taşıyanlardır. Müttakîler ancak onlardır."

(Bakara suresi, 177. ayet)

2. "Ey inananlar! Bir topluluk diğer bir topluluğu alaya almasın. Belki de onlar, kendilerinden daha iyidirler. Kadınlar da kadınları alaya almasınlar. Belki onlar kendilerinden daha iyidirler. Kendi kendinizi ayıplamayın, birbirinizi kötü lakaplarla çağırmayın. İmandan sonra fâsıklık ne kötü bir isimdir! Kim de tevbe etmezse işte onlar zalimlerdir."

(Hucurât suresi, 11. ayet)

3. "Ey inananlar! Zannın çoğundan kaçının. Çünkü zannın bir kısmı günahtır. Birbirinizin kusurunu araştırmayın. Biriniz diğerinizi arkasından çekiştirmesin. Biriniz, ölmüş kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? İşte bundan tiksindiniz. O hâlde Allah'tan korkun. Şüphesiz Allah, tevbeyi çok kabul edendir, çok esirgeyicidir."

(Hucurât suresi, 12. ayet)

4. *"Sizden biri kendisi için istediğini kardeşi için de istemedikçe gerçek anlamda iman etmiş olamaz."*

(Buhârî, İman, 7)

5. "*Müslüman, elinden ve dilinden insanların güvende olduğu kimsedir.*"

(Buhârî, İman,5)

İnsanın Allah'la (c.c.) ilişkisi *inanç* ve *ibadet*; diğer insanlar ve yaratılmışlarla ilişkisi *ahlak* ve *hukuk (muamelat)* olarak tecelli eder. Ahlaki ve hukuki (muamelata dair) hükümler iç içe olsa da ikisi birbirinden ayrı alanlardır. Güzel huy ve davranışların içselleştirilmesi, kişisel mutluluğu sağladığı gibi toplumun huzur ve barışına da katkıda bulunur. Aslında bir toplumda ahlaki bilinç ve duyarlılık yüksek olduğunda hukuki problemlerin ortaya çıkması daha baştan büyük ölçüde önlenmiş olur. Bundan dolayı Kur'an-ı Kerim, sistemini büyük ölçüde inanç, ibadet ve muamelatı da gözeterek

BİLGİ KUTUSU

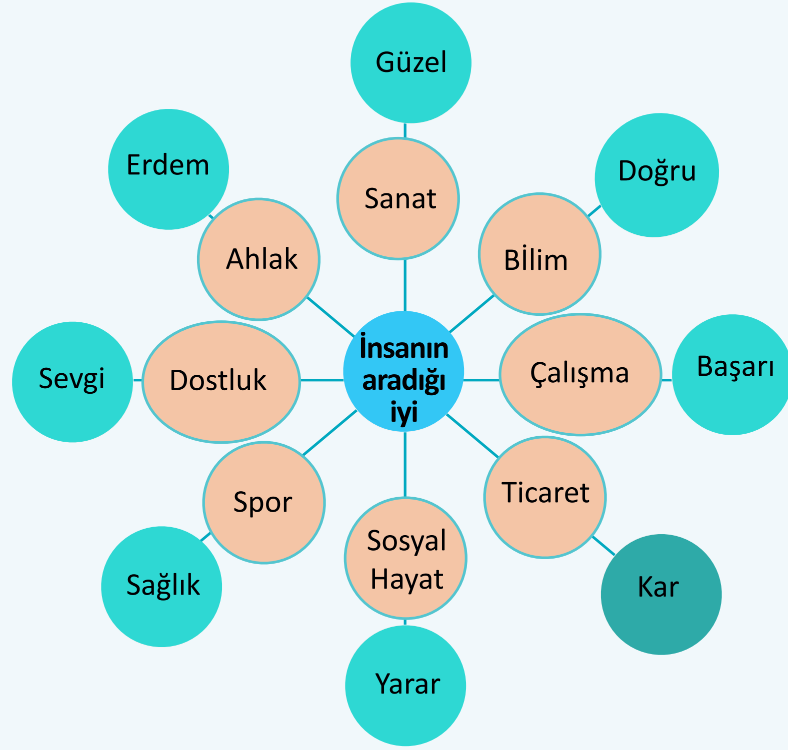
1. Ahlak, insanın kendi rızası ve iradesi doğrultusunda belli bir gaye ve hedef için iyi ve güzel davranışlar sergilemesidir.

2. Ahlak, İnsanın iyi veya kötü olarak vasıflandırılmasına yol açan manevi nitelikler, huylar ve bunların etkisiyle ortaya konan iradeli davranışlar bütünüdür.

(Mustafa Çağrıcı, "Ahlak", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C 2, s. 1)

29 Enver Uysal, "Dindarlığın Ahlaki Temeli Üzerine Bazı Düşünceler", İslam Ahlak Esasları ve Felsefesi, s. 111.

ahlaki duyarlılık üzerine inşa etmiştir. Hukuk, ahlaki alanda gösterilen ihmallerin yol açtığı anormal durumlara çözüm üreten ve sosyal hak ve görevleri belirleyen bir kurumdur.[30]

İnsanın yöneldiği her türlü üstünlük ve mükemmellik *iyi* kavramıyla ifade edilir. İnsan bütün çabalarında iyiyi arar. İnsanın aradığı iyi; sanatta güzel, bilimde doğru, çalışmada başarı, ticarette kâr, sosyal hayatta yarar, sporda sağlık, dostlukta sevgi, ahlakta erdem ve mutluluktur. İyi, her konuda yöneldiğimiz genel bir amaç olsa da özellikle ahlaki bir değerdir. Bundan dolayı iyi ve kötü, ahlakın; güzel ve çirkin, sanatın; doğru ve yanlış, bilimin temel değerleridir.

İslamiyet hem toplum hayatında hem de genel olarak tabiatta iyiliğin yaşamasını ister. Bu amaçla gerek Kur'an ayetleri gerek Hz. Muhammed'in (s.a.v.) hadisleri aracılığıyla birtakım ilkeler ve değerler ortaya koymuştur. İyiliğe dair belli başlı ilke ve değerler şunlardır:

Belli Başlı Ahlaki İlke ve Değerler

1	Doğru sözlü, dürüst ve adil olmak
2	Affedici ve hoşgörülü olmak
3	Alçakgönüllü ve yumuşak huylu olmak
4	Sabırlı, sebatlı ve dayanıklı olmak
5	Cesur ve soğukkanlı olmak
6	Şefkatli ve merhametli olmak
7	Ağırbaşlı ve ölçülü olmak
8	Zarif, kibar ve nazik olmak
9	Sevgiye dayalı dostluk kurmak
10	İffetli, edepli ve hayâlı olmak
11	Cömert ve yardımsever olmak
12	İnsanların kişiliklerine ve haklarına saygı göstermek
13	İyiliğe teşekkürle ve daha iyi davranışla karşılık vermek
14	Hata yapınca özür dileyip onu telafi etmek

30 Enver Uysal, "Dindarlığın Ahlaki Temeli Üzerine Bazı Düşünceler", İslam Ahlak Esasları ve Felsefesi, s. 112.

5. İslamiyet'in Diğer Dinlere Bakışı

İslam kaynaklarında, diğer dinleri ve onların müntesiplerini tanımlamak için çeşitli kavramlar kullanılmaktadır. Bunlar arasında en önemlisi **Ehl-i Kitap** kavramıdır. Başlangıçta sadece Yahudi ve Hıristiyanları kapsayan Ehl-i Kitap kavramı, zamanla Mecusileri ve hatta Kur'an'da adı geçmeyen din mensuplarını da kapsayacak şekilde genişletilmiştir.[31]

Kur'an'da ve hadislerde Ehl-i Kitap'ın çeşitli konulardaki inanç ve düşünceleri, hayat tarzları, tutum ve davranışları hakkında bilgiler verilmiştir. Kur'an, Yahudi ve Hıristiyanları unuttukları veya farklılaştırdıkları Allah'ın (c.c.) dinine tekrar davet etmekte ve bir Allah (c.c.) inancında buluşmaya çağırmaktadır.[32] Yahudi ve Hıristiyanların hahamlarını ve rahiplerini Allah'ın (c.c.) dışında rabler edindikleri belirtilir.[33] Özde aynı olan din, zaman içinde kutsal metinlerin ve dinî nasların yanlış yorumlanması, din âlimlerinin görüşlerinin kutsal kitap yerine geçmesi ve dinin anlaşılmasında bunların yegâne geçerli kaynak olarak görülmesi sonucunda orijinal şeklinden saptırılmıştır. Hatta Hz. İsa, Hıristiyanlarca beşeri özelliklerinden soyutlanarak ilâhlaştırılmıştır.[34]

NOT EDELİM

Müslümanların Ehl-i Kitap'la olan ilişkilerinde Kur'an önemli bir ölçü ortaya koymaktadır:

"İçlerinden zulmedenler/şirke bulaşanlar hariç, Kitap ehli ile ancak en güzel bir yolla mücadele edin ve (onlara) şöyle deyin: Biz, bize indirilene de, size indirilene de inandık. Bizim ilâhımız da sizin ilâhınız da birdir (aynı ilâhtır). Biz sadece O'na teslim olmuş kimseleriz."

(Ankebût suresi, 46. ayet)

Kur'an'da Yahudi ve Hıristiyanlar dışında Mecusi ve Sabiîler ismen zikredilmektedir. Kur'an'da Mecusiler'den sadece bir yerde,[35] Sabiîler'den ise üç yerde bahsedilmekte,[36] fakat bunlar hakkında bilgi verilmemektedir.

HATIRLAYALIM

Kur'an'da Ehl-i Kitap;

1. Allah'ın (c.c.) ayetlerini inkâr ettikleri,
2. Hakla bâtılı karıştırdıkları,
3. Emanete riayet etmedikleri,
4. Kendilerine verilen kutsal kitabı tahrif ettikleri,
5. Peygamberlerini öldürdükleri,
6. Müslümanları küfre döndürmek istedikleri,
7. Tevrat ve İncil'deki hükümleri hakkıyla uygulamadıkları için kınanır.

Bu nedenlerden dolayı Kur'an, Ehl-i Kitap'ı Allah'a (c.c.) kulluğa, O'na hiçbir şeyi ortak koşmamaya çağırmakta; Müslümanlara da onlarla mücadelede itidali tavsiye etmektedir.

(Remzi Kaya, "Ehl-i Kitap", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C 10, s. 518)

31 Remzi Kaya, "Ehl-i Kitap", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C 10, s. 517.
32 bk. Âl-i İmrân suresi, 64. ayet.
33 bk. Tevbe suresi, 31. ayet.
34 Ömer Faruk Harman, "İslam: Vahiy Geleneği İçinde İslam", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C 23, s. 4.
35 Hac suresi, 17. ayet.
36 Hac suresi, 17. ayet; Bakara suresi, 62. ayet; Mâide suresi, 69. ayet.

ÜNİTEMİZİ DEĞERLENDİRELİM

A. Aşağıdaki açık uçlu soruları cevaplayınız.	
1	Hudeybiye Antlaşması'nın İslamiyet'in yayılışındaki etkisi nedir? Açıklayınız.
2	Emeviler Dönemi'nde İslamiyet'in yayıldığı bölgeleri yazınız.
3	Anadolu'nun fethi ve İslamiyet'in yayılışı hangi dönemde olmuştur? Açıklayınız.
4	Kur'an'da Ehl-i Kitap ifadesi hangi anlamda ve kimler için kullanılmaktadır? Açıklayınız.
5	Peygamberler için ismet sıfatı niçin önemlidir? Açıklayınız.

B. Aşağıdaki çoktan seçmeli soruları cevaplayınız.	
1	**Aşağıdaki ifadelerden hangisi Hz. Muhammed'in (s.a.v.) peygamberliğinin Mekke Dönemi'ne ait doğru bir bilgi değildir?** A) Kur'an-ı Kerim'in indirilişinin 13 yıllık süreci. B) Habeşistan'a hicret. C) Müslümanlara yönelik üç yıl sosyal ve ekonomik boykot. D) Hz. Muhammed'in (s.a.v.) 3 yıl boyunca yakın çevresini İslam'a davet etmesi. E) Hayber'in Fethi.
2	**Aşağıdakilerden hangisi Kur'an-ı Kerim'de Ehl-i Kitapla ilgili verilen bilgilerden değildir?** A) Kendilerine verilen kutsal kitabı tahrif ettikleri B) Tevrat ve İncil'deki hükümleri hakkıyla uygulamadıkları C) Hz. Muhammed'in (s.a.v.) peygamberliğini kabul ettikleri D) Bazı peygamberleri öldürdükleri E) Hakla bâtılı karıştırdıkları
3	**İslam ilk kez hangi dönemde Arabistan dışında yayılmaya başlamıştır?** A) Hz. Muhammed (s.a.v.) Dönemi B) Dört Halife Dönemi C) Emeviler Dönemi D) Abbasiler Dönemi E) Selçuklular Dönemi
4	Münafığın alameti üçtür: Konuştuğunda yalan söyler, kendisine güvenildiğinde hainlik eder, söz verdiğinde yerine getirmez." (Buhârî, İman, 231.) **Yukarıdaki hadiste İslam dininin önem verdiği ahlaki ilke ve değerlerden hangisi vurgulanmaktadır?** A) Doğru sözlü, dürüst ve adil olmak B) Affedici ve hoşgörülü olmak C) Alçakgönüllü ve yumuşak huylu olmak D) Sabırlı, sebatlı ve dayanıklı olmak E) Cesur ve soğukkanlı olmak

5	**Kur'an-ı Kerim'de Yahudi ve Hıristiyanları ifade etmek için kullanılan kavram aşağıdakilerden hangisidir?** A) Kâfir B) Münafık C) Mürtet D) Ehl-i Kitap E) Ehl-i ilm

C. Aşağıda boş bırakılan yerleri verilen uygun kelimelerle doldurunuz.		
Kur'an-ı Kerim **Kelime-i Şehadet** **Münafığın** **Fıtrat** **Müslüman** **Ehl-i Kitap** **Kâfir**	**1**	"Her çocuk …………..üzere doğar. Daha sonra anne babası onu Yahudi, Hıristiyan veya Mecusi yapar." (Buhârî, Kader, 2)
	2	"……………………….alameti üçtür: Konuştuğunda yalan söyler, kendisine güvenildiğinde hainlik eder, söz verdiğinde yerine getirmez." (Buhârî, İman, 231)
	3	"………………….., elinden ve dilinden insanların güvende olduğu kimsedir." (Buhârî, İman, 5)
	4	İslam inancının ilk ve en önemli kaynağı………………………., daha sonra da sahih hadislerdir.
	5	İslam'ın şartlarından sayılan……………………….., İslam'a giriş anahtarıdır.

D. Aşağıdaki ifadelerden doğru olanları "D", yanlış olanları "Y" ile işaretleyiniz.			
Doğru mu? (D) **Yanlış mı? (Y)**	**1**		İslam, bütün peygamberlerin tebliğ ettiği dinin adıdır.
	2		Hudeybiye Antlaşması, Medine Yahudileriyle ve gayrimüslim Araplarla yapılan bir antlaşmadır.
	3		İslam ilk kez Dört Halife Dönemi'nde Arabistan dışında yayılmaya başladı.
	4		Endülüs Emeviler Dönemi'ne, Hulefâ-i Râşidîn dönemi de denir.
	5		İslamiyet, hayatın her yönünü kapsar. Kutsal ve din dışı bir ayrımı yoktur.

3. ÜNİTE

YAHUDİLİK VE HIRİSTİYANLIK

ÜNİTEMİZE HAZIRLANALIM

1. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisinin “Ehl-i Kitap” maddesini inceleyiniz.
2. Yahudilikteki Ezra ile Kur’an-ı Kerim’deki Üzeyir’in aynı kişi olup olmadığını araştırınız.
3. "Süleyman Mabedi" ile "Mescid-i Aksa" aynı yer midir? Araştırınız.
4. Kur'an-ı Kerim'de geçen Hz. İsa (a.s.), Hz. Yakub (a.s.), Hz. Yusuf (a.s.) ve Hz. Musa'dan (a.s.) bahseden kıssaları okuyunuz.
5. Kur’an-ı Kerim’de adı geçen peygamberlerden hangileri İsrailoğullarına gönderilmiştir? Araştırınız.
6. Kur'an-ı Kerim'de Hz. İsa'nın (a.s.) doğumu ile ilgili ayetleri Meryem suresinden okuyup arkadaşlarınızla paylaşınız.

1. YAHUDİLİK

	YAHUDİLİK (Kimlik Kartı)
Dinin Adı	Eski İsrail Dini, Yahudilik, Musevilik
Başlangıcı	MÖ 13. yüzyıl
Öncü İsim	Hz. Musa
Tanrı Düşüncesi	YHVH (Yahve)
Temel Kaynak (Kutsal Kitap)	• Tora (Vahiy) • Talmud (Sözlü literatür)
İnanç Esasları	• Musa bin Meymûn'un belirlediği on üç inanç esası.
Akımlar	• Ortodoks Yahudilik • Reformist Yahudilik • Muhafazakâr Yahudilik • Yeniden Yapılanmacı Yahudilik • Siyonist Yahudilik
Nüfusu	20 Milyon
Köken	Kenan
Yayıldığı Ülkeler	İsrail, ABD, Fransa, İngiltere, Rusya, Türkiye

NOT EDELİM

Kur'an-ı Kerim'de İsrailoğulları ve Yahudiler

• Kur'an-ı Kerim'de Yahudileri tanımlamak için "Benî İsrail", "hûd", "hâdû" ve "Yehûd" kelimeleri kullanılır.

• Kur'an'da iki kez geçen "İsrail" terimiyle Hz. Yakub kastedilir (Âli İmrân suresi, 93. ayet; Meryem suresi, 58. ayet.). Benî İsrail kavramı ise kırk bir yerde geçer ve Hz. Yakub'un soyundan gelenleri ifade eder. İsrailoğulları ismi çoğunlukla Mekkî sûrelerde ve genellikle İslam öncesi dönemde yaşanan olayların anlatıldığı ayetlerde geçer.

• "Yahudi" kelimesi ise Medenî sûrelerde yer alır ve genellikle Hz. Muhammed (s.a.v.) Dönemi'nde yaşayan ve Kur'an'ın da muhatabı olan Yahudiler için kullanılır.

(Ömer Faruk Harman, "Yahudilik: İslam Kaynaklarında Yahudilik", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C 43, s. 221)

DÜŞÜNELİM

Kur'an-ı Kerim'de Hz. İbrahim'in (a.s) Yahudi ve Hıristiyan olmadığı, "Hanif bir Müslüman" olduğu (Âl-i İmrân suresi, 67. ayet) vurgusunun sebebi üzerinde düşününüz

1.1. Yahudiliğin Tarihçesi

Başlangıçtan günümüze Yahudileri tanımlamak için İbrani, İsrail/İsrailoğulları gibi isimler kullanılır. Musevi terimi Osmanlı'nn son dönemlerinden itibaren, Türkçe'de Yahudileri ifade etmek için kullanılmaya başlanmıştır. Türkiye'de yaşayan Yahudiler kendilerini Musevi olarak tanımlarlar. Yahudi teriminin kamuoyunda olumsuz bir anlam kazanması nedeniyle bu isimlendirmenin Yahudiler tarafından tercih edilmiş olması mümkündür. Yahudi imajının olumsuz çağrışımına karşı Hz. Musa'nın (a.s.) dinine bağlı, yolundan giden anlamlarına gelen Musevi terimi kullanılmaya başlanmıştır.[1]

Yahudiler kendilerini etnik olarak Hz. İbrahim, onun oğlu Hz. İshak ve torunu Hz. Yakub'a dayandırırlar (İbraniler). Dinî açıdan ise MÖ 13. yüzyılda Hz. Musa'ya gelen vahiyle başlatırlar (Yahudilik).

1 Baki Adam, Dinler Tarihi El Kitabı, s. 57.

İbrani	İbrani terimi, Yahudiler tarafından kurucu atalar olarak kabul edilen Hz. İbrahim, oğlu Hz. İshak ve torunu Hz. Yakub ile onların çocuklarını tanımlar (bk. Tekvin 14/13; Tesniye, 26/5).
İsrail	Yahudilere göre İsrail terimi, "Tanrı'yla uğraşan" anlamında Hz. Yakub'un lakabıdır. Hz. Yakub, kendini "Tanrı adamı" olarak tanıtan birisiyle güreşmiştir. Hz. Yakub'u yenemeyen bu kişi, "Tanrı'yla ve insanlarla güreşip yendin. Artık sana Yakub değil İsrail denecek." diyerek onu kutsamıştır (bk. Tekvin, 11/31; 12/9). Bu olaydan sonra İbraniler, Babil sürgününe (MÖ 587) kadar İsrail ve İsrailoğulları olarak anılır.
Yahudi	Yahudi terimi, Babil sürgünü sonrası ortaya çıkmıştır. Babil halkı, Yahuda'dan sürgün edilen İsrailoğullarını "Yahudalı" anlamında "Yahudi" olarak adlandırır (Baki Adam, Dinler Tarihi El Kitabı, s. 57). Bu tarihten itibaren İsrailoğulları, Yahudi olarak anılmaya başlanır. Yahudi kavramından türetilen Yahudilik, bu tarihten itibaren Hz. Musa'nın getirdiği dinin adı olmuştur.
Musevi	Musevi terimi, Hz. Musa'nın şeriatına bağlı kimse anlamındadır. Yahudiler, Türkiye'de kendilerini "Musevi" olarak adlandırırlar (Baki Adam, Dinler Tarihi El Kitabı, s. 57). Örneğin "Türk Musevi Cemaati" veya "Türkiye Musevileri Hahambaşılığı" böyledir.

KRONOLOJİK YAHUDİ TARİHİ	
Atalar Dönemi: Hz. İbrahim'den Hz. Musa'ya Kadar (MÖ 1800-1300)	• Tevrat'ta göçebe bir İbrani şeklinde nitelendirilen (bk. Tekvîn 14/13; Tesniye, 26/5) ve Mezopotamya'da yaşadığı kabul edilen Hz. İbrahim, Tanrı'nın vahyi doğrultusunda Ken'an topraklarına göç etmiş ve burada göçebe bir hayat sürmüştür (bk. Tekvîn, 11/31; 12/9). • Kalabalık bir nesle sahip olacağına dair ilahî vaadin tecellisi olarak (bk. Tekvîn, 12/2; 13/16) geç yaşta câriyesi Hâcer'den Hz. İsmail, ardından karısı Sâre'den Hz. İshak doğmuş, bu iki oğlundan İsmailoğulları ve İsrailoğulları ortaya çıkmıştır. • Tevrat'ta Tanrı'nın Hz. İbrahim ile bir ahit yaptığı, kendisini ve soyunu bereketli kıldığı, Kenan topraklarını mülk olarak soyuna verdiği ifade edilmektedir (bk. Tekvîn, 12/2; 15/4-5, 18-21). • Hz. İbrahim, Hz. İshak ve Hz. Yakub'dan meydana gelen üç büyük İbrânî atasının ve Yakub'un on iki oğlunun hikayeleri, Hz. Yusuf'un Mısır sarayındaki yükselişi, Kenan'da baş gösteren kuraklık yüzünden Yakub'un ve diğer oğullarının onun himayesinde Mısır'a yerleşmeleri ve burada çoğalmaları Tevrat'ın Tekvin bölümünde ayrıntılı biçimde anlatılmaktadır. • 400 veya 430 yıllık bir süreye denk gelen Mısır Dönemi (bk. Tekvîn, 15/13; Çıkış, 12/40), İsrailoğulları'nın geniş bir aileden on iki kabilelik kalabalık bir topluluğa geçiş sürecini oluşturmaktadır.

Mısır'dan Çıkış ve Milletleşme Dönemi: Hz. Musa Dönemi (MÖ 1300-1200)

- Tevrat'a göre İsrailoğulları Mısır'da kısa bir refah döneminin ardından köleleştirilmiştir. Onları Firavun'un zulmünden (kölelikten) Hz. Musa kurtarmıştır.
- İsrailoğulları'nın, Hz. Musa önderliğinde Mısır'dan çıkarılıp mucizevî biçimde Kızıldeniz'den geçirilmeleri, daha sonra Sina Dağı'na ulaştırılıp burada Tanrı ile ahitleşmeleri İsrailoğulları tarihinde dönüm noktasıdır (bk. Çıkış, 5-19. Bölümler).

İsrailoğullarının Hz. Musa (a.s.) ve Hz. Harun (a.s.)liderliğinde Mısır'dan çıkışta takip ettikleri yolu gösteren harita.

- Bu ahit kapsamında İsrail Tanrısı Yahve tarafından Hz. Musa'ya İsrailoğulları'nın uyması gereken kuralları içeren Tevrat verilmiştir.
- İsrailoğulları, Hz. Musa zamanında Kenan topraklarına girememişlerdir. Hz. Musa'nın Sina Dağı'na çıkıp orada kırk gün kalması sırasında İsrailoğulları altından buzağı heykeli yapıp onu ilah edinmişlerdir. Daha sonra Kenan topraklarında yaşayan halkla savaşmak istememiş ve Hz. Musa'ya isyan etmişlerdir (bk. Çıkış, 32; Sayılar, 13-14. Bölümler).
- Mısır'dan çıkan bu ilk nesil, İsrail Tanrısı'na karşı gelmenin cezası olarak kırk yıl boyunca çöle mahkûm edilmiş, vaad olunan topraklara girmelerine izin verilmemiştir. Çöl dönemi boyunca itaatsiz tutumlarını sürdürmüşlerdir (Salime Leyla Gürkan, "Yahudilik: Giriş ve Tarih", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C 43, s. 188-189).
- Hz. Musa'dan (a.s.) sonra İsrailoğulları Yeşu önderliğinde vaat edilmiş topraklara girdi.
- Yeşu, müstakil bir devlet kurmadı. Toprakları on iki kabile arasında paylaştırdı (bk. Yeşu, 13-21. bölümler).

Hâkimler Dönemi (MÖ 1200 - 1050)

- Yeşu'nun ölümünden sonra İsrail kabileleri, "hâkimler" olarak adlandırılan seçilmiş dinî liderlerin önderliğinde yerleşik ziraî düzene geçmişlerdir.
- Bu dönemde kendilerini düşmanlarının elinden kurtarmak ve doğru yola iletmek için gönderilen hâkimlerin çabalarına ve uyarılarına rağmen Kenanlı kavimlerin yolundan gidip İsrail Tanrısı yerine bu kavimlerin tanrılarına (Baal, Aştarot vb.) tapmışlardır (Hâkimler, 2, 20-21).
- Kabileler ilk kez bu dönemde yerleşik düzene geçtiler. Yahuda ve Bünyamin kabileleri güneye, diğer on kabile ise kuzeye yerleşmiştir.

<table>
<tr><td rowspan="3">Krallar Dönemi (MÖ 1050- 900)</td><td colspan="2">

- Bu dönemin en önemli üç kralı vardır: Saul, Davut ve Süleyman.
- Peygamber Samuel, İsrailoğullarının talebi ve Tanrı'nın izniyle Saul'ü (Kur'an'da Tâlût) kral seçmiştir (bk. I. Samuel, 8. Bölüm).
- İsrailoğullarının ilk kralı seçilen Saul, Filistîlerle savaşmış ve büyük başarılar kazanmıştır.
- Bir savaşta Saul, Golyat'la (Kur'an'da Câlût) savaşmaya cesaret edememiştir.
- Davut, Filistîli komutan Golyat'ı öldürünce şöhreti bir anda artmıştır.

</td></tr>
<tr><td colspan="2">

- Kral Saul'ün ölümünden sonra Samuel peygamber Davut'u kral olarak kutsamıştır (bk. II. Samuel, 5-6. Bölümler).
- Kral Davut Kudüs'ü fethederek 12 İsrail kabilesini tek merkezde birleştirmiştir.
- İsrailoğulları altın çağlarını onun döneminde yaşamışlardır. Hz. Davut zamanında krallık en geniş sınırlarına ulaşmıştır (bk. II. Samuel, 8, 10).
- Yahudilere göre Davut ve oğlu Süleyman peygamber değil, kraldır.

</td></tr>
<tr><td colspan="2">

- Kral Davut'un ölümünden sonra yerine oğlu Süleyman geçmiştir (bk. I. Krallar, 1-3. Bölümler).
- Kral Süleyman, komşu krallıklarla anlaşma yoluna giderek ve çok sayıda siyasi evlilikler yaparak babasından devraldığı topraklarda barışı sağlamaya çalışmıştır.
- Kudüs'te Mabed'i (Bet-Hamikdaş) inşa ettirmiştir (bk. I. Krallar, 5-6. Bölümler). Bu mabed, Yahudi halkının dinî ve millî hayatının merkezi hâline gelmiştir. I. Mabed Dönemi başlamıştır.
- İsrailoğulları bu dönemde üç şeye birden sahip olmuşlardır: Kral, devlet ve mabed.

</td></tr>
<tr><td rowspan="2">Krallığın İkiye Bölünmesi ve Sürgünler (MÖ 930-586)</td><td colspan="2">Kral Süleyman'ın ölümünden sonra kuzeydeki on kabile İsrail Krallığı adıyla bağımsızlığını ilan etmiştir. Yahuda ve Bünyamin kabileleri ise güneyde Kudüs merkezli Yahuda Krallığı'nı kurmuştur.
Kuzeydeki İsrail kralları, dönemin peygamberlerinin bütün uyarılarına rağmen Tevrat öğretisinden sapmış ve politeist uygulamalara yönelmiştir (bk. I. Krallar, 18-19). İsrail Krallığı ilahî ceza olarak Asurlular tarafından işgal edilip yıkılmış ve kabileler sürgüne gönderilmiştir (MÖ 722).</td></tr>
<tr><td>Kuzey İsrail Krallığı (On Kabile)
Kral: Yeroboam
Başkent: Samiriye
İnanç: Politeist
Tanrı İsmi: Elohim
Yıkılışı: Asur Kralı II. Sargon MÖ 722'de bu krallığa son vermiş ve halk sürgün edilmiştir. Sürgüne gidenler diğer milletler arasında asimile olmuş ve tekrar bölgeye geri dönememiştir.</td><td>Güney Yahuda Krallığı (İki Kabile)
Kral: Rehoboam
Başkent: Kudüs
İnanç: Monoteist
Tanrı İsmi: Yahve
Yıkılışı: MÖ 587'de Babil Kralı Buhtunnasr tarafından yıkılmıştır. Yahudi krallığı tamamen sona ermiş, Süleyman Mabedi tahrip edilmiş ve halkın büyük bir kısmı Babil'e sürgün edilmiştir (Ali Osman Kurt, Erken Dönem Yahudi Tarihi, s. 33-40). Böylece I. mabed dönemi sona ermiştir.</td></tr>
<tr><td>İkinci Mabed Dönemi (MÖ 538-MS 70)</td><td colspan="2">

- Yahudiler Babil'de yetmiş yıl sürgünde kalmışlardır. Babil sürgünü, Perslilerin bölgeye hâkim olmasıyla sona ermiştir.
- Persler'in Bâbilliler'i yenilgiye uğratmasının ardından bölgenin yeni hâkimi olan Pers Kralı Koreş, sürgündeki İsrailoğulları'nın Yahuda'ya dönmelerine izin vermiştir (MÖ 538).
- Tevrat'ta, Yahudilere dönüş izni vermesi sebebiyle Koreş'e "Mesih" unvanı verilmiştir.

</td></tr>
</table>

İkinci Mabed Dönemi (MÖ 538-MS 70)	• Sürgünden dönenler mabedi yeniden inşa etmiş, böylece Yahudi tarihinde İkinci Mabed Dönemi başlamıştır. • Bu döneme Koreş'in görevlendirdiği ve yetki verdiği Ezra'nın reformları damgasını vurmuştur. Ezra dinî reformlar çerçevesinde; sürgün sırasında kaybolan ve unutulan Tevrat'ı yeniden kaleme almış, Cumartesi (Şabat) uygulamasını yeniden tesis etmiş, kutsal toprak yerine kutsal soyu öne çıkarmıştır. Bunun bir yansıması olarak yabancı kadınlarla evliliklere son vermiş ve Yahudi olmak için Yahudi anneden doğma şartını getirmiştir (bk. Ezrâ, 4-10; Nehemya, 4-8 Bölümler). Yaptığı reformlar sebebiyle Ezra, Yahudi geleneğinde ikinci Musa olarak yüceltilmiştir. • Bu dönemde Yahudi olmadıkları iddia edilen Samirîler Yahudi toplumundan dışlanmıştır (Ali Osman Kurt, Erken Dönem Yahudi Tarihi, s. 126-127). • Bu dönemde "İsrailoğulları" ve "İsrailoğulları dini" yerine "Yahudi" ve "Yahudilik" kavramları öne çıkmıştır. • İkinci mabedin yeniden inşasıyla başlayıp mabedin Romalılar tarafından MS 70 yılında yıkılmasına kadar süren bu dönem Yahudiliğin sistemleşmeye başladığı dönemdir. • Bu tarihten sonra Yahudilere kohenler (hahamlar) liderlik etmeye başlamıştır.
	• Makedonya Kralı Büyük İskender'in Perslerin kontrolündeki toprakları ele geçirmesiyle (MÖ 332), Yahuda bölgesinde Yunan hâkimiyeti ve etkisi başlamıştır. • Büyük İskender'in ölümünden sonra, Yunan kültürü Yahudilere dayatılmaya başlamış, sünnet ve Cumartesi (Şabat) kutlamaları yasaklanmış, mabede Zeus heykeli dikilmiş ve Yahudiler putlara tapmaya mecbur bırakılmışlardır. • Yunanca konuşan Mısır Yahudi cemaati için Tevrat, Yunancaya tercüme edilmiştir. Bu çeviriye "Septuagint" (Yetmişler Çevirisi) denilmiştir (Dursun Ali Aykıt, Hıristiyanlığın Öncüsü Olarak İskenderiyeli Philo, s. 69).
	• MÖ 63'de Romalılar bölgeyi ele geçirince Yahudiler Roma'ya karşı ayaklanmışlardır. • MS 70'de Romalılar Yahudilerin başlattığı ayaklanmayı bastırmştır. • Kudüs Romalı askerlerce tahrip edilmiş, mabed ikinci kez yıkılmış ve Yahudilerin büyük bir kısmı sürgüne gönderilmiştir.
	• İkinci Mabed Dönemi'nde Ferisilik, Sadukilik ve Essenilik adıyla bilinen üç büyük Yahudi grubu ortaya çıkmıştır.

İkinci Mabed Dönemi Sonrası Yahudilik (MS 70-MS 600)	• Romalılar'ın Yahuda'yı ele geçirmesiyle birlikte (MÖ 63) Yahuda Krallığı sona ermiş, Yahuda doğrudan Roma yönetimine bağlanmıştır. • Bu dönemde İsa Mesih hareketi ortaya çıkmıştır. Tebliğiyle taraftar toplayan İsa Mesih'in Yahudi din adamlarının şikâyeti üzerine Roma Valisi Pilatus tarafından yalancı mesihlikle suçlanarak çarmıha gerildiğine inanılmaktadır. • Kudüs, Romalılar tarafından kuşatılmış, mabed yıkılmış ve Yahudiler Kudüs'ten çıkarılmıştır (MS 66-70). • Bu dönemde Yahudi sözlü literatürünü oluşturan Mişna ve Talmud derlenmiştir. Sözlü geleneğin derlenmesiyle Rabbanî Yahudilik ortaya çıkmıştır. Bu dönemde Yahudi dininin merkezine ikinci mabed döneminde ağırlıklı yere sahip olan mabed, kurban ve kohen sınıfı yerine Tevrat, sinagog ve din bilginleri (rabbiler) geçmiştir. • Rabbanî dönem olarak da adlandırılan bu dönemde küçük bir Yahudi mezhebi olarak ortaya çıkan Hıristiyanlık, hem Roma (Bizans) İmparatorluğu'nun resmî dini hem de Yahudiliğe rakip bir din haline gelmiştir (Salime Leyla Gürkan, "Yahudilik: Giriş ve Tarih", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C 43, s. 191). • Yahudiler, MS 70'deki sürgünden sonra 1948'de İsrail Devleti kuruluncaya kadar sürgünde yaşamışlardır.

1.2. Yahudiliğin İnanç Esasları

Yahudiliğin İslam'daki gibi bağlayıcı bir *amentüsü* (inanç esasları) yoktur. Yahudilik inançtan ziyade pratiği öne çıkaran bir dindir. Tevrat'taki "On Emir"[2] pek çok Yahudi din bilgini tarafından Yahudiliğin temelini oluşturan prensiplerin özeti kabul edilmiştir. Fakat söz konusu emir ve yasaklar birer iman esası olmaktan çok pratik hayata yönelik düzenlemelerdir.

BİLGİ KUTUSU

Kur'an-ı Kerim'de Hz. Musa'dan (a.s) 34 surede 136 defa bahsedilir.

2 On emir Tevrat'ta iki ayrı yerde geçer. bk. Çıkış 20/2-17 ve Tesniye, 5/6-21.

ARAŞTIRALIM

Hz. Musa'nın (a.s) İsrailoğullarını kurtarmadan önce Mısırlıların karşılaştıkları musibetler nelerdir? Araştırınız.

On Emri'n yazılı olduğu tabletler (temsili)

ON EMİR (Hz. Musa'ya Sina'da taş tabletler üzerine yazılı olarak verildiğine inanılan ilk ilâhî emirlerdir.)	
1	Seni Mısır diyarından, esirlik evinden çıkaran Tanrın benim.
2	Başka ilâhlara tapmayacaksın.
3	Cumartesi günü hiçbir iş yapmayacaksın.
4	Babana ve anana hürmet edeceksin.
5	Katletmeyeceksin.
6	Zina etmeyeceksin.
7	Tanrı'nın ismini boş yere ağza almayacaksın.
8	Çalmayacaksın.
9	Komşuna karşı yalan şahitlik etmeyeceksin.
10	Komşunun evine tamah etmeyeceksin.

Yahudilikte inanç esaslarını bugünkü şekliyle tespit eden kişi, Yahudi din bilgini Musa b. Meymûn'dur (ö. 1204). İbn Meymûn'un belirlediği 13 iman esası; Tanrı, peygamberlik, kutsal kitap, ilahî yargı, ahiret ve mesih inançlarından oluşur.

ARAŞTIRALIM

Kur'an-ı Kerim'de İsrailoğullarından niçin inek kurban etmeleri istenmiştir? Araştırınız.

On Üç İman Esası (Suzan Alalu, Klara Arditi vd., Yahudilikte Kavram ve Değerler, s. 105-106)	
1	Tanrı'nın varlığına ve her şeyi yarattığına,
2	Tanrı'nın birliğine,
3	Tanrı'nın bir cisminin olmadığına ve tasvir edilemeyeceğine,
4	Tanrı'nın ezelî ve ebedî olduğuna,
5	Ritüellerin sadece Tanrı'ya yapılacağına,
6	Peygamberlerin bütün sözlerinin doğruluğuna,
7	Mûsâ'nın gelmiş ve gelecek bütün peygamberlerin en büyüğü olduğuna,
8	Mevcut Tevrat'ın Tanrı tarafından Mûsâ'ya verilenle aynı olduğuna,
9	Tevrat'ın değiştirilmeyeceğine ve son şeriat olduğuna,
10	Tanrı'nın insanların bütün düşüncelerini ve eylemlerini bildiğine,
11	Tanrı'nın emirlerini yerine getirenleri mükâfatlandıracağına, karşı gelenleri cezalandıracağına,
12	Mesih'in gelmesi gecikse de geleceğine,
13	Tanrı'nın ölüleri dirilteceğine inanmak.

Tanrı

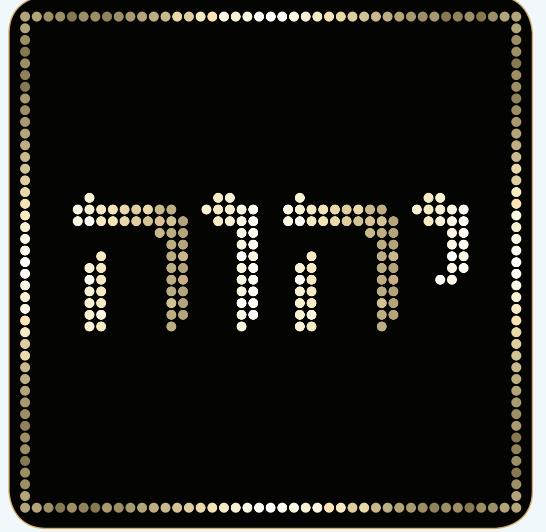
Tanrı'nın birliği Yahudi inanç esaslarının temelini oluşturur. Yahudiliğin temeli kabul edilen On Emir'de ve Yahudilerin sıkça okudukları "Dinle Ey İsrail"[3] diye başlayan Şema duasında hep Tanrı'nın birliği üzerinde durulmaktadır. Bununla ilişkili olarak Tanrı'nın eşi, benzeri ve ortağının olmadığı, ritüellerin sadece ona tapınılacağı belirtilir. Tanrı Yehova'dan başka tanrılar edinmek ve puta tapmak büyük günahlardan kabul edilir.

KARŞILAŞTIRALIM

İbn Meymûn'un tespit ettiği iman esasları ile İslam'ın inanç esaslarını benzerlik ve farklılıkları açısından karşılaştırınız.

3 Tesniye, 6/4.

Yahudi inancına göre Tanrı, tüm insanların yaratıcısı olmakla birlikte, özel olarak İsrail'in rehberi, koruyucusu ve kurtarıcısıdır. Onlar Tanrı'yı, dolayısıyla dini sadece İsrailoğullarına ait kabul ederler.[4] Bu yönüyle Yahve, sadece İsrailoğullarının tapınmakla yükümlü olduğu millî bir tanrı görünümündedir.

Tanrı Yehova'nın İbranice yazılışı

Yahudilik'te Tanrı'nın tek oluşu üzerinde ısrarla durulmasına rağmen Yahudi kutsal kitabının bazı bölümlerinde Tanrı beşerî özelliklerle (antropomorfik) tasvir edilmektedir. Tanrı'ya beşerî organlar nispet edilmekte, Tanrı'ya insana benzediğini düşündürecek bazı davranış ve duygular atfedilmektedir. Tanah'ta Tanrı için kullanılan beşerî özelliklerden bazıları şöyledir: Tanrı'nın yüzü, ağzı, sesi, gözleri, ayakları; Tanrı'nın konuşması, görmesi, işitmesi, oturması, dinlenmesi, uyanması, yürümesi, gülmesi, baba olması, oğlunun olması; Tanrı'nın sevinmesi, acı çekmesi, pişman olması, öfkelenmesi, intikam alması, kıskanması, yakılan kurbanların kokusundan hoşlanması, pişmanlıktan yorulması ve benzeri.[5]

Tanrı'nın İsimleri: Yehova ve Elohim

Tevrat'ta en çok geçen ve Tanrı'nın en kutsal ismi Yehova'dır. Yahudiler on emirde yer alan "Tanrı'nın ismini boş yere ağza almayacaksın" kuralı gereği, Yehova kelimesini telaffuz etmezler. Telaffuz edilemediği ve Tevrat dışında başka yere yazılamadığı için bu ismin nasıl okunduğu bilinmez. Genellikle "YHVH" şeklinde yazılır ve Yehova veya Yahve şeklinde okunur.

Tanrı'nın Yehova ve Elohim olmak üzere iki özel ismi vardır.

Yehova, Tanrı'nın rahmet yönünü, Elohim ise gazap yönünü ifade eder.

Eski Ahit'in Türkçe tercümelerinde Yehova için Rab, Elohim için Allah (c.c.) kelimesi kullanılır (Ömer Faruk Harman, "Yahudilik", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C 43, s. 204.).

4 İsmail Çalışkan, Kur'an'da Din Kavramı, s. 10.
5 Ömer Faruk Harman, "Teşbih", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C 40, s. 562.

Peygamberlik

Yahudilikte Tanrı ile İsrailoğulları arasında ilahî vahye aracılık eden peygamberlik müessesesi vardır. Yahudi kutsal kitabı Tanah'ın ikinci bölümü olan "Neviim", Peygamberler demektir. Yahudi kutsal kitabında peygamberi ifade eden çeşitli kavramlar bulunmaktadır. Bunların başında "nebî" (nevi) gelir. Nebi, Hz. İbrahim ve Hz. Musa gibi Tanrı'dan vahiy alan kimseler için kullanılır. Yahudilikte vahyin en üstün şekli, hiçbir aracı olmadan doğrudan Yehova'dan alınan vahiydir.

BİLGİ KUTUSU

Yahudilikte meleklerin varlığı kabul edilir, ancak "meleklere iman" inanç esasları arasında sayılmaz.

Yahudilikte peygamberlik Hz. İbrahim'le başlar, Hz. Musa'yla zirveye ulaşır ve Malaki'yle son bulur. Yahudi inancına göre peygamberler arasında sadece Hz. Musa vahyi aracısız almıştır. Bu yüzden onun dinde özel bir yeri vardır.

Kur'an-ı Kerim'de peygamber oldukları haber verilen Hz. Davut ve Hz. Süleyman, Yahudilerce peygamber kabul edilmez. Yahudilere göre onlar Yahudi tarihinin iki büyük kralıdır.

Kutsal Kitap

Yahudi kutsal kitap külliyatı, yazılı ve şifahî olmak üzere iki kısma ayrılır. Yazılı olana "Tanah", şifahî olana ise "Talmud" adı verilir.

Tanah, Tora (Tevrat), Neviim ve Ketuvim olmak üzere üç bölümde toplam 24 kitaptan oluşur. Tanah'ın ilk bölümü Tora (Tevrat), dünyanın yaratılışından Hz. Musa'nın vefatına kadar geçen olayları ve Tanrı'nın İsrailoğullarına verdiği hükümleri içerir.

Ortodoks Yahudi inancına göre Tora, Tanrı'nın Musa'ya vahyidir. Diğer Yahudi mezhepleri ise Tora'nın yüzyıllar içinde birçok yazar tarafından kalem alındığı görüşündedir.

Tanah'ın ikinci ve üçüncü bölümleri olan Neviim (Peygamberler) ve Ketuvim (Yazılar) ise Hz. Musa'dan sonraki İsrail tarihini ve diğer İsrail peygamberlerinin yazılarını içerir.

Talmud, Mişna ve Gemara'nın toplamını ifade eder. Mişna, Tanah'ın tefsiri; Gemara ise Mişna'ya yazılan şerh ve açıklamalardan oluşur.

ARAŞTIRALIM

Yahudilerin Tanah adını verdikleri kutsal kitaplarına Hıristiyanların Eski Ahit demelerinin sebebi nedir? Araştırınız.

Yahudilerin kutsal kitaplarından Tora tomarları

Yahudi Kutsal Kitapları				
TANAH			TALMUD	
	Bölüm	Adet		
1	Tora (Tevrat) 1.Tekvin 2. Çıkış 3. Levililer 4. Sayılar 5. Tesniye.	5 kitap	Mişna	Gemara
2	Neviim (Peygamberler)	8 kitap		
3	Ketuvim (Yazılar)	11 kitap		

ARAŞTIRALIM

Kur'an-ı Kerim'de geçen İsrailoğullarının **"...sayılı birkaç gün dışında bize ateş dokunmayacaktır..."** (Bakara suresi, 80. ayet) ayeti tefsirlerde nasıl yorumlanmaktadır?

Araştırınız.

Ahiret

Yahudi kutsal kitabında ahiretin varlığı ve ahirete iman konusunda açık bir bilgi bulunmaz. Ölüm sonrası ruhun durumu, öte dünya ve yeniden diriliş gibi inançlar, Yahudi geleneğinde çok geç dönemde ortaya çıkmıştır.

Tevrat'ta olmamasına rağmen Yahudi din bilginleri bazı cümleler üzerine yorumlar yaparak ahirete imanın, Yahudiliğin esaslarından olduğuna karar vermişlerdir. Onlara göre bir Yahudi ne kadar büyük günah işlerse işlesin, cehennemde ancak on iki ay kalacaktır. Bu Talmud'da belirtilmektedir. Kur'an-ı Kerim'de, Bakara suresi 80-81. ayetleri ile Âl-i İmrân suresi 24. ayette Yahudilerin bu anlayışına işaret edilmiştir.[6]

Yahudi kaynaklarında ahiret inancıyla ilgili ilk eserler, Müslümanların yaşadığı ülkelerde yetişen Yahudi din bilginlerinin kaleme aldıkları eserlerde görülmektedir. Örneğin İslam düşüncesinin etkisinde yetişen Musa b. Meymûn'un belirlediği on üç inanç esasından birisi "ölülerin dirileceğine inanma"dır.[7]

Günümüz Yahudi mezhepleri arasında öte dünya, yeniden dirilme, cennet ve cehennem inancı konularında farklı görüşler vardır. Bazı reformist Yahudiler, fiziki olarak ölümden sonra dirilmeyi ya da Tanrı'nın merhametiyle bağdaşmadığı gerekçesiyle cehennemi kabul etmez.[8]

Mesihçilik

Yahudilikte "Mesih" kavramı, başlangıçta Tanrı tarafından görevlendirilen kralları ifade etmekteydi. Fakat zamanla, ahir zamanda ortaya çıkacak ve Yahudileri düşmanların elinden kurtarıp Mesih Çağı'nı başlatacak bir kurtarıcı anlamı kazandı.

ARAŞTIRALIM

17. yüzyılda İzmir'de Mesihliğini ilan eden Sabatay Sevi ve onun adına atfen kurulan Sabataycılık akımı hakkında araştırma yapınız.

6 Baki Adam, "Yahudilik", Yaşayan Dünya Dinleri, s. 237.
7 İsmail Taşpınar, Duvarın Ötesi Yüzü, s. 195-198.
8 Salime Leyla Gürkan, Yahudilik, s. 114.

Yahudi inancına göre beklenen kurtarıcı Mesih, Hz. Davut'un soyundan gelecektir. Fakat onun dünyevî bir kral mı yoksa semavî bir şahsiyet mi olacağı hususunda görüş ayrılığı vardır.[9]

Mesih beklentisi Yahudiler baskı altında olduklarında daha fazla artmış ve birçok kişi böyle zamanlarda mesihlik iddiasında bulunmuştur. Mesihlik iddiasından bulunanlardan birisi de, Sabatay Sevi (ö. 1676) isimli bir Osmanlı Yahudisidir. Yahudi tarihinin en etkili mesihçilik hareketini başlatan Sevi, ilk önce Yahudilerin beklediği Mesih'in kendisini olduğunu iddia etmiş, ardından bu iddiasından vazgeçerek Müslüman olmuştur. Sevi'nin İslam'ı kabulünden sonra hareket "Sabataycılık" adıyla gizli bir yapılanmaya dönüşmüştür. Bazı müritleri Sevi'nin Müslüman olmasını mesihlik görevinin gerçekleşmesi yolunda bir adım olarak görüp şeklen İslam'ı kabul etmiş, ancak Yahudi ayinlerini de gizlice sürdürmeye devam etmişlerdir. Bu yüzden Müslüman halk onlara kuşku ile bakmış ve onları "dönmeler" olarak isimlendirmiştir.

Günümüzde mesih beklentisi, Ortodoks Yahudiliğin temel inançlarından biridir. Reformist Yahudilikte ise mesih öğretisi kabul edilmez.[10]

Ahit ve Seçilmişlik

TARTIŞALIM

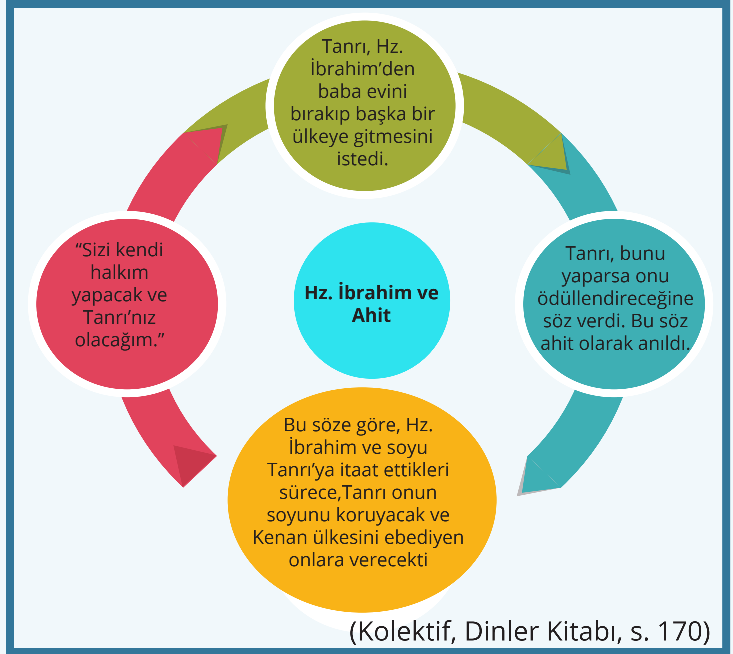
"Dinsel seçilmişlik" ile "etnik seçilmişlik" düşüncesi arasında ne fark vardır? Tartışınız.

Yahudi inancına göre Tanrı, İsrailoğullarıyla bir ahit yapmış ve onları kendisi için özel bir kavim olarak seçmiştir. Tanah'ta iki farklı ahitten bahsedilir. Birincisi, Tanrı'nın Hz. İbrahim, Hz. İshak ve Hz. Yakub'la yaptığı ahittir. Bu ahit tek taraflıdır. Tanrı, Hz. İbrahim'in soyunu çoğaltacağını ve onları kutsal topraklara mirasçı yapacağını vadeder.[11]

İkincisi, Hz. Musa Dönemi'nde Tanrı ile tüm İsrail halkı arasında yapılan ahittir. Bu ahit, çift taraflıdır. İsrailoğulları, Hz. Musa'ya Sina Dağı'nda verilen emirlere uymaları hâlinde, "kutsal kavim" olarak Tanrı'nın özel ilgisini kazanacaklardır. İtaatsizlik hâlinde ise kutsal topraklar dâhil Tanrı'nın yardımıyla elde ettikleri her şeylerini kaybedeceklerdir.[12]

Hz. Musa Dönemi'ndeki "dinsel seçilmişlik" (kutsal kavim) anlayışı, İkinci Mabed Dönemi'nden itibaren yerini "etnik seçilmişlik" (üstün ırk) düşüncesine bırakmıştır.

Modern dönemde bazı Yahudi bilginler seçilmişlik düşüncesini, toplumlar arası eşitlik ilkesine aykırı olduğu gerekçesiyle reddederler.

(Kolektif, Dinler Kitabı, s. 170)

9 Kollektif, Dinler Kitabı, s. 178-179.
10 Ömer Faruk Harman, "Yahudilik", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C 43, s. 206.
11 Tekvin, 17/6-8.
12 Tesniye, 7/12-13; 26/18-19; 28/1-14.

Kutsal Toprak

Tevrat'ta süt ve bal ülkesi olarak anlatılan[13] ve yeryüzünün merkezinde bulunduğuna inanılan Filistin toprakları, Tanrı'nın kutsallığının ve hükümranlığının doğrudan tecelli ettiği bölgeyi ifade eder. Yahudilere göre burada yer alan Kudüs, krallığın merkezi ve mabedin inşa edildiği yer olması nedeniyle kutsal kabul edilmiştir. Bu sebeple Kudüs ve onun merkezinde bulunan mabed bölgesi, kutsallığın doruğa ulaştığı mekânlar olarak görülür.[14]

Yahudiler, tarihte birçok kez kutsal topraklardan sürgün edilmişlerdir. Yahudiler, dinî bir merkez kabul etmeleri dolayısıyla, her zaman kutsal topraklara geri dönmenin yolunu aramışlardır. Yahudi din otoriteleri, zorunlu kalmadıkça kutsal toprakların dışında yaşamayı veya kutsal topraklar dışında bir devlet kurmayı dine aykırı kabul ederler. Bunun sebebi, Yahudiliğin en temel kurum (Bet Hamikdaş) ve kurallarının bu topraklarda yaşanabilecek şekilde belirlenmiş olmasıdır. Yahudilik bu topraklar dışında tam olarak yaşanamaz.[15]

Günümüz Yahudi Akımları

Günümüz Yahudi akımlarının ortaya çıkışında etkili olan bazı olaylar yaşanmıştır. Bu olaylardan bazıları şunlardır:

1. Fransız İhtilali'nin etkisi: Fransız İhtilali'nden sonra Avrupa'da yaşayan Yahudiler, önceki dönemlerde kendilerine uygulanan kısıtlamalar kaldırıldığı için kısmen rahata kavuşmuşlardır. Bu rahat ortam, onların Yahudilik anlayışını etkilemiştir.

2. Beklenen Mesih'in gelmemesi: Şimdiye kadar gelmeyen Mesih'in, bundan sonra da gelmeyeceğini düşünen kimi Yahudiler, yaşadıkları ülkenin şartlarına uyum sağlamaya çalışmıştır. Bu da ancak geleneksel Yahudilik anlayışını gözden geçirmekle mümkün olacaktır.[16]

3. Yahudi aydınlanma hareketinin etkisi: Yahudi aydınlanmacılığı, Yahudilerin içinde yaşadıkları toplumla bütünleşmeyi ve laik sisteme katılmayı öngörüyordu. Avrupa kültürünün herkesin ortak malı olduğu olduğu düşüncesi bazı Yahudilerde yaygınlık kazandı.[17]

BİLGİ KUTUSU

İbranice'de 'mezhep' kavramını ifade eden genel bir terim yoktur. Yahudilikte mezhep ve gruplaşmaların ortaya çıkışı, genellikle Helenistik dönemin yozlaşma ortamına yönelik tepkinin bir sonucu kabul edilmektedir. İlk Yahudi ekolleri Hz. İsa Dönemi'nde ortaya çıkmıştır.

(Ömer Faruk Harman, "Yahudilik: Mezhepler ve Dinî Gruplar", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C 43, s. 212)

13 Çıkış, 3/8.
14 Ömer Faruk Harman, "Yahudilik", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C 43, s. 207.
15 Baki Adam, "Yahudilik", Yaşayan Dünya Dinleri, s. 230.
16 Baki Adam, "Yahudilik", Yaşayan Dünya Dinleri, s. 244.
17 Ali Osman Kurt, "Yahudi Aydınlanma Hareketi: Haskala", s. 37; Ali Osman Kurt, Fundamentalist Yahudiler, s. 304-305.

Günümüz Yahudi Akımları	
Ortodoks Yahudilik	Ortodoksluk, Yahudiliği geleneksel şekilde yaşayan bir mezheptir. Ferisiler ve Rabbanî Yahudilerin günümüzdeki temsilcileridir. Yahudi dinî hükümlerinin Tevrat'ta yer aldığı ve Talmud'ta yorumlandığı şekliyle harfiyen yerine getirilmesini isterler. Sinagogda erkek ve kadınlar birbirlerini görmeyecek şekilde ayrı yerlerde otururlar. Cumartesi yasaklarına ve beslenme kurallarına özel önem verirler.
	Hasidiler, Ortodoks Yahudilik içinde radikal kanadı temsil eder. Dinî hükümlerin katı bir şekilde uygulanmasını savunurlar. Dış görünümleriyle kolayca tanınabilirler. Hasidi erkekler, siyah paltolu, siyah şapkalı, uzun sakallı ve favorileri üzerinde lüleleri olan kişilerdir. Evli kadınlar, daima başlarını kapatırlar. Hasidiler, Mesih gelmeden kurulduğu için İsrail Devleti'ni tanımazlar. Bu yüzden devlete vergi vermeyi ve askere gitmeyi reddederler (Ali Osman Kurt, Fundamentalist Yahudiler, s. 304-305).
Reformist Yahudilik	19. yüzyılın başlarında Alman Yahudileri arasında ortaya çıkmış bir harekettir. Reformistler, Tevrat'ın vahiy mahsulü olduğunu kabul etmezler. Onlara göre Tevrat'ın hükümlerinin pek çoğu artık geçerliliğini yitirmiştir. Mesih, kutsal topraklara dönüş ve mabedin yeniden inşası düşünceleri benimsenmez. Ritüellerin dilinin İbranice olması zorunlu değildir. Yerel dillerde ayin yapılabilir ve vaaz edilebilir. Sinagogta kadın erkek karışık yan yana ayine katılabilirler.
Muhafazakâr Yahudilik	Reformistlerin Tevrat'ın beşer eliyle yazıldığı iddiasını kabul etmezler. Tevrat'ın ilahî ilhamla yazdırılmış bir kitap olduğuna inanırlar.
Yeniden Yapılanmacı Yahudilik	Bu hareket, seçilmişlik düşüncesini, toplumlararası eşitlik ilkesine ve modern insan anlayışına ters düştüğü için reddeder. Yahudiliği bir din olarak değil Yahudi toplumunun oluşturduğu ve sürekli gelişen bir medeniyet olarak tanımlarlar. Tevrat'ı vahyedilmiş ilahî bir kitap olarak değil, Yahudi medeniyetinin bir parçası görürler.
Siyonizm	Siyonizm, kökleri 19. yüzyıla dayanan, Filistin'de bir Yahudi devleti kurma amacıyla ortaya çıkan siyasi bir harekettir. Siyonizm'in birçok çeşidi vardır. Dinî ve politik Siyonizm en çok bilinenleridir. **Dinî Siyonizm:** Kurtarıcı Mesih beklentisine dayanır. Mesih geldiğinde yeryüzünde Tanrı krallığı kurulacak ve bütün insanlık tek bir ırka bağlanacaktır. Bazı dinî Siyonist gruplar, Mesih önderliğinde kurulmadığı için modern İsrail devletini tanımazlar. **Politik Siyonizm:** Theodor Herzl'in başı çektiği bu hareket seküler karakterlidir ve dinî hedefleri yoktur. Amaç, günümüz politik milliyetçilik anlayışı çerçevesinde Yahudi kimliğinin yeniden oluşturmaktır. Politik Siyonistlerin Filistin'de bir Yahudi devleti kurma çabaları II. Abdülhamit'in karşı koymasıyla önce başarısız olur. Fakat İngiltere ve Amerika'nın desteğiyle David Ben-Gurion 14 Mayıs 1948'de İsrail Devleti'nin kurulduğunu resmen ilan eder.

1.3. Yahudiliğin Ritüelleri, Sembolleri ve Kutsal Mekânları

Günlük, Haftalık ve Yıllık Ritüeller

Yahudilikte dinî ritüeller, günlük, haftalık ve yıllık olmak üzere bireysel veya cemaat hâlinde yapılır.

Günlük, Haftalık ve Yıllık Ritüeller

Günlük

Günlük ritüel, evde bireysel veya mabette cemaat halinde, sabah, öğleden sonra ve güneş battıktan sonra dua etmekten ibarettir. Günlük ritüellerin temelini "Şema Yisrael" (Dinle İsrail) duası ile Amida oluşturur. Amida, ritüelin ayakta yapılan bölümüdür. Erkekler, sabah ritüelinde, diğer vakitlerden farklı olarak başlarına ve omuzlara Tallit örterler. Aynı şekilde Cumartesi haricindeki günlerde, sabah ritüelinde sol kollarına ve alınlarına Tefilin bağlarlar (Abdurrahman Küçük, "İbadet", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C 19, s. 239).

Haftalık

Şabat (Cumartesi), haftanın en kutsal günüdür. Bu günde Yahudiler hiçbir iş yapmazlar. Bunun nedeni, Yahudi inancına göre Tanrı'nın dünyayı altı günde yaratmış ve yedinci gün, yani Cumartesi günü dinlenmiş olmasıdır. Tanrı bu günü Yahudiler için bir dinlenme ve ritüellerini yerine getirme günü ilan etmiştir. Cumartesi çalışma yasağı, Cuma akşamı günbatımında başlar Cumartesi akşamı sona erer.

Yıllık

Yıllık ritüeller, dinî bayramlardır.

Sukot bayramı için hazırlanan bir çadır.

NOT EDELİM

Şabat (Cumartesi) Yasakları: Yahudilerin Şabat günü yapması yasak olan 39 tür iş vardır.

Kutsal metinlerde yer alan yasaklardan bazıları: Toprağı sürmek, tohum ekmek, ekin biçmek, hamur yapmak, fırında pişirmek, düğüm atmak, düğüm çözmek, dikiş dikmek, dikiş sökmek, avlanmak, yazmak, silmek, inşa etmek, yıkmak, ateş yakmak, ateşi söndürmek ve benzeri.

Günümüzde bu yasaklara yenileri ilave edilmiştir. Örneğin, araba, telefon ve elektrikli aletler kullanmak, ışığı açıp kapamak, asansör düğmesine basmak gibi.

http://www.sevivon.com/index.php?option=com_content&task=view&id=2651&Itemid=213#Content (02.05.2017)

BİLGİ KUTUSU

Sinagog: Süleyman Mabedi'nin yıkılmasından sonra Yahudilikte mabed olarak sinagog ortaya çıkmıştır. Sinagog, hem cemaat hem de cemaatin toplandığı yer demektir. İbranice karşılığı "keneset"tir. Türkçe'de ise "havra" olarak isimlendirilir.

(Adem Özen, Yahudilikte İbadet, s. 86-87)

İsrail Bayrağı: 1948 yılında kabul edilen İsrail bayrağında, Birinci Siyonist Kongresi için hazırlanan bir tasarım esas alınmıştır. Mavi çizgili tallit ile Davut Yıldızı'ndan esinlenilmiştir (Kollektif, Dinler Kitabı, s. 197).

Dinî Bayramlar

Roş-Haşana

Yahudi takviminde yılbaşıdır. Yahudiler, yılın ilk gününün Tanrı'nın hüküm günü olduğuna ve herkesin kaderinin bu günde belirlendiğine inanırlar.

Yom Kippur

Kefaret günü. Yom Kippur, Yahudilerin en kutsal günüdür. Roş-Haşana'nın ilk gününden başlayıp on gün devam eden tövbenin sonundaki kefaret günüdür. Yahudiler, kişinin bir yıllık kaderinin Roş-Haşana'da belirlendiğine ve Yom Kippur'da son şekli verilip mühürlendiğine inanırlar.

Simha Tora

Tevrat'ı hatim bayramı. "Tora Sevinci" anlamına gelen Simha Tora, Sukot'un sonunda, sinagogdaki haftalık Tevrat okumalarının bir yıllık döngüsünün tamamlanışının kutlandığı bayramdır (Reuven Firestone, Yahudiliği Anlamak: İbrahim'in Çocukları, s. 157).

Ziyaret Bayramları

Tora'da İsrailoğullarının yılda üç kez Kudüs'e ziyaret yapmaları istenir (Tesniye, 16/16-17.).

Fısıh

Hamursuz Bayramı. Mısır'dan çıkışın anısına kutlanır. Yahudi takvimine göre Fısıh 15 Nisan'da başlar ve bir hafta sürer. İsrail dışında ise sekiz gün kutlanır. Bayram öncesinde tüm mayalı ürünler evden çıkarılır ve hafta boyunca tüketilmez. Bu günlerde mayasız ekmek (matsa) yenir.

Şavuot

Haftalar bayramı. Şavuot, Tevrat'ın Sina'da İsrailoğullarına indirilmesi anısına kutlanır. "Tora Bayramı" da denir. Fısıh'ın ardından yedi hafta sonra, yani ellinci günde kutlanır.

Sukot

Çardaklar bayramı. İsrailoğullarının Mısır'dan çıktıktan sonra kırk yıl çölde dolaşmalarının anısına kutlanan birbayramdır. Bu bayramda geçmişi yâd etmek için çadırlar kurulur ve ağaç dallarıyla süslenir.

BİLGİ KUTUSU

Tevrat'ta 248'i emir, 365'i yasaklardan oluşan 613 kural vardır. Dindar bir Yahudi hayatını bu kurallara göre düzenler.

Roş-Haşana'da şofar üfleyen Ortodoks bir Yahudi

Semboller

Sembolü	İsmi	Anlamı
	Davut Yıldızı (Magen David)	Dinî metinlerde hiç bahsedilmez. Yahudiliğin ve Yahudi kimliğinin sembolü kabul edilir. Davut Yıldızı, Yahudilik simgesi olarak ilk kez Prag Yahudi topluluğu tarafından kullanılmıştır. Günümüzde İsrail Devleti'nin bayrağında bulunur ve tüm Yahudiler için evrensel bir sembole dönüşmüştür (Suzan Alalu-Klara Arditi vd, Yahudilikte Kavram ve Değerler, s. 217-222.).
	Menora	Yedi kollu şamdan. En eski Yahudi sembolüdür. Hz. Musa'nın Sina Dağı'nda gördüğü yanan çalıyı temsil eder. Günümüzde İsrail Devleti'nin resmi sembollerinden biridir. Cumhurbaşkanlığı forsunda, askeri üniformalarda, pasaportların kapaklarında bulunur (Suzan Alalu-Klara Arditi vd, Yahudilikte Kavram ve Değerler, s. 228).
	Mezuza	Evlerin giriş kapısının sağ pervazına yerleştirilen ve içinde Tevrat'tan bölümlerin (Tesniye 6/4-9 ve 11/13-21 cümleler) yazılı olduğu kâğıtların yer aldığı tahta veya metal kutucuk.
	Tallit	Kenarları saçaklı, üzerinde Tevrat'tan bölümler yazılı olan bir dua şalıdır. Erkeklerin sabah ritüellerinde omuzlarına attıkları üzerinde mavi şeritlerin olduğu beyaz renkte bir şaldır. Sabah ritüellerinde tallit üzerindeki beyaz ile mavi renkler ayırt edilebildiğinde başlanır.
	Tefilin	Erkeklerin bayram ve Cumartesi günleri dışında, sabah ritüellerinde sol kollarına ve alınlarına muska şeklinde bağladıkları, içinde Şema Yisrael duasının yazılı olduğu iki kutucuktan ve bir deri kayıştan ibarettir.
	Kippa	Erkeklerin ritüel esnasında ve Tevrat çalışırken başlarına örttükleri küçük takke biçiminde başlık.
	Şofar	Roş-Haşana ve Yom Kipur bayramlarında çalınan koç veya keçi boynuzundan yapılmış bir borudur.

İbadet yapmak için yukarıdaki sembolleri kullanan bir Yahudi

ARAŞTIRALIM

Yahudiler, Süleyman Mabedi'nden geriye kalan batı duvarını niçin "Ağlama Duvarı" olarak isimlendirmişlerdir? Araştırınız.

Kutsal Mekânlar

Bet Hamikdaş: Yahudilikte mabed denilince Kral Süleyman'ın MÖ 967-960 yıllarında Kudüs'te yaptırdığı Bet Hamikdaş (Kutsal Ev) anlaşılır. Yahudilere göre Kral Süleyman bu mabedi, babası Kral Davut'un vasiyeti ve Tanrı'nın iradesine göre inşa etmiştir. Kral Süleyman tarafından yaptırıldığı için "Süleyman Mabedi" olarak da bilinir.

Süleyman Mabedi, MÖ 586'da Babilliler tarafından tahrip edilmiştir. MÖ 515'de Pers İmparatorluğu döneminde sürgünden dönem Yahudilerce yeniden inşa edilmiştir. En son Romalılar tarafından MS 70 yılında ikinci kez yıkılmıştır.

Günümüzde Süleyman Mabedi'nden geriye sadece "batı duvarı" (ağlama duvarı) kalmıştır. Rivayete göre batı duvarını, Yavuz Sultan Selim Kudüs'ü fethedince toprak altından gün yüzüne çıkartmıştır.[18]

BİLGİ KUTUSU

Kudüs'te Yahudilerin Süleyman Mabedi'nin de içinde bulunduğu ve Müslümanlarca Harem-i şerif olarak adlandırılan bölgeye, Hz. Ömer (r.a) Devri'nde küçük bir mescit yapılmıştır. Emevîler Dönemi'nde Abdülmelik b. Mervân 691'de muallak taşı üzerinde Kubbetü's-Sahra'yı inşa ettirmiştir. Onun tarafından yapımına başlanan Mescid-i Aksâ'yı oğlu Velîd tamamlamıştır. Bir ziyaret yeri olan Kubbetü's-Sahra'nın aksine, Mescid-i Aksâ ibadet mahallidir. Bugün Mescid-i Aksâ denilince genellikle, Emevî halifesi Abdülmelik'ten Osmanlı Padişahı Kanûnî Sultan Süleyman'a kadar pek çok halife ve hükümdar tarafından burada inşa edilen Kubbetü's-Sahra, mezar türbe, tekke, zâviye, sebil gibi yapıların bulunduğu, yaklaşık 150 dönüm arazi üzerine serpiştirilmiş binalar külliyesi anlaşılır.

(Ahmet Güç, "Mâbed ve İbadet", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C 43, s. 209)

Ağlama duvarından bir görüntü

Kubbetü's-Sahra

18 Suzan Alalu vd., Yahudilikte Kavram ve Değerler, s. 206.

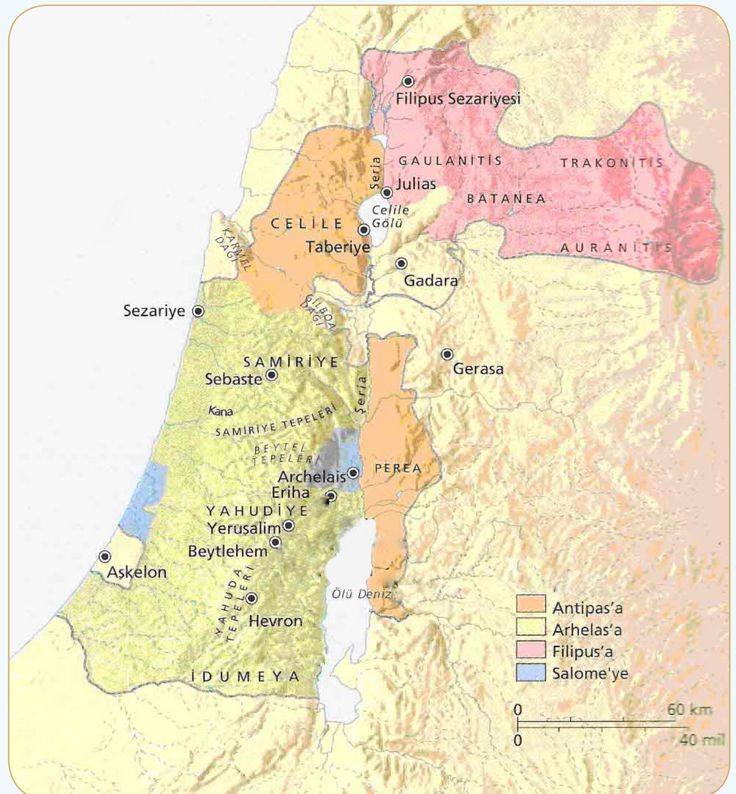
2. HIRİSTİYANLIK

✝	**Hıristiyanlık (Kimlik Kartı)**
Dinin Adı	Hıristiyanlık
Başlangıcı	1. yüzyıl
Öncü İsim	İsa
Tanrı Düşüncesi	Teslis
Temel Kaynak (Kutsal Kitap)	Kitâb-ı Mukaddes / Kutsal Kitap
İnanç Esasları	Teslis, Peygamberlik, Vahiy, Kurtuluş
Akımlar	Katolik, Ortodoks, Protestan
Mensubu	2.2 milyar
Köken	Filistin
Yayıldığı Ülkeler	Kuzey ve Güney Amerika, Avrupa, Rusya

2. 1. Hıristiyanlığın Tarihçesi

Doğduğu Zemin

Hıristiyanlığın doğduğu zeminde Yahudilik ve diğer kültürlerin etkisi önemlidir. Zira bu dönemde Yahudiliğin, hem Helenist kültürden ciddi anlamda etkilenip kendi dillerini unutmaya başladıkları hem de bir birinden farklı birçok Yahudi mezhebinin bulunduğu görülmektedir. Dolayısıyla bu dönemde Yahudilerin din anlayışlarının birbirinden oldukça farklı olduğu söylenebilir.

Hz. İsa Dönemi'nde Filistin bölgesi

Grek, Roma, Helenistik ve Pagan (Putperest) kültürlerinin de Hıristiyanlığın oluşmaya başladığı dönemde etkili olduğu söylenebilir. Felsefi açıdan *Grek* kültürü, Yeni Eflatunculuk gibi ekollerin Hıristiyanlığın teslis doktrininin gelişme-

sinde önemine dikkat çekilmektedir. Romalıların, imparatorları tanrılaştırma eğilimi; Helen ve Pagan kültürünün ölen ve yeniden dirilen tanrılar aracılığıyla kurtuluşun gerçekleşeceğine inanmaları, Hıristiyanlığın bazı doktrinlerinin şekillenmesinde etkilidir.[19]

Doğuşu

Hz. İsa (a.s) Dönemi: Hz. İsa'nın (a.s) doğumu her ne kadar günümüzde miladi takvimin başlangıcı olarak kabul edilse de onun MÖ 5 veya 4 yıllarında doğduğu söylenebilir. Hz. İsa'nın yaşadığı dönemde farklı Yahudilik anlayışlarının olduğu görülmektedir. Hz. İsa (a.s), söylemlerinden rahatsız olan Yahudi din adamlarının kışkırtması ve Romalıların infaz etmesi sonucu çarmıh hadisesiyle karşı karşıya gelmiştir.

Hıristiyanlar dinlerinin kurucusu olarak Hz. İsa'ya (a.s) işaret etseler de burada referans aldıkları şahıs, *tarihsel İsa*'dan daha çok *tanrısal İsa* olarak adlandırılan tarih üstü ve mucizevi bir kimliğe sahip olan bir kişiliktir. Zira gerçek İsa, Hz. Musa (a.s) şeriatine sadık bir kişi olarak yaşamışken tanrısal kişiliğe sahip olduğu iddia edilen İnancın İsa'sı, Musa'nın şeriatini kaldıran bir kişiliğe ve tanrısal özelliğe büründürülmüştür.[20]

Havariler Dönemi: Hz. İsa sonrası dönemde Hıristiyanlık en genel hatlarıyla ikiye ayrılmıştır. Bunlar, Yahudi-Hıristiyanlığı ve Gentile (Centile) Hıristiyanlığı (Yahudi olmayan/ Putperest kökenli Hıristiyanlar).

i) Yahudi-Hıristiyanlığı: Bazı hususlarda dönemindeki Yahudi liderlerle tartışmış olmasına rağmen Hz. İsa'nın Musa şeriatine sadık bir Yahudi gibi yaşaması sebebiyle Musa şeriatine uymayı öğütleyen ve İsa'nın beklenen Mesih olduğuna inanan akıma *Yahudi-Hıristiyanlığı* denir.[21]

ARAŞTIRALIM

Hz. İsa (a.s) MÖ 5 veya 4 senesinde doğmasına rağmen Miladi takvimin başlangıcının 0 (sıfır) olarak kabul edilmesinin sebepleri ne olabilir? Araştırınız.

BİLGİ KUTUSU

Hıristiyanlık İsmi Nereden Gelmektedir?: Hıristiyanlık, Grekçe Christos (Kristos) kelimesinden türemiş ve Mesihçi anlamına gelmektedir. İlk defa bu isim onlara, Antakya'da Gentile (Yahudi olmayanlar) tarafından verilmiştir. İslam literatüründe Nasraniyye, Mesihiyye ve İseviyye şeklinde isimler kullanılmaktadır.

NOT EDELİM

Hıristiyanlar dinlerinin kurucusu olarak Hz. İsa'yı (a.s) görürler. Ancak burada referans aldıkları İsa, (İsrailoğullarına peygamber olarak gönderilen) tarihsel İsa'dan daha çok, İnancın İsa'sı olarak adlandırılan tarih üstü ve mucizevi bir kimliğe sahip, tanrısal özellikleri olan bir kişiliktir.

ii) Gentile-Hıristiyanlığı: Kurtuluş için Musa şeriatine uymanın şart olmadığını, sadece İsa'nın insanlığın günahları için kurban olduğuna iman etmenin yeterli olduğunu kabul eden akıma Gentile Hıristiyanlığı denir. Bu akımın başını, Tarsuslu Pavlus çekmektedir. O, domuz eti yememe, sünnet olma, Cumartesi yasağını (Şabat) ihlal etmeme gibi hususların kurtuluş için yegâne şart olmadığını söylemiştir.

Hz. İsa (a.s) hayatında hiçbir zaman domuz eti yememişken, sünnet olmayı öğretirken, Şabat kurallarına riayet ederken; Pavlus'un başını çektiği Gentile Hıristiyanlığı bu hususların

19 Kürşat Demirci, "Hıristiyanlık", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C 17, s. 329-330.

20 Mahmut Aydın, Hz. İsa'ya Ne Oldu?, s. 14-50, 147-150; Mahmut Aydın, İsa Tanrı Mı İnsan Mı?, s. 43-47.

21 Hans Joachim Schoeps, Yahudi Hıristiyanlığı, s. 35-52.

hiçbirini uygulamamıştır. Günümüzdeki tüm Hıristiyan mezheplerinin Gentile Hıristiyanlığının devamı olduğu, Yahudi-Hıristiyanlığı gibi akımların ise tarih içinde yok oldukları göz önüne alınırsa Hz. İsa'dan günümüze kadarki değişim gözler önüne serilmiş olur.

BİLGİ KUTUSU

Hıristiyanlığın yayılması için yapılan faaliyetlere, misyonerlik denilir.

Pavlus'un üç misyon yolculuğunun haritası

Hıristiyanlığın yayılışını gösteren harita

Başlangıçta İsa'ya inananlara zulmeden Pavlus[22], Kutsal Kitapta'taki *Resullerin İşleri* kitabı 9/1-6'da iddia ettiği üzere kendisinin vizyon adını verdiği bir yöntem aracılığıyla İsa'yı görmüş ve böylece bu harekete dâhil olmuş bir kişidir. Musa şeriatının esnetilmesinde, Tanrı yerine İsa'yı merkeze alan Hıristiyanlık yorumunun ve tanrısal özelliğe sahip İsa düşüncesinin ortaya çıkmasında önemli rolü olmuştur.

Hıristiyanlığın paganlar arasında yayılmasında en önemli misyoner olan Pavlus'un misyonerlik stratejini bizzat kendi söylemiyle şöyle aktarabiliriz:

"Kimsenin kölesi olmayan özgür biri olduğum hâlde, daha çok kişiyi kazanayım diye kendimi herkesin kölesi yaptım. Yahudileri kazanayım diye Yahudilerle Yahudi oldum. Musa şeriati altında olmadığım hâlde, onun hükmü altında olanları (Yahudiler) kazanayım diye onlara şeriatin hükmü altında biri gibi davrandım. Kendim Tanrı'nın kanununa sahip olup Mesih'in kanununun hükmü altında olduğum hâlde, kanuna sahip olmayanları (gentile) kazanayım diye, onlara kanunu olmayan biri gibi davrandım. Zayıfı kazanayım diye zayıfla zayıf oldum. Mümkün olan her yolla birilerini kurtarayım diye *her tür insanla her şey oldum.*"[23]

22 bk. Şinasi Gündüz, Pavlus Hıristiyanlığın Mimarı, s. 203-250; Fuat Aydın, Pavlus Hıristiyanlığına Giriş, s. 53-110.
23 I. Korintoslulara Mektup, 9/19-22.

<table>
<tr><th colspan="3">KRONOLOJİK HIRİSTİYANLIK TARİHİ</th></tr>
<tr><td>Hz. İsa</td><td colspan="2">• Hıristiyanlar, MÖ. 5 veya 4 yılında doğan Hz. İsa'yı, Hıristiyanlığın kurucusu olarak kabul ederler.</td></tr>
<tr><td>Havariler Dönemi</td><td colspan="2">• Hz. İsa'nın takipçilerinin Hz. İsa sonrası bu dinin yönelimi hakkında karar vermek zorunda kaldıkları dönem.</td></tr>
<tr><td>Konstantin'den Büyük Gregory'ye</td><td>• Hıristiyanlık Roma İmparatorluğu'nda Konstantin'in ilan ettiği Milan Fermanı'na (313) kadar illegal bir din olarak kabul edilmiştir. Bu ferman ile beraber imparatorlukta Hıristiyanlara yapılan takibat son bulmuştur.
• Bu dönemde İsa'nın Tanrı olmadığını söyleyen Arius (ö. 336) ile İsa'nın Tanrılığını savunan Athanasius'un (ö. 373) (Atanasius) görüşleri karşı karşıya gelmiş ve İznik Konsili'nde (325) Athanasius'un görüşü kabul edilmiştir. Ardından da 395 yılında I. Theodosius, Hıristiyanlığı Roma'nın resmî dini olarak ilan etmiştir.</td><td>BİLGİ KUTUSU
Konsil: Çeşitli dinî geleneklerde (özellikle Hıristiyanlık ve Budizm'de) inanç esasları ve ritüeller gibi konulardaki sorunları görüşmek ve karara varmak üzere üst düzey din adamlarının katıldığı toplantıya denir.

ARAŞTIRALIM
Kapadokya'da kilise ve evlerin yer altında olduğu bölgeler bulunmaktadır.
Bu kilise ve evlerin yerin altına yapılış amacı nedir?</td></tr>
<tr><td>Ortaçağ Dönemi</td><td>• Bu dönemde Papalık makamı ile imparatorluklar birleşerek, kilise-devlet bütünleşmesi meydana gelmiştir. Bu, Slavların Hıristiyanlaştırılmasında olduğu gibi misyonerlik faaliyetleri için olumlu sonuçlar doğurmuştur. Zira Papalık, devlet güçlerini de yanına alarak misyonerlik faaliyetlerini artırmıştır.
• İkon kırıcılığı olarak adlandırılan ve İmparator III. Leon'un, 730'larda kiliselerde bulunan aziz ve şehitlerinin suretlerinin (ikon) kırılmasını emrettiği olay, dönemin en ciddi problemlerinden biridir.
• 1054 yılında Katolik ve Ortodoks Kiliselerinin birbirini aforoz (kâfir) ilan etmeleri; 1096-1272 yılları arasında gerçekleşen Haçlı Seferleri; Kilisenin çok fazla dünyevileşmesine karşı Fransisken, Dominiken gibi tarikatların kurulması, Ortaçağ'ın önemli olgularındandır.</td><td>ARAŞTIRALIM
İmparator III. Leon'un kilisede bulunan heykellerin (ikonların) kırdırılmasını emretmesindeki sebep nelerdir?
Bu hususta İslam'ın Tevhid inancının bir etkisi olabilir mi? Araştırınız.</td></tr>
<tr><td>Modern Dönem</td><td colspan="2">• 14. yüzyıldan sonra kilisenin ihtiyaçlara cevap veremediği, dini anlamdaki açıklamaların yetersiz kaldığı ve Hıristiyanlığın temel öğelerinden uzaklaşıldığı şeklindeki söylemler etrafında, Reform hareketlerinin başladığı görülür. Bu hususta Martin Luther (ö. 1546), reform hareketlerinin öncülüğünü yapmıştır.
• 18. yüzyıldaki Batı Aydınlanması ile kilise teolojik konularda bilim ve felsefenin kendine yönelttiği sorulara cevap vermekte zorluk yaşamıştır. Sonraki süreçte de misyonerlik, misyonerliğin bir türevi olarak işlev gören diyalog ve ekümeniklik şeklindeki söylemlerle modern dünyada varlığını sürdürmektedir (Hıristiyanlığın tarihi hakkında geniş bilgi için bk.: Şinasi Gündüz, Hıristiyanlık, s. 62-90; Kürşat Demirci, 'Hıristiyanlık', TDV İslam Ansiklopedisi, C 17, s. 328-340).</td></tr>
</table>

2.2. Hıristiyanlığın İnanç Esasları

Teslis

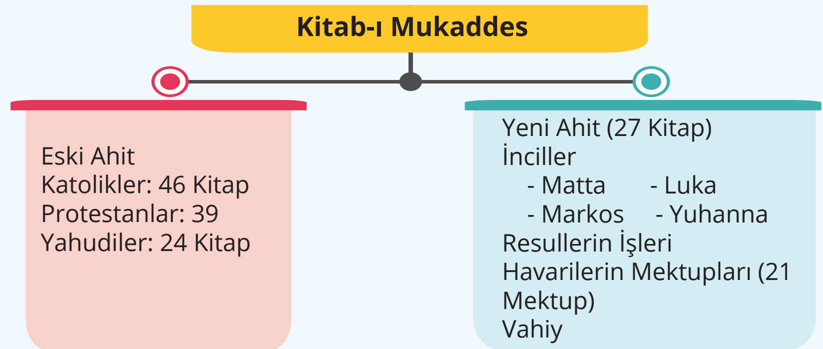
Hıristiyanlar, Baba, Oğul ve Kutsal Ruh adı altında üç kişilikte tek bir Tanrı'nın varlığına inanırlar. Bu sisteme göre *Baba*, evreni yaratmış; Tanrının kelamı kabul edilen *Oğul*, insanların asli günahına kefaret olarak kendini çarmıhta feda etmiş ve *Kutsal Ruh* ise ilahî sevgiyi insanların kalbine yerleştiren manevi bir güç olarak tanımlanmıştır. Hıristiyanlar bu formüle, *üçlükte birlik* veya *birlikte üçlük* demektedirler. Hıristiyanlara göre Tanrı; Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'un birleşimi olan *mürekkeb* bir Tanrı'dır. İnancın bu karışık yapısı nedeniyle, akılla kavranamayacağı ve ancak iman edilmesi gereken bir sır/ gizem olduğu dile getirilir. Nitekim ilk dönem Hıristiyan teologlardan Tertullian (ö. 220) "Saçma olduğu için inanıyorum." diyerek teslisin bir gizem olduğuna işaret etmiştir.[24]

Bu inançla ilgili olarak Kur'an-ı Kerim'de, Allah'ın (c.c.) üç veya üçün biri kabul edilmesi ve Allah'a (c.c.) oğul isnat edilmesi[25] eleştirilmiştir ve bunların Hz. İsa'nın (a.s.) tebliğine aykırı düştüğü belirtilmiştir. Ayrıca Allah'ın (c.c.) mürekkeb/birleşik bir Tanrı olduğu inancına, *İhlâs suresi ile* net bir tavır gösterilmiştir:

"De ki: O, Allah'tır, *tektir*. Allah Samed'dir. O'ndan çocuk olmamıştır (Kimsenin babası değildir.). Kendisi de doğmamıştır (Kimsenin çocuğu değildir.). O'nun hiçbir dengi yoktur."[26]

Kutsal Kitap

Hıristiyanlığın kutsal kitap külliyatına, Kitâb-ı Mukaddes denilir. Bu külliyat, Eski Ahit ve Yeni Ahit'ten oluşur. Katolikler, Eski Ahit'in 46, Yeni Ahit'in de 27 kitaptan oluşan listesini; Protestanlar ise Eski Ahit'in 39, Yeni Ahit'in de 27 kitaplık listesini kabul ederler.

Hıristiyanlara göre Hz. İsa (a.s) ne bir İncil yazmış ne de yazdırmıştır. Çünkü Hz. İsa, Tanrı'nın kelamı olarak kabul edildiği için vahyin bizzat kendisidir. Günümüzdeki İncil metinleri ise Hz. İsa (a.s) ile ilgili ha-

TARTIŞALIM

Markos İncili İsa'nın, Fısıh Bayramı'nda saat 9'da çarmıha gerildiğini söylerken (Markos, 15:25); Yuhanna İncili Fısıh Bayramı'nın arefesinde saat 12'de (Yuhanna, 19:14) çarmıha gerildiğini belirtir.

Hıristiyanlar İncil metinlerindeki bu kadar net çelişkileri nasıl yorumlamaktadırlar? Tartışınız.

24 Teslis hakkında geniş bilgi için bk.: Mehmet Bayraktar, Bir Hıristiyan Dogması Teslis, s. 35-88.
25 bk. Nisâ suresi, 171. ayet; Mâide suresi, 17, 72, 75, 117. ayetler; Tevbe suresi, 30. ayet.
26 İhlâs suresi, 1-4. ayetler.

varilerin veya sonraki dönemde şifahen duyulan anlatıların bir araya getirilmiş hâlidir. Bu hususta Luka İncili'nin yazarı İncil metninin nasıl oluştuğunu şöyle aktarır:

"Birçok kişi aramızda olup bitenlerin tarihçesini yazmaya girişmiştir. Nitekim başlangıçtan beri bu olayların görgü tanığı ve Tanrı sözünün hizmetkârı olanlar bunları bize iletmişlerdir. Ben de tüm bu olayları ta başından özenle araştırmış biri olarak bunları sana sırasıyla yazmayı uygun gördüm."[27]

Bu pasajdan da anlaşılacağı üzere bu metnin yazarı en iyi ihtimalle havarilerden sonraki kuşak olabilir.

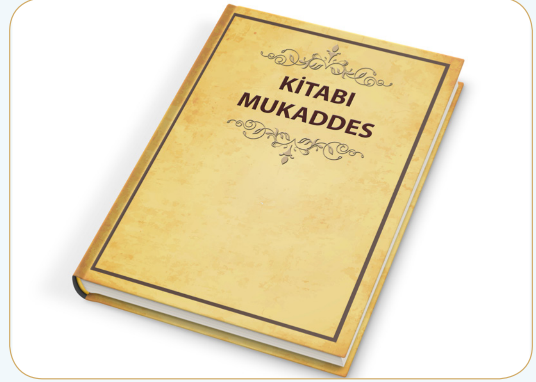
BİLGİ KUTUSU

Kitâb-ı Mukaddes, Eski Ahit ile Yeni Ahit'in birleşiminden oluşan Hıristiyan Kutsal Kitap külliyatına denilir.

Eski Ahit, Kitâb-ı Mukaddes'in hem Yahudiler hem de Hıristiyanlarca kutsal kabul edilen külliyatına verilen isimdir. Yahudiler bu külliyata, Tanah ismini verip 24 kitaptan oluştuğunu kabul ederken; Katolikler 46, Protestanlar ise 39 kitaptan oluştuğunu belirtirler.

Yeni Ahid, Kitâb-ı Mukaddes'in ikinci bölümü olup yalnızca Hıristiyanlarca kutsal kabul edilen 27 kitaplık külliyata denilir. Yeni Ahit, 4 İncil, Resullerin İşleri, 21 Mektup (13'ü Pavlus'a ait) ve Vahiy kitabından oluşmaktadır.

Hıristiyan araştırmacıların da kabul ettiği üzere yazılan İncil metinleri, Markos yaklaşık 70; Matta ve Luka 90 ve Yuhanna İncili de 110'lu yıllarda kaleme alınmıştır. Ayrıca 27 kitaplık bu listenin dışında sahih (kanonik) kabul edilmeyen birçok İncil (Yakub, Yahuda İskaryot, Tomas İncili vb.) ve yazılar da (Barnaba'nın mektubu, Pavlus'un apokalipsesi vb.) bulunmaktadır.[28]

Hıristiyanların kutsal kitabı Kitâb-ı Mukaddes

Hıristiyanlar, Hz. İsa'yı (a.s) Tanrı'nın kelamı şeklinde tanımladıkları için Tanrı tarafından indirilmiş ayrı bir İncil metninin olmadığını ifade ederler. Müslümanlar ise Allah'ın (c.c.), Hz. İsa'ya (a.s.) İncil adı verilen bir kitap indirdiğine inanırlar. Kur'an-ı Kerim bu hususu şöyle belirtir: "Meryem oğlu İsa'ya da içinde hidayet ve nur bulunan, kendinden önce gelmiş olan Tevrat'ı tasdik edici, takva sahipleri için bir yol gösterici ve bir öğüt olarak İncil'i verdik."[29]

TARTIŞALIM

Kur'an-ı Kerim'deki Hz. İsa'nın akıbeti ile ilgili ayetler ile Hıristiyanların bu konu hakkındaki inançları arasındaki farklılıklar nelerdir?

Arkadaşlarınızla tartışınız.

27 Luka, 1/1-3.
28 Mahmut Aydın, "Hıristiyanlık", Yaşayan Dünya Dinleri, s. 78-84; Mehmet Aydın, "Hıristiyanlık/ Kutsal Metinler ve Dinî Literatür", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C 17, s. 340-345.
29 bk. Mâide suresi, 46. ayet.

Peygamberlik

Hıristiyanlık, Yahudilerin Kutsal Kitabını ve burada geçen tüm peygamberleri kabul etmekle birlikte Hz. İsa'yı peygamber olarak görmezler. Zira o, "Tanrı'nın Kelamı", "Tanrı'nın Oğlu" olarak algılandığı için ona peygamberlikten çok daha üst bir statü verilmiştir.

ARAŞTIRALIM

Hıristiyanlar, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) peygamberliği hakkında günümüzde ne düşünmektedirler?Araştırınız.

Vahiy

Hıristiyanlık, Hz. İsa'nın diğer peygamberlerde olduğu üzere bir vahiy aldığını kabul etmez. Zira Hz. İsa Tanrı Kelamı şeklinde tanımlandığı için vahyin bizzat kendisi olarak görülür. Böylece onun, tanrısallık yönü ön plana çıkartılır. Günümüz İncil metinleri ise, Hz. İsa'nın yaptığı işlere, söylediği iddia edilen sözlere ve havarilere nispet edilen metinlerdir.

Kur'an-ı Kerim bu hususta, diğer peygamberlerde olduğu üzere Hz. İsa'ya kendinden önceki kitapları tasdik edici, insanlara yol gösterici ve hidayet kaynağı olan İncil isimli bir kitabın verildiğini ve bunun insanlara tebliğ edilmesinin emredildiğini söyler.[30]

Kurtuluş

Hıristiyanlığa göre Âdem ve Havva'nın cennette işlediği günah nedeniyle tüm insanlığın günahkar olduğu şeklindeki asli günah doktrini, Hıristiyanlığın en temel öğretilerinden biridir. Bu teoriyi ilk defa ortaya atan kişi de Pavlus'tur. Böylece Hıristiyanlığa göre tüm insanlığa sirayet etmiş olan bu günahın affedilmesi için Tanrı, biricik Oğlu İsa'yı göndermiş ve o da çarmıhta "Tanrım, Tanrım! Neden beni terkettin?"[31] deyip acılar içinde çarmıhta can vererek insanların günahlarına kefaret olmuştur. Bu bağlamda Hıristiyanlıkta kurtuluş, İsa'nın bu eylemine sadece iman etmeye dayanır.[32]

İslamiyet ise kurtuluş noktasında kişinin iman ve amelinin birlikteliğini merkeze alıp başkasının günahının tüm insanlığa yüklenemeyeceğini[33] söyleyerek kurtuluşun bireyselliğine dikkatleri çeker.

ARAŞTIRALIM

Kurtuluş konusunda Hıristiyan mezhepleri arasında farklılıklar var mıdır? Araştırınız.

30 bk. Mâide suresi, 46. ayet, Âl-i İmrân suresi, 3., 48., ve 65. ayetler; A'râf suresi, 157. ayet.
31 Markos 15/34; Matta 27/46.
32 Mahmut Aydın, "Hıristiyanlık", Yaşayan Dünya Dinleri, s. 97-98; Mahmut Aydın, Anahatlarıyla Dinler Tarihi, s. 364-366.
33 Zümer suresi, 7. ayet.

Hıristiyanlıkta Önemli Kiliseler

Katoliklik

Katolik kelimesi *evrensel* anlamına gelmektedir. Bu kilise, kendisinin havari Petrus tarafından kurulduğunu ifade eder. Katolik Kilisesi'nin merkezi yani Papalık makamı, Vatikan'dır. Papalık'tan başlayıp diacon'a (diakon: rahip yardımcısı) kadar inen bir ruhbanlık sınıfı vardır ve ruhban sınıfına mensup hiçbir kişi evlenemez, kendisinin malı, mülkü olamaz. Papa'nın yanılmaz olduğuna inanılır. Ruhban sınıfına mensup olmayanlar (laikler), evlenebilir ancak boşanamazlar. Ritüel ve ayinler Latince yapılır.

Günümüzde Güney ve Orta Amerika, Güneybatı ve Merkezi Avrupa (Fransa, İtalya, İspanya, Portekiz) ülkelerinde ciddi oranda Katolik bulunmaktadır.[34]

St. Pierre Kilisesi - Vatikan

Ortodoksluk

Ortodoks kelimesi, *doğru inanç* anlamına gelmektedir. Kilise kendisinin, havari Andreas tarafından kurulduğunu belirtir. Ortodoks Kilisesi'nin en önemli kadim merkezi İstanbul'dur. 1054 tarihinde Katoliklerle aralarındaki anlaşmazlık nedeniyle iki kilise birbirini aforoz (kâfir) ilan ederek birbirinden tamamen ayrılmışlardır. 1453'te Fatih Sultan Mehmed, İstanbul'u fethedince bir kısım Ortodoks, sonradan "üçüncü Roma" şeklinde isimlendirdikleri Rusya'ya gitmiştir. Ortodokslar, ruhban sınıfının en üst kademesindeki kişiye, Patrik derler. Diacon ve rahip sınıfında olanlar evlenebilir.

İstanbul'da bulunan Fener Rum Patrikhanesi

34 Katolik Kilisesi hakkında geniş bilgi için bk.: Bekir Zakir Çoban, Geçmişten Günümüze Papalık, s. 259-355; Ömer Faruk Harman, "Katolik", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C 25, s. 55-58, Abdurrahman Küçük, Günay Tümer vd., Dinler Tarihi, s. 404-405.

Ancak daha üst kademelerdeki kişiler evlenemez. Ritüel ve ayinler Grekçe yapılır. İsa ve diğer önemli Hıristiyan azizlerinin heykel ve resimleri (ikonlar), çok önemli olup bunlara saygı gösterilir.

Günümüzde Macaristan, Romanya, Çekoslovakya, Yunanistan ve Rusya'da Ortodoks Kilisesi'ne mensup insanlar çoğunluktadır.[35]

NOT EDELİM

1054 tarihinde Katolikler ile Ortodokslar, Kutsal Ruh'un neyden çıktığı/ sudur ettiği hususunda anlaşmazlık yaşarlar. Katoliklerin, Kutsal Ruh'un Baba ve Oğul'dan (filioque) çıktığı şeklindeki söylemine karşı çıkan Ortodokslar, Kutsal Ruh'un sadece Baba'dan çıktığını belirtip filioque terimini reddederler. Bu anlaşmazlık nedeniyle iki kilise birbirini aforoz (kâfir) ilan ederek birbirinden tamamen ayrılmışlardır.

Protestanlık

Katolik Kilisesi'nin yaptığı uygulamaları protesto etmesi nedeniyle bu gruba Protestanlar denilmektedir. Onlara göre Papalık ve ruhban sınıfı, dinî yetkilerinin dışına çıkıp siyasallaşmış, dünyevi amaçlar peşinden koşmaya başlamıştır. Protestanlık Papa'nın yanılmazlığı, ruhban sınıfının halkın inançlarını istismar etmesi, cennetten arsa satılması (endüljans) gibi uygulamaları da doğru bulmayan Martin Luther'in (ö. 1546) öncülüğünde ortaya çıkmış bir mezheptir. Kişinin, *sadece Kutsal Kitap, sadece İman ve sadece Lütuf* aracılığıyla kurtulabileceğinin söylendiği *üç Sola* öğretisi, Protestanlığın en temel inancıdır. Bu söylemle, kişinin kurtulmak için ruhban sınıfına ihtiyacının olmadığı, herkesin Kutsal Kitabı anlayabileceği, kendi diliyle ayin yapabileceği ve Tanrı'nın lütfu ile kurtulacağı belirtilir.

Günümüzde Almanya, İngiltere ve Amerika'da yoğun bir nüfusa sahiptir.[36]

TARTIŞALIM

Protestanlığın kurucusu Martin Luther Hıristiyanlığın kutsal kitabının diğer dillere tercüme edilmesini neden istemiştir? Arkadaşlarınızla tartışınız.

YORUMLAYALIM

Katolik Kilise'nin ihtiyaçlara cevap veremediği, dinî anlamdaki açıklamalarının yetersiz kaldığı ve Hıristiyanlığın temel öğelerinden uzaklaşıldığı şeklindeki söylemlerle Martin Luther öncülüğünde başlayan Reform hareketlerinin Hıristiyanlık açısından sonuçlarını yorumlayınız.

Diğer Kiliseler

Evanjelik Kilise

Yunanca "evangelion"dan türeyen ve "güzel haber, müjde" anlamına gelen Evanjelik, özellik-

TARTIŞALIM

Günümüz Amerika Birleşik Devletleri ve bazı Avrupa ülkelerinde Evanjelik kilisenin siyasetteki etkilerini din-siyaset ilişkisi bağlamında tartışınız.

35 Ortodoks Kilisesi hakkında geniş bilgi için bk.: Kürşat Demirci, Bir Hıristiyan Mezhebi Olarak Ortodoksluğun Teolojisi, s. 27-75.
36 Protestanlık hakkında geniş bilgi için bk.: Hakan Olgun, Sekülerliğin Teolojik Kurgusu Protestanlık, s. 21-120.

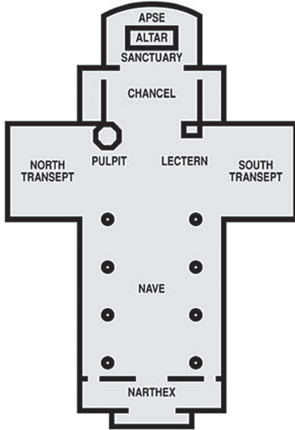
le 17. yüzyıldan sonra birçok Protestan grubu bünyesinde barındıran harekete denilir. Avrupa ve Amerika'daki birçok Protestan grup, kendini Evanjelik kilise olarak nitelendirir ve Amerika'da en etkili dinî gruplardan biridir.

Bu gruba göre Evanjelik öğretileri kabul eden kişinin *yeniden doğduğuna* inanırlar. Bunun için de bireysel dindarlık ve dinî tecrübe önemlidir. Kutsal Kitap, lafzi/ literal olarak okunur. Mesih'in geleceğine olan inanç en temel öğreti olup O'nun gelmesinden önce olacak felaketler (deprem, sel, savaş/Armagedon) çok dikkatli bir şekilde takip edilmektedir. Misyoner faaliyetlere, çok önem verilir ve bu bağlamda kitle iletişim araçları (tv, internet vb.) kullanılır.

Hıristiyanlıkta olduğu gibi İslam'da da dinin anlaşılmasına yönelik farklı yorumlar (Sünni, Şii vb.) ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte Hıristiyanlıkta mezhepler bir nevi "farklı din" hüviyetine sahiptir. Zira tarihte birbirlerini aforoz etme ve Haçlı Savaşları esnasında Katoliklerin, Ortodoksları da öldürmesi gibi hususlar yaşanmıştır. Ayrıca günümüzde herhangi bir kiliseye mensup olan bir kişi, diğer bir kilisede ayin yapmaz. Örneğin Katolik olan bir kişi, Protestanlara ait bir kilisede ayin yapmaz. Bu açılardan mezhep kavramı, Hıristiyanlıkta İslam'dakinden daha farklı bir anlam taşımaktadır.[37]

2.3. Hıristiyanlığın Ritüelleri, Sembolleri ve Kutsal Mekânları

Hıristiyanların ayinlerini yaptığı yerlere kilise denilir. Bu terim, Yunanca "ekklesia" teriminden türemiş olup hem toplanma yeri hem de Hıristiyan toplumunu ifade eder. Günümüzde kiliselerin yapı itibarıyla büyük olanlarına katedral; daha küçük ve sade olanlarına da şapel ismi verilir.

Bir Kilise Planı
Altar/ Sanctuary: Sunak yeri. Rahiplerin bulunduğu, dua ve ayinleri yönettikleri yer.
Vaaz kürsüsü/Pulpit: Vaazların yapıldığı kürsü.
Nave: Ana ayin mekanı olup ayine gelenler, burada otururlar.
Narthex: Son cemaat yeri.

Ritüeller

Hıristiyanlıkta ritüeller, günlük, haftalık ve yıllık olarak şu şekilde sıralanabilir:

Günlük ritüeller: Ruhban sınıfına mensup olmayanlar için sabah ve akşam olmak üzere günde iki defa ayin söz konusudur. Dualar ve ilahilerle ayin yerine getirilir. Ruhban sınıfının ise ait oldukları kilise ve tarikata göre ayin saatleri daha fazladır.

Haftalık ritüeller: Hıristiyanlar, haftalık ayinlerini Pazar günü yaparlar. En önemli ayin olması nedeniyle tüm Hıristiyanların gelmesi beklenmekle beraber günümüzde özellikle Avrupa ve Amerika'da katılım oranı ciddi seviyede düşük-

37 Ali İsra Güngör, Hıristiyanlıkta Evanjelik Hareket, 94-175; A. Rafet Özkan, Amerikan Evanjelikleri Baptistler, s. 13-36; Bayram Polat, Evanjelik Bir Hareket Metodist Kilisesi, s. 110-124.

tür. Bu ayinde rahip, vaaz yapar, dua eder ve ayinin en önemli unsuru olan ekmek şarap ayini sakramentini yerine getirir. Hıristiyanların ayinlerini Pazar günü yapmasının arka planında Hıristiyanlara göre Hz. İsa'nın (a.s) Cuma günü çarmıha gerilip Pazar günü dirilmesi yatmaktadır.

Yıllık ritüeller: Hıristiyanların yılın değişik günlerine denk gelen birçok ritüelleri/ bayramları olmasına rağmen Noel, Lent, Paskalya ve Pentekost en önemli yıllık bayramlardır.

BİLGİ KUTUSU

Noel ile yılbaşı farklı kutlamalardır. Noel, Hz. İsa'nın doğumu anısına kiliselerin farklı tarihlerde kutladıkları dinî bir gün iken; yılbaşı ise Miladi takvimin başlangıcı olarak kutlanılan seküler bir etkinliktir.

Antalya'nın Demre ilçesinde doğduğu kabul edilen Noel Baba figürünün Aziz Nikolas olduğu belirtilir. Ancak sıcak bir yer olan Antalya'dan ren geyiklerinin çektiği bir kızakla seyahat yapan birine dönüşmesi, Noel Baba'nın Hıristiyanlık öncesi dönemden Hıristiyanlığa geçmiş bir unsur olduğu kanaatini güçlendirmektedir.

Noel/ Christmas: Hz. İsa'nın (a.s) doğumu anısına 25 Aralık (Katolikler) veya 6 Ocak'ta (Doğu Kiliseleri) kutlanan bayramdır.

Lent: Paskalya öncesinde bu güne hazırlık olarak kırk günlük dua ve oruç günlerine denir. Bu kırk günlük oruç, günümüzde bir perhiz yani normal yemeklerinizi yemenizle beraber en çok sevdiğiniz bir yiyecek (et), içecek (kahve) veya etkinlikten (film seyretmek vb.) uzak durmak şeklinde uygulanır.

Paskalya/ Easter: Hıristiyanlığa göre Hz. İsa'nın (a.s) çarmıha gerildikten üç gün sonra dirilmesi anısına kutlanılır. Ölümden dirilişin sembolü olarak renkli yumurtaların saklanıp çocukların bulduğu bir etkinlik yapılır.

Pentekost: Paskalya'dan elli gün sonra Kutsal Ruh'un havarilere inişi anısına kutlanılan bayramdır.

Sakramentler: Hıristiyanlıkta kilise sırları ve inancın göstergesi düzenli olarak yapılan ritüellere sakrament denilir. Vaftiz, evharist, konfirmasyon, günah itirafı, evlilik, rahip takdisi, son/hasta yağlama şeklinde yedi tane sakrament bulunmakla birlikte Protestanlar bunlardan sadece ilk ikisini kabul ederler. Kısaca bunları şöyle açıklayabiliriz:

Vaftiz: Dine giriş ve asli günahtan kurtuluş için uygulanan Vaftiz, bebeğin veya kişinin, suya daldırılması veya hastalık endişesi gibi durumlarda su serpilmesi ile yapılır.

Evharist: Komünyon ve Ekmek Şarap ayini şeklinde de isimlendirilen Evharist, İsa'nın havarileriyle yediği son akşam yemeğinde ekmek için "bu benim etim", şarap için de "bu benim kanım" demesi[38] ile başlayan bir ayindir. Bu bağlamda Evharist, gizemli bir şekilde kişinin, İsa ile birleşmesini ve bütünleşmesini sembolize eder.

Konfirmasyon: Kişinin kiliseye kabulü, imanının teyit ve takrir edilerek güçlendirilmesi ve Kutsal Ruh'un inayetini almak için Ortodoks kiliselerince Vaftizden hemen sonra; Katoliklerce de 7-14 yaş arasında yapılan ayine denilir.

38 Matta, 26/26-29; Luka, 22/14-20.

TARTIŞALIM

İslamiyet'teki kişi ile Allah (c.c.) arasına kimsenin girmemesi prensibi ile Hıristiyanlık'taki ruhban sınıfının konumunu tartışınız.

Günah İtirafı: Kişinin işlemiş olduğu günahlarını yılda en az bir kez bir rahibe itiraf etmesi ve rahibin de kilisenin kendine verdiği yetkiye dayanarak onu bağışlamasıdır.

Evlilik: Evliliğin kutsal bir eylem olmasına binaen nikah akitlerinin kilisede bir rahibin önünde yapılması sakramentine denilir. Bu akit nedeniyle zina gibi suçlar dışında boşanmaya karşı çıkılır.

Rahip Takdisi: Rahip olacak kişilerin, bir üst sınıftaki ruhban sınıfından biri aracılığıyla dinî törenler eşliğinde atanmasına denilir.

Son/ Hasta Yağlama: Bir Hıristiyan hastalandığında veya ölümü yaklaştığında rahip tarafından okunmuş yağ ile şifa bulması ve günahlarının bağışlanması için vücudunun belirli bölgelerine haç işareti yapılarak uygulanan bir sakramenttir.[39]

Semboller[40]

Sembolü	İsmi	Anlamı
	Haç	Hıristiyanlara göre Hz. İsa'nın çarmıha gerilmesini sembolize eder. Farklı haç türleri vardır.
	Güvercin	Kutsal Ruh'un sembolü olarak kullanılır.
	Balık	Yunanca, Ichthys (ikhthus, Iesous Christos Theo Yios, Sōtēr) kelimesi balık demek olup aynı zamanda balık sembolü, İsa Mesih'in Tanrı'nın oğlu ve kurtarıcı olduğu anlamına gelir.
	Kuzu	Hıristiyanlara göre Hz. İsa, insanların günahı için kendini kurban etmiş kuzudur.

Kutsal Mekânlar

Beytüllahim/Betlehem: Hıristiyanlara göre Hz. İsa'nın doğduğu kabul edilen ve Kudüs'ün 8-10 km kadar güneyinde olan bir yerdir.

39 Mehmet Aydın, "Hıristiyanlık/ Mabed ve İbadet", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C 17, s. 348-353; Cemaleddin Şarkavi, Kilise ve Yedi Sakrament, s .85-179.

40 Hıristiyanlıktaki sembollerle ilgili geniş bilgi için bk.: Galip Atasağun, İlahî Dinlerde (Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam'da) Dinî Semboller, s. 186-300.

Ürdün Nehri veya El-Mağtas: Hz. İsa'nın Vaftizci Yahya tarafından vaftiz edildiğine inanılan ve günümüzde Ürdün toprakları içinde olan nehirdir.

Kıyamet Kilisesi: Hıristiyanlara göre Hz. İsa'nın (a.s) çarmıha gerildiği, gömüldüğü ve dirileceğine inanılan yere yapılmış olan Kudüs'teki kiliseye denir.

Kıyamet Kilisesi

TARTIŞALIM

Kıyamet Kilisesi'nin her bir bölümü farklı Hıristiyan gruplara bölüştürülmüştür. Buna rağmen bu kilisenin anahtarları Müslümanlardadır. Bu hususun, Müslümanların güvenilirliği ile ilişkisini tartışınız.

Aziz Petrus Kilisesi: Hz. İsa'nın (a.s) havarilerinden Petrus'un gömüldüğüne inanılan yerin üzerine inşa edilmiş kilisedir.

Meryem Ana Kilisesi: Selçuk'ta (İzmir) Hz. Meryem'in anısına inşa edilmiş ve aynı zamanda ziyaret mekânı olarak kullanılan kilisedir.

Meryem Ana Kilisesi

ARAŞTIRALIM

Hz. Meryem'in hiçbir zaman Selçuk'a gelmediği ve tarihî olarak bunun mümkün olmadığı belirtilmektedir. Bununla birlikte Hz. Meryem'in uğradığı yer olarak gösterilen bu kilisenin bulunuşu ve tespiti hakkında ne tür anlatılar bulunmaktadır? Araştırınız.

Aziz Pavlus Kuyusu: Tarsus'ta (Mersin) Pavlus'un yaşadığı eve ait olduğuna inanılan kuyudur.

Aziz Pavlus Kuyusu

ÜNİTEMİZİ DEĞERLENDİRELİM

A. Aşağıdaki açık uçlu soruları cevaplayınız.	
1	Yahudiliğin doğuşu ve gelişimi ile ilgili tarihî süreci açıklayınız.
2	Yahudilikteki inanç esaslarını listeleyerek kısaca açıklayınız.
3	Hıristiyanlığın doğuşu ve gelişimiyle ilgili tarihî süreci açıklayınız.
4	Hıristiyanlığın inanç esaslarını listeleyerek kısaca açıklayınız.
5	Hıristiyanlıktaki ritüelleri, sembolleri ve kutsal mekânları kısaca tanıtınız.

B. Aşağıdaki çoktan seçmeli soruları cevaplayınız.	
1	**Yahudiliğin inanç esaslarıyla ilgili olarak aşağıda verilen bilgilerden hangisi yanlıştır?** A) Yahudiliğin İslam'daki gibi bağlayıcı bir amentüsü (inanç esasları) yoktur. B) Yahudilikte inanç esaslarını bugünkü şekliyle tespit eden kişi, Yahudi din bilgini Musa b. Meymûn'dur. C) Yahudi inancına göre Tanrı, tüm insanların yaratıcısı olmakla birlikte, özel olarak İsrail'in rehberi, koruyucusu ve kurtarıcısıdır. D) Günümüz Yahudi mezhepleri arasında ahiret, yeniden dirilme, cennet ve cehennem inancı konularında farklı görüşler vardır. E) Yahudilikteki tek tanrı inancı tarih içerisinde ikili tanrı inancına dönüşmüştür. Yehova ve Elohim Yahudilikteki iki tanrının isimleridir.
2	"Theodor Herzl'in başı çektiği bu hareket seküler karakterlidir ve dinî hedefleri yoktur. Amaç, o günün politik milliyetçilik anlayışı çerçevesinde Yahudi kimliğinin yeniden oluşturmaktır. Bu akım mensuplarının Filistin'de bir Yahudi devleti kurma çabaları II. Abdülhamit'in karşı koymasıyla önce başarısız olur. Fakat İngiltere ve Amerika'nın desteğiyle David Ben- Gurion 14 Mayıs 1948'de İsrail Devleti'nin kurulduğunu resmen ilan eder." **Yukarıdaki paragrafta hakkında bilgi verilen akım aşağıdakilerden hangisidir?** A) Hasidilik B) Reformist Yahudilik C) Siyonizm D) Ferisilik E) Sadukilik

3	İsmini Grekçe Christos kelimesinden alan bu din, Mesihçi anlamına gelmektedir. Bu isim onlara ilk defa, Antakya'da Gentile (Yahudi olmayanlar) tarafından verilmiştir. Bu din için İslam literatüründe Nasraniyye, Mesihiyye ve İseviyye gibi isimler de kullanılmaktadır. **Yukarıda ismi hakkında bilgiler verilen din aşağıdakilerden hangisidir?** A) Budizm B) Hıristiyanlık C) Yahudilik D) Brahmanizm E) Ferisilik
4	Hıristiyanlar bu formüle, üçlükte birlik veya birlikte üçlük demektedirler. Hıristiyanlara göre Tanrı; Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'un birleşimi olan mürekkeb bir Tanrıdır. **Yukarıda hakkında bilgiler verilen inanç şekli aşağıdakilerden hangisidir?** A) Tevhit B) Monoteizm C) Politeizm D) Paganizm E) Teslis
5	En önemli merkezi İstanbul'dur. 1453'de Fatih Sultan Mehmed, İstanbul'u fethedince bu akımın bazı bağlıları Rusya'ya gitmiştir. Ruhban sınıfının en üst kademesindeki kişiye, Patrik derler. Ayinler Grekçe yapılır. İsa ve diğer önemli Hıristiyan azizlerinin heykel ve resimleri (ikonlar), çok önemli olup bunlara saygı gösterilir. Günümüzde Macaristan, Romanya, Çekoslovakya, Yunanistan ve Rusya'da bu akıma mensup insanlar çoğunluktadır. **Yukarıda hakkında bilgiler verilen Hıristiyanlara ait dinî akım aşağıdakilerden hangisidir?** A) Katoliklik B) Evanjelizm C) Ortodoksluk D) Protestanlık E) Samirilik

C. Aşağıda boş bırakılan yerleri verilen uygun kelimelerle doldurunuz.		
Misyonerlik **Şabat** **Sinagog** **Sakrament** **Davut Yıldızı** **Tanah** **Yedi kollu şamdan** **Havra** **Kitâb-ı Mukaddes**	**1**	Yahudilikte haftanın kutsal gününe ……………………………. günü denir.
	2	Yahudilerin mabedlerinde ……………………………….. ya da ……………………………………… denir.
	3	…………………………………. ve …………………………………… Yahudilikteki en önemli dinî sembollerdir.
	4	Eski Ahit ile Yeni Ahit'in birleşiminden oluşan Hıristiyan kutsal kitap külliyatına ……………………………………… denir.
	5	Hıristiyanlığın yayılması için gösterilen her türlü faaliyete ………………………………………. adı verilir.

D. Aşağıdaki ifadelerden doğru olanları "D", yanlış olanları "Y" ile işaretleyiniz.			
Doğru mu? **(D)** **Yanlış mı?** **(Y)**	**1**		İkinci Mabed Dönemi MS 70 yılında sona erdi
	2		Yahudilikte inanç esaslarını bugünkü şekliyle tespit eden kişi, Yahudi din alimi Musa b. Meymûn'dur.
	3		Hıristiyanlar haftalık ayinlerini Cumartesi günü yaparlar.
	4		Yahudilikte "sünnet" dinin kesin kurallardan biri değildir.
	5		Hz. İsa (a.s)hayatında hiç domuz eti yememiş, sünnet olmayı öğretmiş ve Şabat kurallarına riayet etmişken; Pavlus'un önderliğini yaptığı Gentile-Hıristiyanlığı bu hususların hiçbirini uygulamamıştır.

4. ÜNİTE
HİNT, ÇİN VE İRAN DİNLERİ

ÜNİTEMİZE HAZIRLANALIM

1. İslam dininin İran, Hindistan ve Çin bölgelerine yayılışını araştırınız.
2. Hint dinlerinin genel özellikleri nelerdir? Araştırınız.
3. Hint alt kıtasında Müslümanların yoğun olmasının sebeplerini araştınız.
4. Hint alt kıtasında hüküm sürmüş Türk ve Müslüman devletleri hangileridir? Araştırınız.
5. Tac Mahal'in yapılış öyküsü ve mimari özellikleri hakkında araştırma yapınız.
6. Çin dinlerinin genel özellikleri nelerdir? Araştırınız.

1. HİNDUİZM

ॐ	HİNDUİZM (Kimlik Kartı)
Dinin Adı	Sanatana Dharma
Başlangıcı	MÖ 1700
Öncü İsim	Yok
Tanrı Düşüncesi	Brahma: Yaratıcı Vişnu: Koruyucu Şiva: Yok Edici
Temel Kaynak (Kutsal Kitap)	Vedalar (Seçkinler için) Destanlar (Halk için)
İnanç Esasları	Samsara, Karma, Tenasüh, Kast
Ahlaki Esaslar	Dharma, Artha, Kâma, Mokşa
Mezhepler	Vişnuculuk Şivacılık Şaktacılık
Nüfusu	700 Milyon
Köken	Hindistan
Yayıldığı Ülkeler	Nepal, Seylan, Pakistan, Endonezya, Bangladeş

Hindistan, yaklaşık 1 milyar 335 milyon nüfusuyla dünyanın en kalabalık ikinci ülkesidir. Dinî inanç ve kültür çeşitliliği bakımından dünyanın sayılı ülkelerinden birisidir. Ülke nüfusunun yaklaşık % 80'i Hindu, % 14'ü ise Müslümandır. Hindu ve Müslümanların dışında nüfusun geri kalanını sırasıyla Hıristiyanlar, Sihler, Budistler, Caynistler, Mecusiler, Yahudiler ve diğer dinî gruplar oluşturur.

Dünyada Hinduizm'i devlet dinî kabul eden tek ülke Nepal'dir. Nepal'de yaklaşık 18 milyon Hindu yaşamaktadır.

ARAŞTIRALIM

Hint alt kıtasına İslamiyet'in yayılmasına öncülük eden sınıflar hangileridir? Araştırınız.

7. yüzyıl gibi çok erken bir tarihte Hindistan'a ulaşan İslamiyet, Hinduizm'den sonra ülkenin ikinci en büyük dinidir. İslamiyet'in bölgede kalıcılığı Gazneliler Devleti'yle başlamış ve Babürlüler Devleti'nin bölgenin hâkimiyetini 1858'de İngilizlere bırakmasına kadar devam etmiştir. Hindistan'daki dinî, ilmî, mimari, kültürel ve sosyal faaliyetlerin neredeyse tamamı Müslüman Türk devletleri döneminde gelişmiştir.

Günümüzde Hindistan, Endonezya'dan sonra en kalabalık Müslüman nüfusa sahip ülke konumundadır. Ülkedeki Müslümanların sayısı 180 milyon civarındadır. Hint alt kıtasının tamamında ise 500 milyondan fazla Müslüman yaşamaktadır.

1.1. Hinduizm'in Tarihçesi

Hinduizm, çok uzun bir tarihî süreç içerisinde, çok farklı inanç ve kültürlerin birleşmesi neticesinde oluşmuştur. Hinduizm, kendinden sonra ortaya çıkan Budizm, Caynizm ve Sihizm'e kaynaklık etmiştir.

Hint Avrupalı göçmenlerden olan Aryanlar MÖ 1700'lerden itibaren Orta Asya'dan göç ederek Hint alt kıtasına gelip yerleşmiş, Aryanların dinî inanç ve gelenekleri ile daha alt bir kültür olan yerli halkların inancının karışımı sonucu Hinduizm doğmuştur.[1]

Hinduizm'i tarihî gelişim süreci içerisinde dört dönemde incelemek mümkündür. Bunlar sırasıyla; *Vedalar Dönemi, Klasik Hinduizm Dönemi, Ortaçağ Dönemi ve Modern Dönemdir.*

Hinduizm dininin yaygın olduğu bölgeyi gösteren harita

BİLGİ KUTUSU

Hindu ve Hinduizm Kavramları

- Hindu kelimesi, başlangıçta İndus nehrinin doğusunda yaşayan insanlar için kullanılan coğrafi ve etnik bir kavramdı. Hindistanlı anlamına gelmekteydi.
- Zamanla Hint alt kıtasında yaşayan halkların dinini tanımlamak için kullanılmaya başlandı. Günümüzde yaygın olarak bilinen Hinduizm adı ise ilk kez 17. yüzyıldan itibaren Batılılar tarafından kullanılmaya başlanmıştır.
- Hindular kendi dinleri için Hinduizm adını kullanmazlar. Bunun yerine "ezeli yasa" anlamında "Sanatana Dharma" veya sadece "Dharma" demeyi tercih ederler.

(Mahmut Aydın, Anahatlarıyla Dinler Tarihi, s. 59)

1 Ali İhsan Yitik, "Hinduizm", Dinler Tarihi El Kitabı, s. 324.

KRONOLOJİK HİNDUİZM TARİHİ	
DÖNEM	OLAY
Vedalar Dönemi (MÖ 2000-500)	• Başta Vedalar olmak üzere Hindu kutsal metinleri yazıya geçirilmiştir. • Çok tanrıcılık hâkimdir. Savaş tanrısı İndra ön plandadır. • Kurban en yaygın ayindi. • Dinî metinlerin açıklanmasında tek otorite Brahmin sınıfıdır. • Kast sistemi (toplumsal sınıflar) ortaya çıkmıştır.
Klasik Hinduizm Dönemi (MÖ 500-MS 800)	• Budda ve Mahavira Hinduizm'deki çok tanrıcılığa, kanlı kurban ayinlerine, kast sistemine ve Brahminler'in otoritesine karşı çıkmıştır. Bunun sonucunda Budizm ve Caynizm dinleri doğmuştur. • Hinduizm Hint yarımadasının tamamına hâkim olmuştur. • Dönemin sonlarına doğru Brahma'nın yanında Vişnu ve Şiva adlı tanrısal varlıklar öne çıkmaya başlamıştır. • Kutsal metinler şruti (vahiy) ve smriti (gelenek) şeklinde ayrılmıştır. • Çok sayıda mabed inşa edilmiştir. • Kurban ayini yerine, evlerde tanrısal varlıkları sembolize eden heykellerin önünde yapılan ayin (puja) yaygınlık kazanmaya başlamıştır.
Ortaçağ Dönemi (MS 800-1800)	• İslamiyet'in bölgeye ulaşmasıyla Hindu dinî düşüncesinde ciddi değişim ve dönüşüm yaşanmıştır. • Özellikle İslamiyet'in tevhit inancı, sınıfsız toplum anlayışı ve bölgede yaşayan mutasavvıfların öğretisi Hint toplumunu derinden etkilenmiştir. • Halk arasında yeni bir kurtuluş yolu olarak Bhakti-yoga (zühd yolu) yayıldı. • Babür İmparatoru Ekber Şah, Hindistan'daki tüm dinleri din-i ilahî adı altında birleştirmeye çalışmıştır. • Hindu dinine mensup Guru Nanak, Hindular'ın çok tanrılı ve putperest inanışlarına, kast sistemine ve Brahminler'in aşırılığa varan uygulamalarına karşı çıkmıştır. Hinduizm'in içinden Sihizm adı verilen yeni bir din doğmuştur.
Modern Dönem (1800'den Günümüze)	• Hıristiyanlığın etkisiyle Hinduizm'de yeni gelişmeler yaşanmıştır. • Hinduizm'i evrensel bir din hâline getiren yeni akımlar ortaya çıkmıştır. • Ram Mohan Roy, Brahma Samaj hareketini kurarak Hinduizm'i çok tanrılı inançlardan arındırmak ve toplumu dul kadınların yakılması (sati) gibi geleneklerden kurtarmak istemiştir. • Sri Ramakirişna, Ramakrişna akımını kurdu. O, tüm dinlerin mensuplarını Tanrı'ya götüren farklı yollar olduğunu öne sürmüştür. • Mahatma Gandi, sivil itaatsizlik yoluyla Hindistan'ın bağımsızlığını kazanmasına öncülük etmiş (1947) ve adaletsizliğe ve ayrımcılığa kaşı çıkarak din ile siyaseti birleştirmiştir.

1.2. Hinduizm'de İnanç, Ritüeller, Semboller ve Kutsal Mekânlar

Hinduizm'de İnançlar

Hinduizm tabiri belirli bir kutsal kitabı, inanç ve ritüeller sistemi olan bir dinî değil daha ziyade Hint alt kıtasında yaşayan toplulukların ortak değerlerini, kutsal metinlerini, sahip oldukları inançlarını ve tanrı düşüncelerini ifade eden şemsiye bir kavramdır.

Hinduizm'de bir inanç sistemi olmadığı gibi bir kurucusu, bağlayıcı tek bir kutsal kitabı ve zorunlu dinî uygulamaları da yoktur. Hinduizm birbiriyle çelişik ve zıt pek çok dinî, efsanevi, felsefi ve ahlaki öğretinin birlikteliğidir. Kısaca Hinduizm Hinduların hayat tarzıdır.

Tanrı: Hinduizm çok tanrılı bir dindir. Sadece belli bir tanrıya tapınma emredilmez. Her Hindu'nun dilediği tanrıyı seçip ona tapınma özgürlüğü vardır.

Brahma: Yaratıcı

Hinduizm'in üç büyük tanrısı.

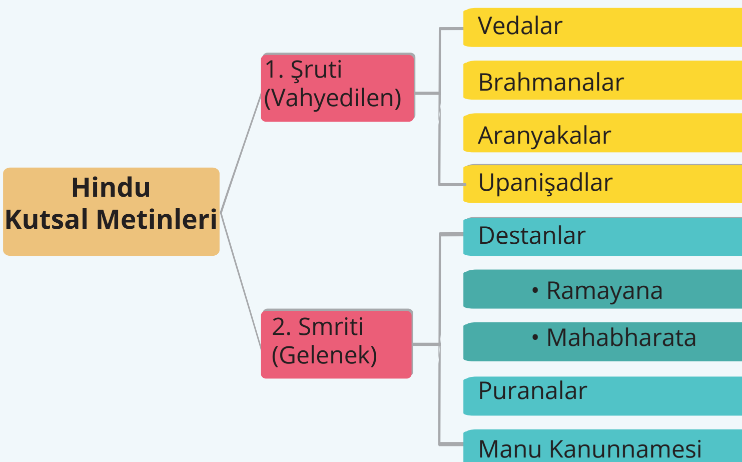

Vişnu: Koruyucu

Şiva: Yokedici

Kaynaklarda 33 ila 330 milyon arasında değişen erkek ve dişi tanrısal varlıktan söz edilir. Ancak zamanla bunlardan üç tanesi (*Brahma, Vişnu ve Şiva*) öne çıkmıştır.

Günümüzde Hinduizm'in bütün mezhepleri *Brahma*'yı yaratıcı, *Vişnu*'yu koruyucu ve *Şiva*'yı da yok edici tanrı kabul eder ve saygı gösterir.

Hindular, dünyada bozulan ahlaki ve kozmik düzeni yeniden sağlamak için *Vişnu*'nun farklı bedenlerde (*avatar*) dünyaya indiğine inanırlar. Bunlardan *Rama* ve *Krişna*, Vişnu'nun bedenleşmiş hâllerindendir.

Kutsal Kitap: Hinduizm'de tek bir bağlayıcı kutsal kitap bulunmaz. Hindu kutsal metinleri uzun bir tarihî süreç içerisinde derlenmiş ve yazıya geçirilmiştir.

Kutsal metinler, bilge kişilere ilham edildiğine inanılan "şruti" ve beşeri kaynaklı olduğu kabul edilen "smriti" adlı kitaplardan oluşur.

Şruti içinde bulunan Vedalar, kutsal metinlerin en eskisi ve Hinduizm'in temelini oluşturan kitaptır. Bütün Hindu geleneklerini Vedalar şekillendirmiştir.

Birinci gruptaki Hindu yazılı metinleri dinin teorik dayanağını oluşturur. İkinci grupta yer alan kitaplar -özellikle Ramayana ve Mahabharata destanları- ise efsaneler yanında din, hukuk, siyaset ve felsefe konularına yer verir.

NOT EDELİM

Tenasüh, ölen kişinin ruhunun -ödül veya ceza olarak- bir başka insan, hayvan, böcek, bitki veya cansız varlıklara geçmesidir.

Reenkarnasyon ise ölen kişinin ruhunun -tekâmül için- sadece insan bedenine geçmesidir.

Dünyanın en uzun destanlarından biri olan Mahabharata Şankara ve Mahatma Gandi gibi pek çok filozof ve devlet adamına ilham kaynağı olmuştur.[2]

Karma ve Tenasüh: Hint dinlerinde tek tanrılı dinlerde olduğu gibi dünyanın bir sonu (kıyamet), öldükten sonra yeniden dirilme, ahiret, dünyadaki eylemlerin karşılığı olarak cennet ve cehennem inancı yoktur.

Hindularda zaman döngüseldir, bir başlangıcı ve sonu yoktur. Varlık âlemindeki her şey doğum-ölüm-gene doğum şeklinde bir döngüye tabidir.

Hinduizm'de insanın dünya hayatı keder ve sıkıntıdan ibarettir. İnsan, kurtuluşa (mokşa/nirvana) ulaşıncaya kadar sonsuz bir döngü içerisinde yeniden doğmaya ve sıkıntılarla dolu dünya hayatını tekrar tekrar yaşamaya mahkûmdur.

Türkçede ruh göçü olarak ifade edilen tenasüh, ruhun bir bedenden başka bir bedene geçmesi, birbirini izleyen hayatlarda fiziksel bir biçim almasıdır. Hindular bu döngüyü samsara kavramıyla ifade ederler.[3]

Karma ise kişinin geleceğini belirleyen ve samsara çarkını (doğum-ölüm döngüsü) döndüren, ruhun yeniden doğuşunu belirleyen sebep sonuç yasasıdır. Dolayısıyla karma, ne ekersen onu biçersin şeklinde tanımlanabilir. Buna göre bütün varlıklar, kendi kaderlerini kendileri şekillendirir.

NOT EDELİM

Hindularda zaman döngüseldir, bir başlangıcı ve sonu yoktur. Varlık âlemindeki her şey doğum-ölüm-gene doğum şeklinde bir döngüye tabidir.

İslam inancında ise zaman çizgiseldir. Ruh, bir kez doğar ve ölür. Öldükten sonra ruh artık bu dünyaya bir daha dönemez. Yeniden dirilme sadece kıyamet gününde olacaktır.

Hindular, karma ve tenasüh inancı sebebiyle ölümü mutlak son olarak değil, yeni bir dünyevi hayatın başlangıcı olarak görürler. Karma yasasına göre sonsuz doğum ve ölümler içinde ruh, insan, hayvan veya bitki olarak dünyaya gelebilir.

2 Fuat Aydın, "Hint Dinleri I: Hinduizm-Cayinizm", Yaşayan Dünya Dinleri, s. 25.
3 Ali İhsan Yitik, "Tenasüh", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C 40, s. 442.

Tenasüh inancının nedenleri arasında, insandaki ölümsüzlük arzusu ile kötülük problemine makul bir cevap bulma çabası vardır. Çünkü Hindular doğumdan gelen eşitsizlikleri ve bireysel farklılıkları samsara ve karma yasasıyla açıklarlar.[4] Doğum-ölüm girdabından ve bunun sebep olduğu acı ve ıstıraptan kurtulmayı (mokşa/nirvana) hayatın amacı kabul ederler.

İslam düşüncesinde tenasüh öğretisi, ahiret inancıyla çelişmesi, ruhun birliği ve sorumluluk ilkesine aykırılığı gibi sebeplerle reddedilir.[5] İslam inancında zaman çizgiseldir. İnsan öldükten sonra onun ruhu artık bu dünyaya bir daha dönemez. Yeniden dirilme sadece kıyamet gününde olacaktır. Kur'an-ı Kerim'de ölüm gelince veya cehennemi gördüklerinde kâfirlerin tekrar dünyaya dönüp mümin olmayı ve iyi işler yapmayı dileyecekleri anlatılır. Fakat yeniden dirilmenin ancak kıyamet gününde olacağı, onlara bir şans verilse bile aynı yanlışları yine tekrarlayacakları belirtilir. Bu ayetler, tenasüh inancını savunanların öne sürdüğü, ruhun tekâmülü ve hakikati bulabilmesi için birçok kez dünyaya gelmenin gerektiği görüşünü çürütmektedir.

ARAŞTIRALIM

İslam'ın Hindistan'a girişinden sonra Hindu dinî yaşantısında ne gibi gelişmeler yaşanmıştır? Araştırınız.

Toplumsal Düzen ve Kast Sistemi : Hint toplumu dört ana sınıftan oluşur. Bunlar, Brahminler, Kşatriyalar, Vaişyalar ve Şudralar'dır. Kast sisteminin nasıl başladığı tam olarak bilinmemektedir. Bir kasta mensup olmak doğumla kazanıldığı için sınıflar arası geçişlere izin verilmez.

Toplumda bir de kast dışında tutulan **Paryalar** sınıfı vardır. Onlar konumlarının düşüklüğü sebebiyle kendilerini ezilmişler olarak nitelerler. Sosyal hayatta paryalara yönelik birçok kısıtlama ve ayrımcılık göze çarpar. Örneğin kamuya açık bazı yerlere girmeleri veya kendileri için ayrılan yerlerin dışında oturmaları yasaktır. Ancak belli başlı yerlerde alışveriş yapmalarına izin verilir. Fiziksel ve ruhsal bakımdan kirli kabul edildikleri için Hindu tapınaklarına girmeleri yasaktır.

Brahmin sınıfına mensup bir Hindu

Toplum Düzeni: Kast Sistemi

- **1. Brahminler:** Din adamları
- **2. Kşatriyalar:** Savaşçılar ve politikacılar
- **3. Vaişyalar:** Çiftçiler ve tüccarlar
- **4. Şudralar:** İşçiler ve hizmetçiler
- **Paryalar:** Sınıfsızlar veya ezilmişler

TARTIŞALIM

Hinduizm'deki karma anlayışının İslam'daki kader inancından farkı nedir? Tartışınız.

4 Mahmut Aydın, Anahatlarıyla Dinler Tarihi, s. 77.
5 Adnan Bülent Baloğlu-Mehmet Bulğen, "Tenasüh: İslam Düşünce Tarihinde", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C 40, s. 444.

BEYİN FIRTINASI

Tek tanrılı dinlerdeki ahiret inancı ile Hinduizm'deki karma ve tenasüh inancı üzerine bir beyin fırtınası yapınız.

DÜŞÜNELİM/YORUMLAYALIM

Hindular doğumdan gelen eşitsizlikleri samsara ve karma yasasına bağlarlar. Hinduizm'deki kast teşkilatı açısından yorumlayınız.

Kimilerine göre kast sistemi, toplumsal istikrarı sağlama ve Hindulara kimlik kazandırma işlevi görmektedir.[6] Bu yüzden gerekli ve yerindedir. Bazılarına göre de kişinin hangi sosyal sınıfta dünyaya geleceğini, önceki hayatında yaptığı işlerin (karma) niteliği (iyi veya kötü oluşu) belirlediği için kast sisteminin dinî bir yönü vardır.

Kast sistemine göre bir kişinin doğuştan şanslı veya şanssız olması, geçmişteki kendi iradi eylemlerinin bir sonucudur. Alt kasttakiler veya kast dışı olanlar kötü eylemleri sebebiyle, üst kasttakiler ise iyi eylemleri sebebiyle burada bulunmaktadır.

Her dönemde kast sistemine yönelik içeriden ciddi eleştiriler yöneltilmiştir. MÖ 6. yüzyılda Budda ve Mahavira, 16. yüzyılda Guru Nanak ve 20. yüzyılda Mahatma Gandi bunlardan sadece birkaçıdır.

Gandi, kast dışı kabul edilen ve dışlanan parya sınıfına sahip çıkmış, onları tanrının çocukları (*Hari-jan*) olarak isimlendirmiştir. Gandi, hukuken sınıfsız bir grup olamayacağını söyleyerek, parya sınıfına yönelik ayırımları kaldırmak istemiştir. Fakat bu ve benzeri çabalara rağmen parya sınıfı hâlen varlığını sürdürmektedir.

NOT EDELİM

Hinduizm'de Kadın:

- Kadınlar kutsal Vedaları okuyamaz ve ritüellere katılamazlar.
- Kadının öncelikli görevi kocasına itaat edip ona hizmet etmektir. Kadının dini, gurusu, biricik işi, her şeyi kocasıdır.
- Kadınlar, tıpkı şudralar ve paryalar gibi hayatın dört evresini yaşamakla mükellef değildir.

BİLGİ KUTUSU

Hinduizm'de Hayatın "Dört Evresi" Vardır:

1.Öğrencilik Dönemi: Kişi kutsal metinleri okuyarak dini öğrenir ve hayata hazırlanır.

2.Aile Hayatı: Kişi topluma ve ülkesine karşı sorumluluklarını yerine getirir.

3.İnziva ve Riyazet Dönemi: Kişi ailesini terk eder ve hayatın problemlerinden kaçarak uzakta inzivaya çekilir.

4.Dilencilik Dönemi: Ailesiyle tüm bağlarını koparır ve kendini dine adayarak dilencilikle hayatını sürdürür.

6 Fuat Aydın, "Hint Dinleri I: Hinduizm-Cayinizm", Yaşayan Dünya Dinleri, s. 25.

Hinduizm'de Ritüeller

Hinduizm'de ritüel bireysel bir faaliyettir. Ritüeller, genellikle evlerde nadiren de tapınağa gidilerek yerine getirilir. Evlerde tanrıyı sembolize eden heykellerin önünde yapılan ayine *puja* denilir.

Günlük ritüeller; dua, tanrı ve tanrıça heykellerine sunular takdim etme şeklindedir. Ritüelleri icra etmek sadece ilk üç kasta mensup olan erkeklerin vazifesidir.[7] Şudralar, paryalar ve kadınlar ritüellere katılamazlar ve kutsal Veda metinlerini okuyamazlar.

Hindular hayatlarında en az bir defa kutsal mekânlardan birini hac amacıyla ziyaret etmeye çalışır. En önemli hac merkezleri arasında Banares şehri ve buradaki kutsal Ganj Nehri bulunur.

Yoga ve Meditasyon: Yoga, her türlü çile ve meditasyon yöntemlerini de içeren, bedeni ve zihni kontrol etme tekniği ve ruhu maddenin esaretinden kurtarıp özgürlüğüne kavuşturma çabasıdır.

Metafizik bilgi tek başına insanı özgürlüğe götürmez. Özgürlük, çile ve meditasyon yöntemiyle kazanılır. Yoga sayesinde ruh maddeden ayrılır ve ölümsüzlüğe ulaşır. Böylece gelecekteki hayatı belirleyen karmik etkiler ortadan kalkar, kişi acıdan ve yeniden doğumdan kurtulur.

HATIRLAYALIM

Unutmayınız ki, yoga modern dünyada sağlık, spor ve vücut geliştirme aracı olarak görülse de Hindular için dinî bir tören ve ritüeldir.

Yogadaki fiziksel duruşlar ve nefes kontrol teknikleri, zihnin dış dünyayla ilgisini tamamen keserek tek bir nesneye yoğunlaşmasını sağlar. Yoganın son aşamasında kişi, zihnini tamamen boşaltarak vecd hâline ulaşır. Bu sayede kişi tanrısal âlemle iletişim kurarak nihaî kurtuluşa erer.

Yoga, Budizm aracılığıyla Hindistan dışına çıkarak bütün dünyaya yayılmıştır. Günümüzde yoga, fiziksel egzersiz biçimi olarak düşünülerek sağlık, spor ve vücut geliştirme gibi farklı alanlarda yaygın şekilde uygulanmaktadır. Hâlbuki Hindular için yoga dinî bir törendir.

Bayramlar: Hinduizm'de yüzlerce festival/bayram bulunur. Divali ve Holi, Hinduların en önemli iki bayramıdır. Kumbh Mela ise Hindistan'ın Ganj nehrine kıyısı olan dört şehirde, her birinde on iki yılda bir gerçekleştirilen yıkanma/arınma festivalidir. Bu festivallere milyonlarca insan katılır. 2013'de Allahabad'daki Kumbh Mela törenine yaklaşık otuz milyon kişinin katıldığı tahmin edilmektedir.

Kumbh Mela festivali

7 Ali İhsan Yitik, "Hinduizm", Dinler Tarihi El Kitabı, s. 342.

Ölü Yakma Geleneği: Hindular ölülerini yakarlar. Cesedin yakılmasından sonra ruhun varlığını devam ettirdiğine inanılır. Ceset yakılarak bedenden ayrılan ruhun yeni bir bedene girmesine yardımcı olunduğu düşünülür. Ayrıca insanın evrende bulunan dört temel unsurdan (hava, su, ateş, toprak) oluşması nedeniyle, yakma eyleminin tekrar bu dört unsura dönüşü ifade ettiğine inanılmaktadır.

TARTIŞALIM

Hinduların ölü yakma geleneğinin temelinde yatan unsurları araştırarak arkadaşlarınızla aranızda tartışınız.

Bu dünyadaki eylemleri sebebiyle kurtuluşu (mokşa) gerçekleştiremeyen ruhlar, karmalarına uygun bir bedenle yeniden dünyaya gelirler. Kurtuluşu gerçekleştirmiş olanlar ise evrensel ruh atmanla birleşerek bu dünyaya bir daha gelmezler. Bu yüzden kurtuluşa erdiğine inanılan kişilerin cesedi yakılmaz, toprağa gömülür.

Cesedi yakma görevi ölenin oğlu veya bir erkek akrabasına aittir. Bu yüzden erkek çocuk sahibi olmak Hindular için büyük önem taşır.[8]

Hinduizm'de Semboller

	Om: Mistik etkisi olduğuna inanılan en kutsal hecedir. Om hecesi, kutsal metinlerin ve duaların okunmasından önce; Yoga ve meditasyon yaparken söylenir.
	Svastika: Kökeni çok eski tarihlere dayanır. Hinduizm'de mutluluk ve şans getirdiğine inanılan en uğurlu semboldür. Evlerin ve tapınakların girişinde, hediyelik eşyalarda, düğün ve bayramlarda dinî motif olarak tenasüh ve döngüsel hayatın da sembolüdür.
	Kutsal İnek: Doğurganlık ve bereketin sembolüdür. Hindistan'da ineğin kutsallığını nasıl başladığı bilinmemektedir. Kutsal inek kültünün dinî değil, ekonomik olduğunu düşünenler de vardır. İneğin sütü, peyniri, yoğurdu ve tereyağının temel besin maddeleri olması, dışkısının tezek olarak idrarının ise tedavi amacıyla kullanılıyor olması ona Hint toplumunda ayrıcalıklı bir konum kazandırmıştır. İneklerin tabu ve dokunulmaz oldukları inancı, günümüzde de devam etmektedir. Fakat bu durum ineklerin sahipsiz ve bakıma muhtaç olmalarına yol açmaktadır.

8 Ali İhsan Yitik, "Hinduizm", Dinler Tarihi El Kitabı, s. 345.

Hinduizm'de Kutsal Mekânlar

Hindistan'da, Hindu tanrı ve tanrıçalarından veya tanrı avatarlarından birine adanmış yüzlerce kutsal mekân vardır. Bunlar arasında Benares ve Allahabad'ın önemli bir yeri vardır.

Hindular için kutsal olan şehirleden Benares (Varanasi)

Benares (Varanasi): Hindistan'da bulunan yedi kutsal şehir içinde en önemlisi Benares'tir. Şivacılığın merkezi kabul edilen Benares, en önemli hac merkezidir. Kutsallığını içinden geçen Ganj Nehri'nden alır. Ganj'da yıkanmak günahlardan arınmak anlamına gelir. Hindular, burada ölmeyi ve yakılmayı en güzel ölüm kabul ederler.

Allahabad: Ganj Nehri üzerinde bulunur. On iki yılda bir yapılan ve dünyadaki en kalabalık dinî tören kabul edilen *Kumbh Mela*'nın yapıldığı dört şehirden en önemlisidir.

Hindular için kutsal olan şehirleden Allahabad'da düzenlenen Kumbh Mela festivali

2. BUDİZM

	BUDİZM (Kimlik Kartı)
Dinin Adı	Budda Sasana: Budda'nın (Buda) Öğretileri Budda Dharma: Budda'nın Şeriati Budda Vacana: Budda'nın Sözleri
Başlangıcı	MÖ 6. yüzyıl
Öncü İsim	Siddharta Gautama Sakyamuni Budda (MÖ 563-483)
Tanrı Düşüncesi	Tanrı'dan bahsedilmez.
Temel Kaynak (Kutsal Kitap)	Tripitaka
İnanç Esasları	Karma, Tenasüh, Dört Yüce Hakikat, Sekiz Dilimli Yol, Nibbana
Ahlaki Esaslar	Öldürmemek, Hırsızlık, Zina Etme, Yalan Söyleme, Her türlü sarhoşluk verici şeyden uzak durma
Mezhepler	Hinayana, Mahayana, Zen Budizmi
Nüfusu	500 milyon
Köken	Hindistan
Yayıldığı Ülkeler	Çin, Tayland, Japonya, Myanmar, Seylan, Vietnam

2. 1. Budizm'in Tarihçesi

Budizm, MÖ 6. yüzyılda Kuzey Hindistan'da dünyaya gelmiş Siddharta Gautama Sakyamuni'nin (Budda) Hindu çok tanrıcılığına, Brahmin isimli Hindu din adamlarının otoritelerine, kast sistemine ve karma doktrinine karşı çıkması sonucu ortaya çıkmış bir dindir.[9]

NOT EDELİM

Budda kelimesi, "aydınlanmış" anlamında Siddharta'ya Budistlerin verdikleri dinî bir lakaptır. Dolayısıyla bu isimlendirme, Siddharta'nın aydınlanmış birisi olduğuna inanmayı ifade eder.

9 Mahmut Aydın, Anahatlarıyla Dinler Tarihi, s. 100; Cengiz Erengil, Budizm, s. 101-103.

KRONOLOJİK BUDİZM TARİHİ	
Dönem	**Olay**
(MÖ 563-483)	Siddharta Gautama Budda'nın yaşamı.
MÖ 500'ler	I. Budist Konsili ile kutsal metinlerin oluşturulması.
MÖ 400'ler	II. Budist Konsili ile Budizm'de ayrışmaların başlaması.
MÖ 270-230	Kral Aşoka'nın Budizm'i Maurya Krallığının dini olarak kabul etmesi.
MÖ 200-MS 200	Theravada/ Hinayana Budizm'inin gelişmesi.
MÖ 100	Pali dilindeki kutsal metinlerin tespitine yönelik çalışmaların başlatılması.
MS 1. yüzyıl	İlk Budist Misyonerlerin Çin'e ulaşması.
MS 100	Mahayana Budizm'inin gelişmesi.
MS 200-552	Budizm'in Vietnam, Java, Burma ve Sumatra'da yayılması.
MS 6. yüzyıl	Budizm'in Japonya'ya girmesi.
MS 845'ler	Çin'de Budizm'e yönelik baskıların artması.
MS 10. yüzyıl	Lamaizm'in Tibet bölgesinde canlanması.
MS 1200'ler	Pure Land, Nicheren ve Zen Budist akımlarının Japonya'da ortaya çıkması.
MS 13-15. yüzyıl	Budizm'in Kuzey ve Güney Hindistan'da gerilemesi.
MS 1900'ler	Budizm'in Batı dünyasına girişi. Çin Komünizminin Budizm'i baskı altına alması.
MS 1931	New York'ta Zen Budist topluluğunun kurulması.
MS 1959	Çin'in Tibet'i işgali ve 14. Dalay Lama'nın Hindistan'a kaçışı.
MS 1989	Dalay Lama'nın Nobel Barış Ödülü'nü alması.

NOT EDELİM

Budizm, Hinduizm gibi milli bir din olma özelliği taşımayan ve misyonerler aracılığı ile doğduğu coğrafyanın dışına yayılma amacı güden bir dindir.

Basit bir Hindu mezhebi olarak başlayan bu hareketin, evrensel bir din hâline gelmesinde Kral Aşoka (MÖ 270-230) çok önemli bir yere sahiptir. Kral, Budizm'i krallığının resmî dini ilan etmiş, dünyanın değişik bölgelerine Budist misyonerler göndermiş ve Budist öğretilerinin belirlendiği konsiller toplamıştır. Böylece o, Budizm'in evrensel bir din kimliğine almasında ciddi bir rol oynamıştır.[10]

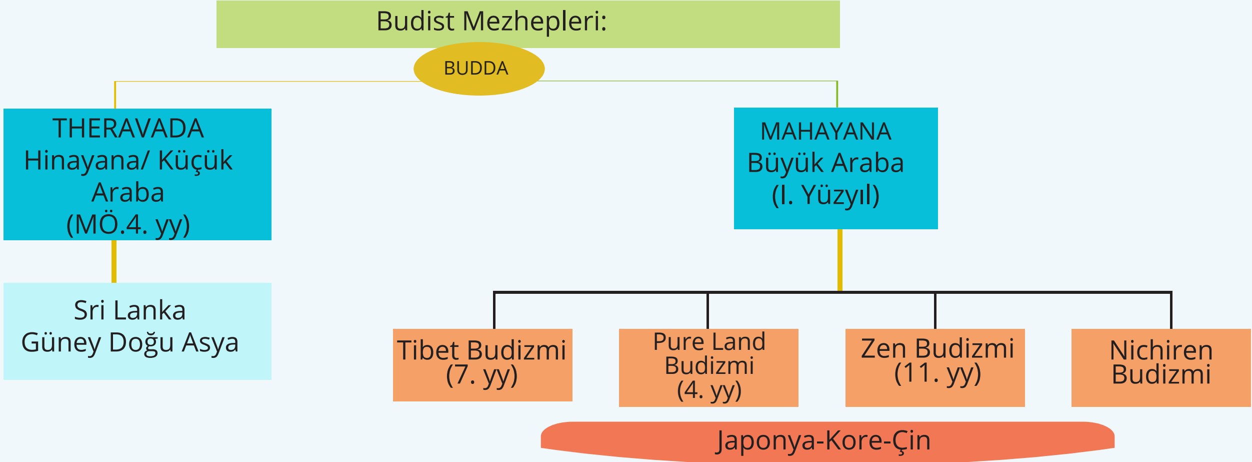
Budda'nın öğretilerinin Hindistan'da yayılmasının nedenleri:

- Halkın konuştuğu Pali diliyle insanlara hitap ederek halkı etkilemiştir.
- Bireyin kurtuluş için kendi kendine yeterli olduğu ve Hindu din adamlarının aracılığına gerek olmadığı söylemi şehirli insanları etkilemiştir.

10 Abdurrahman Küçük, Günay Tümer vd., Dinler Tarihi, s. 232.

- Kişilerin cinsiyetine ve hangi kasttan olduğuna bakmaksızın herkesle görüşmesi kadınları ve alt kastakileri etkilemiştir.

Bu söylemlerin sonucunda birçok kişi, Budda'nın öğretilerine meyletmiş ve takipçi sayısı önemli oranda artmıştır. Böylece sangha ismi verilen Budist manastırları oluşmaya başlamıştır.

2.2. Budizm'de İnanç, Ritüeller, Semboller ve Kutsal Mekânlar

Budizm'de İnançlar

Tanrı: Budizm'in kurucusu Budda'nın söylemlerine bakıldığında Tanrı konusunda tam bir "ilgisizlik" göze çarpar. Hinduizm'de "ebedi ve değişmez öz" olarak kabul edilen *atman* inancına karşılık Budda, *anatta/anatman* yani "hiçbir özün olmadığı" şeklinde bir görüş dile getirir. Hiçbir özün varlığını kabul etmeyen bu düşünce de Budda'nın Tanrı düşüncesine bakışını göstermektedir.[11] Bu nedenle Budizm'de bir Tanrı inancının olmadığını söyleyen bilim insanları da bulunmaktadır.

Jogyesa Tapınağı (Seul/ Kore)

Tanrı kavramı gibi metafizik sorulara cevap vermeyen Budda'nın, sonraki süreçte heykellerinin ve suretlerinin yapılmaya başlandığı görülmektedir. Günümüz Budist tapınaklarında Budda'nın heykelleri Tanrı ile ilgili boşluğu doldurur bir şekilde yerini almıştır.

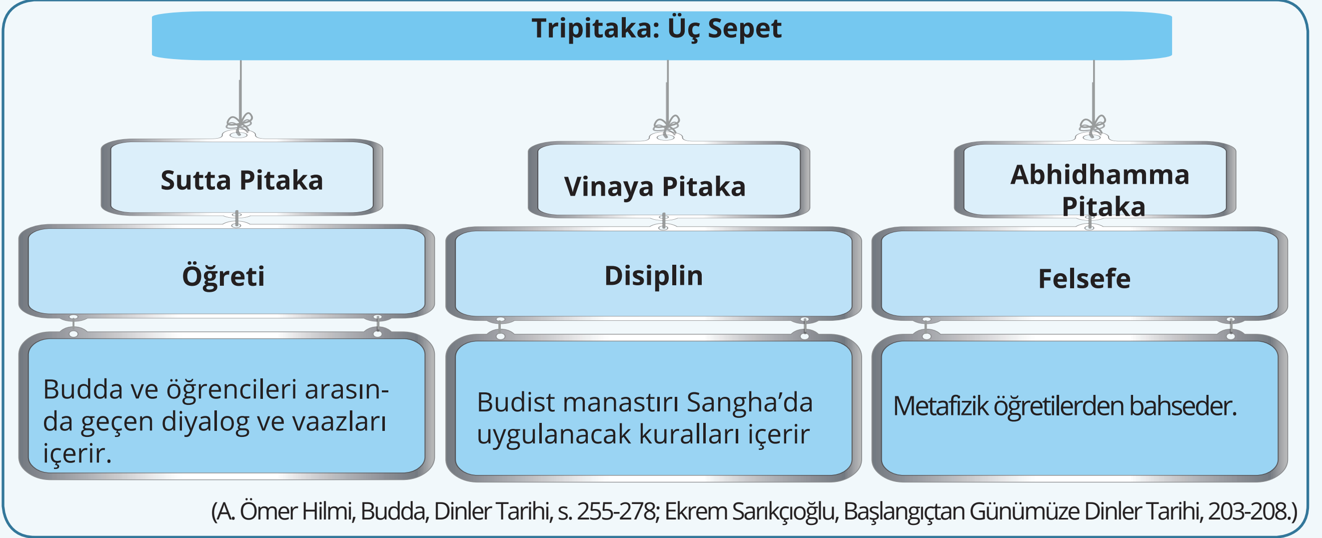
Kutsal Kitap: Budda, kendinden sonra öğretilerini ihtiva eden bir kitap veya metin bırakmamıştır. Günümüzde kullanılan ve *Tripitaka* (Üç Sepet) şeklinde isimlendirilen külliyat, Budda'nın ölümünden sonraki yüzyıllar içinde konsiller aracılığıyla belirlenmiştir.

ARAŞTIRALIM

Konsillerin Hıristiyanların ve Budistlerin kutsal kitaplarının şekillenmesindeki rolünü araştırınız.

11 Nyogen Senzaki, Ruth Strout McCandless, Budizm ve Zen, s. 23-26

Yaklaşık dört asır sözlü bir şekilde nakledilen Budda'nın sözleri, MÖ 1-MS 1. yüzyıllar arasında Pali dilinde yazıya geçirilerek *Tripitaka* (Üç Sepet) isimli Budizm'in kutsal metinleri oluşturulur.

(A. Ömer Hilmi, Budda, Dinler Tarihi, s. 255-278; Ekrem Sarıkçıoğlu, Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi, 203-208.)

Dört Yüce Hakikat: Budda insanların kurtuluşu için bizzat kendisinin tecrübe ettiği ve dört yüce hakikat olarak isimlendirdiği bir yol önerir. Bu hakikatler şunlardır:

Dört Yüce Hakikat

1. Hayat acı ve ıstıraptır. Ölüm, hastalık, yaşlılık, sevdiğiniz bir şeyin devamlı olmaması, istediğimiz şeylere ulaşamama gibi hususlar acı ve ıstıraptır.
2. Acı ve ıstırabın kaynağı, istek ve arzulardır. Kişinin, hayatta acı çekmesinin nedeni, onda bulunan istek, hırs ve arzulardır. İnsan, istediği ve arzuladığı şeylere ulaşamadıkça acı çekmektedir.
3. İstek ve arzulardan vazgeçilirse acılar sona erecektir.
4. İstek ve arzulara son vermek için, Sekiz Dilimli Yolu takip etmek gerekir.

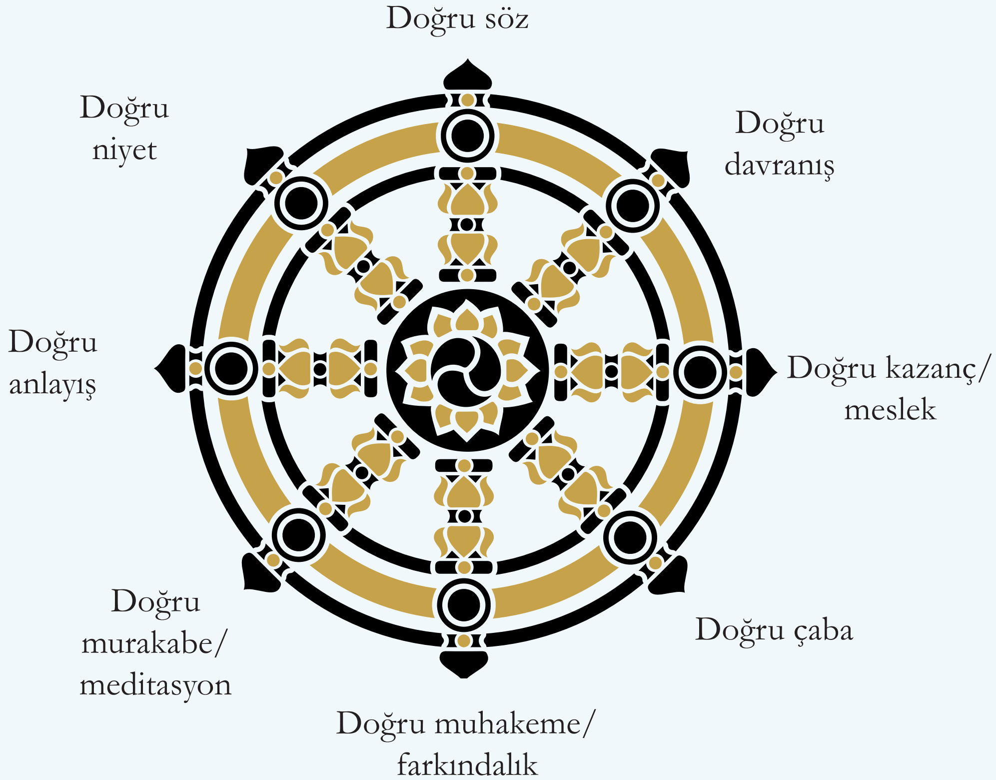
ARAŞTIRALIM

"Hiçbir canlıya zarar vermeme" ilkesi Budistlerin en önemli kurallarından biri olmasına rağmen, Myanmar gibi ülkelerde Müslümanlara yönelik Budistlerin uyguladığı şiddet hakkında Budistler ne düşünmektedirler?

Sekiz Dilimli Yol: Kişinin istek ve arzulara son vermesine yardımcı olacak yollar.

Sekiz Dilimli Yol	
1	Doğru söz.
2	Doğru davranış: • Duyuları/bilinci olan hiçbir varlığa zarar vermemek. • Hırsızlık yapmamak. • Zina etmemek. • Yalan söylememek. • İnsan aklını sersemleten içeceklerden uzak durmak.
3	Doğru kazanç/meslek: Bilinci olan varlıklara zarar veren herhangi bir kazanç elde etmemek ve böyle bir meslekte çalışmamak. Buna göre silah, uyuşturucu madde satma, tefecilik gibi işler yapmak yasaktır.
4	Doğru çaba: İyi ve güzel alışkanlıkları edinip kötülüklerden uzak durma.
5	Doğru muhakeme/farkındalık: Kişinin her yaptığı fiilin farkında olması ve kendini muhasebeye çekmesi.
6	Doğru murakabe/meditasyon: Derin düşünme ve tefekkür sahibi olma.
7	Doğru anlayış.
8	Doğru niyet.

Mehmet Aydın, Dinler Tarihine Giriş, s. 122.

Karma: Tenasüh inancına sahip Hindular gibi Budistler de kişinin bir sonraki hayatında hangi hâlde olacağını belirleyen temel unsurun karma olduğuna inanırlar. Buna göre karma, "Ne ekersen onu biçersin." şeklinde formüle edilen bir sistemdir.

Nibbana (Nirvana): Pali dilini kullanan Budistler, ebedi olan bu dünyaya gelme döngüsü olarak anlaşılan *samsara çark*ından çıkmaya Nibbana derler. Bu terim, Sanskritçe Nirvana'nın karşılığıdır.

Budizm'de Ritüeller

Budizm'deki ritüeller, çoğunlukla bireyseldir ve ritüelin merkezinde Budda vardır. Birey, istediği bir vakitte Budda heykelinin veya Budizm'e ait bir sembolün önüne gelir ve diz çöker. Ellerini yüz hizasında avuç içleri yan yana gelecek şekilde birleştirir. "Budda'ya, Dhamma'ya ve Sangha'ya sığınırım." diyerek ayine başlar ve kutsal metinlerden pasajlar okur. Bu süre zarfında bazen tam bir secde pozisyonunda da ayinini sürdürür.

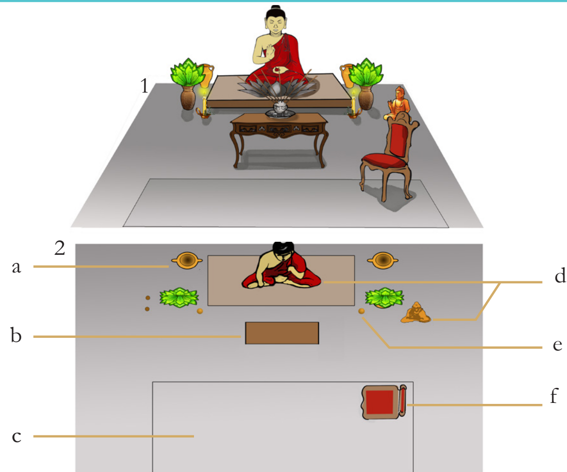
Yoga ve Meditasyon: Sekiz Dilimli Yol'un unsurlarından olan Doğru Muhakeme ve Doğru Meditasyon maddeleri, Budizm için eşyanın hakikatini anlamaya yönelik yapılan meditasyon uygulamasının ne kadar önemli olduğunu gösterir. Bu bağlamda zihin ve vücudun uygunsuz taleplerinin kontrol altına alınmasını amaçlayan meditasyon ve yoga uygulamaları, Budizm'de bir ritüeldir.

Budist rahipler

Bir Budist Tapınağının İçi

Açıklamalar:
1. Budist tapınağının üstten genel görünümü.
2. Ayin odasının planı:
a) Takdim edilmiş çiçekler,
b) Güzel koku takdimesi,
c) Halı,
d) Budda heykelleri,
e) Mum takdimesi,
f) Meditasyon öğreticisinin oturağı.

R. Gray ve D. Hanlon, Religions on File, s. 306.

Vihara: Budist dinî yapıları için kullanılan ve tapınak, manastır, türbe anlamına gelen ayin yerleridir. Vihara'lar, genel ayin salonu, meditasyon odası, keşişlerin kaldığı odalar, stupa (kutsal emanetler bölümü) ve avludan oluşan bir külliye gibidir.

Bayramlar: Ay takvimini kullanan Budistler, her ayın birinci (hilal) ve on beşinci (dolunay) günlerini uposatha yani ziyaret etme günü diye isimlendirip Vihara'larda meditasyon yapan keşişlere katılırlar. Her ay yapılan bu bayramın dışında mezheplere göre farklı zamanlarda kutladıkları bayramlar da vardır. En genel şekliyle Budist bayramlarını şöyle sıralayabiliriz:

Budizm'de Bayramlar

Nisan'daki İlk Dolunay	Budist Yeni Yıl
Vesak (Mayıs ayı)	Budda'nın doğum, aydınlanma ve ölümü.
Temmuz ayı	Yağmur dönemi nedeniyle keşişlerin Zühd Dönemi başlangıcı
Kasım ayı	Yağmur döneminin bitişiyle keşişlerin Zühd Dönemi'nin sonu (Mahmut Aydın, Anahatlarıyla Dinler Tarihi, s. 133.)

Budizm'de Semboller

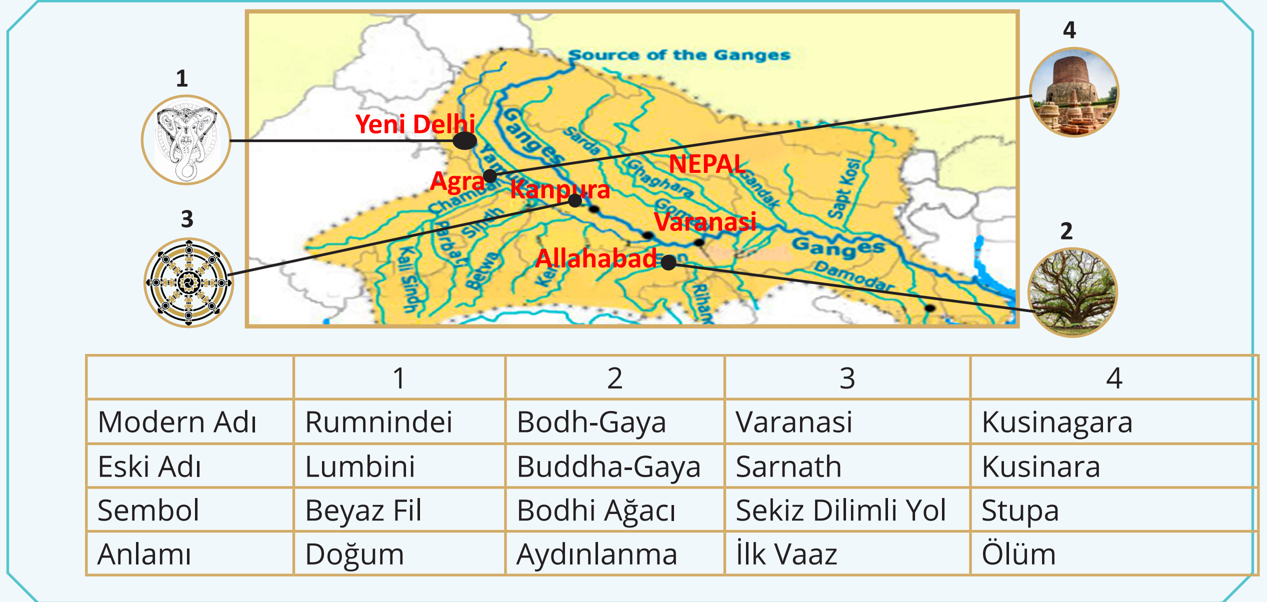

Resmin Açıklamaları:

1. Mandala: Evrenin sembolü olan bir şekil.
2. Sekiz Dilimli Yol'un sembolü
3. Om Mani Padme Hum: Nilüferdeki Mücevhere Selam Olsun anlamındaki Mantra
4. Vajra: Merhamet Elması olarak bilinen meditasyon aleti.
5. Bilgelik zili
6. Dua çarkı
7. Tesbih

Budizm'de Kutsal Mekânlar

Kutsal Mekânları Ziyaret: Budistler, Budda'nın hayatı ile ilgili Hindistan'daki bazı bölgeleri ziyaret mekânı olarak görürler. Bunlar;

	1	2	3	4
Modern Adı	Rumnindei	Bodh-Gaya	Varanasi	Kusinagara
Eski Adı	Lumbini	Buddha-Gaya	Sarnath	Kusinara
Sembol	Beyaz Fil	Bodhi Ağacı	Sekiz Dilimli Yol	Stupa
Anlamı	Doğum	Aydınlanma	İlk Vaaz	Ölüm

Bodhi Ağacı

Stupa

3. SİHİZM

	SİHİZM (Kimlik Kartı)
Dinin Adı	Guru-Mat (Guruların Niyeti) Sikh (Talebe)
Başlangıcı	15. yüzyıl
Öncü İsim	Guru Nanak (1469-1538)
Tanrı Düşüncesi	Tek Tanrı
Temel Kaynak (Kutsal Kitap)	Adi Grant veya Guru Granth Sahip
İnanç Esasları	Guru, Karma, Tenasüh, Kakkas (5 K), Khalsa teşkilatı
Ahlaki Esaslar	Beş Hırsız (Kibir, Öfke, Hırs, Tutku ve Şehvet) Beş Silah (Kanaat, Hayırseverlik, Şefkat, İyi davranış, Alçak gönüllülük)
Mezhepler	Ravidasi Udasi Sahajdharis Keshadharis
Nüfusu	25 Milyon
Köken	Hindistan
Yayıldığı Ülkeler	Hindistan, Kanada, İngiltere, ABD

YORUMLAYALIM

Hinduların bir bayramlarında Ganj Nehri'nin kenarından Tanrılara doğru su attığını gören Guru Nanak, onların tam tersi yöne doğru su atmaya başlar. Onu gören Hindular, "Ne yapıyorsun?" derler. Nanak, "20 km ötedeki tarlamı suluyorum." der. Hindular, "buradan o kadar uzaktaki tarlana nasıl su ulaşacak?" diye sorduklarında, Nanak "Sizin attığınız su, tanrılara kadar ulaşıyorsa benimki de ulaşır." der.

Yukarıdaki metni yorumlayınız.

3.1. Sihizm'in Tarihçesi

Hindistan'da Hindu bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelen Guru Nanak'ın (ö. 1538) öğretileri etrafında şekillenen bir dindir.

Nanak sonrası Sihizm'in gelişiminde Guru (öğretmen) anlamına gelen liderler etkili olur. Bu bağlamda babadan oğula geçen ve ölmeden önce kimin

guru olarak tayin edildiği belirtilen bir sistem vardır. Nanak sonrası Sihizm'de etkili olan 9 guru vardır. Bunlardan Guru Angad Pencabi yazısını oluşturdu. Guru Ram Das kutsal şehir Amritsar'ı kurdu, Guru Aryan Dev, Amritsar'daki Altın Tapınak'ı inşa ettirdi ve Adi Granth'a son şeklini verdi. Guru Gobind Sing, Khalsa teşkilatını kurdu. Sonuncu guru olan Gobind Sing, tüm oğulları öldürülünce kendinden sonra insan suretinde bir *guru*nun gelmeyeceğini artık kutsal kitap olan Adi Grant'ın Guru olduğunu ilan etmiştir. Bu nedenle kutsal kitaba, *Guru Granth Sahip* ismi verilir.[12]

BİLGİ KUTUSU

Khalsa Teşkilatı; Onuncu Guru Gobind Sing tarafından kurulan, askeri, siyasi ve dinî bir teşkilattır. Amrit Sanskar töreniyle buraya katılan her kişi, isminin sonuna erkek ise Singh (Aslan), bayan ise Kaur (Kraliçe) lakabını ekler.

ARAŞTIRALIM

Guru Nanak'ın yaşadığı dönemde Hindistan'da etkili olan Sufi gelenekler nelerdir? Bu geleneklerin, Hindistan'daki etkilerini araştırınız.

3.2. Sihizm'de İnanç, Ritüeller, Semboller ve Kutsal Mekânlar

Sihizm'de İnançlar

Tanrı: İslam'ın da etkisiyle Sihizm, Tanrı'nın mutlak tekliğini (monoteizmi) kabul eder. Bundan dolayı Tanrıların tasvir edilmesini (resim veya heykellerle) reddederler.

Kutsal Kitap: Sihlerin kutsal kitabına, *Adi Granth* veya *Guru Granth Sahib* denir. Yaşayan guru olarak görüldüğü için Adi Granth'a, insan bir guruya gösterilen saygı ve davranışlar yapılır.

Kast Sistemi: Hangi ırk ve cinsten olursa olsun herkesin eşitliğini savunan Sihizm, Kast sistemine karşı çıkar.

Tenasüh: Ruhun bir bedenden başka bedenlere geçtiğine inanırlar.

Karma İnancı: Ne ekersen onu biçersin şeklinde formüle edilen ve kişinin, bu dünyadaki ve sonraki hayattaki konumunun tamamen kendisine bağlı olduğunu ortaya koyan Karma inancını, Sihler de kabul eder.

Tek Tanrı'nın sembolü Ik Onkar

Adi Granth (Guru Granth Sahib)

12 Şinasi Gündüz, Yaşayan Dünya Dinleri, s. 373-375; A. Hilmi Ömer Budda, Dinler Tarihi, s. 200-201.

Adi Granth'a, onu serinletmek için Chauri (Yelpaze) kullanarak saygı ve tazim gösteren bir Sih

Kurtuluş: Sih'ler, cennet veya cehennemin varlığını kabul etmezler. Bunun yerine Tanrı'nın mutlak hakikat ve sevgisinde son bulmak bir nevi cenneti; bundan uzaklaşmak ise ebedi döngü olan cehennemi ifade eder. Kurtuluş için kişinin, *Beş Hırsız* ve *Beş Silah*a dikkat edilmesi söylenir. Bunlardan Beş Hırsız: Kibir, öfke, hırs, tutku ve şehvet gibi duygulara denir. Bu hasletlerin, insanın tüm iyiliklerini götüreceğine inandıkları için bunlar beş hırsız olarak nitelendirilir. Beş Silah ise kanaat, hayırseverlik, şefkat, iyi davranış ve alçak gönüllü olmaktır. Bunların insanı iyiliğe ve güzelliklere yönlendireceğine inanılır.

Sihizm'de Ritüeller

İsim verme töreni: Çocuk dünyaya geldikten kısa bir süre sonra ailesi, çocuğa bir isim vermek üzere Sih tapınağında (Gurdvara) bir araya gelirler. Dualar edildikten sonra kutsal kitap Adi Granth'dan rastgele bir sayfa açılır ve sayfadaki ilk ilahinin ilk harfiyle başlayan bir isim verilir.

Amrit Sanskar*:* Erkek ve kadın Sihlerin, Khalsa teşkilatına girişi anısına yapılan bir törendir. Kişi artık Sihizm'in her türlü emir ve yasaklarından sorumludur.

Evlilik: Tek evlilik esastır ve boşanmaya istisnai durumlar hariç izin verilmez.

Tarik: Akhand Yolu olarak adlandırılan bu tören, *Adi Granth*'ın kesintisiz olarak 48 saat içinde ölüm, doğum, evlilik gibi sebeplerle baştan sona okunmasına denir.[13]

Cenaze: Sihler, Hindular gibi ölülerini yakarlar. Cenazenin ardından ağlamak ve ağıt yakmak hoş karşılanmaz.

Sihlerin Adi Granth'ın yıldönümü kutlamaları

Bayramlar: Başlıca Sih bayramları şunlardır: Vaisaki (14 Nisan'da Yeni Yıl için kutlanılır), Divali (Hindu Işıklar Bayramı Sihler tarafından da kutlanır) ve Gurpurb (Guruların doğum ve ölüm günleri anısına kutlanır).

Sih geleneğinde hac, oruç, sünnet olma ve kurban gibi uygulamalar bulunmamaktadır. Yine asketizm (inziva), keşişlik, dilencilik ve Hindulardaki gibi dul kadınların yakılması uygulaması yapılmaz.

Sihizm'de Hinduizm'dekine benzer bir rahiplik sınıfı yoktur. İslam'da olduğu gibi topluluk içinde en saygın ve ehil kişi ritüelleri yönetir.

13 Mahmut Aydın, Anahatlarıyla Dinler Tarihi, s. 180-181.

Sih geleneğinde alkol, uyuşturucu, sigara ve buna benzer maddelerin kullanılması yasaktır. Ayrıca yalan söylemek, dedikodu yapmak gibi kötü huylar da haram olarak kabul edilir.

Gurdvara: Sihlerin ritüellerini gerçekleştirdikleri mekâna denir.

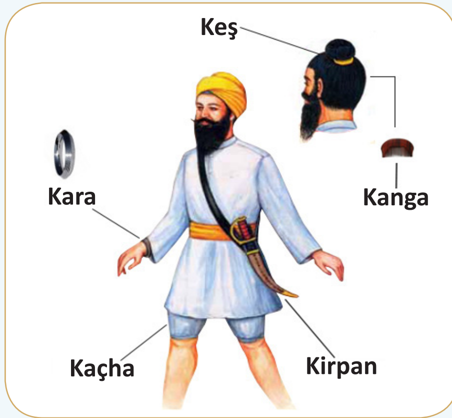

Gurdvara

Sihizm'de Semboller

Kakkas (5 K)

Keş	Kanga	Kara	Kirpan	Kaçha
Saçın kesilmemesi	**Tarak**	**Çelik Bilezik**	**Hançer**	**Pantolonun altına giyilen kısa şort/ don**
Tanrının yaratmasındaki mükemmelliğin sembolü	Temizlik, düzen ve intizamın sembolü	Genellikle sağ ele takılır ve Tanrı ile yapılan ahdin sembolü	Doğruluğun ve hakikatin muhafızı olmanın sembolü	Zinadan uzak durup iffetin sembolü (Şinasi Gündüz, Yaşayan Dünya Dinleri, s. 379-380.)

Sihizm'deki 5 K

ARAŞTIRALIM

1. Sihlerin, Kirpan (hançer) taşıması ve Keş (saç kesmemeleri) nedeniyle türban takmaları modern dünyada Sihler için problem oluşturur mu? Nasıl çözümler bulunmuştur?

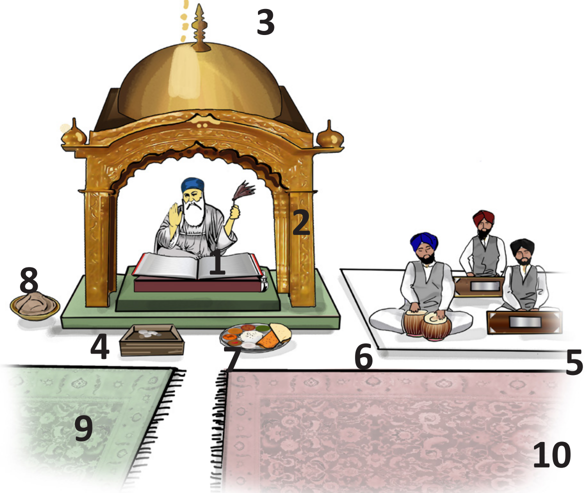
2. Sih erkekleri saçlarını kesemedikleri için başlarına türban takarlar. Sih kadınları için de türban takmak zorunlu mudur? Araştırınız.

Her Sihin, günlük yaşamında *Kakkas* (5 K) diye isimlendirilen obje ve sembolleri kendilerinde bulundurması gerekir. En önemli Sih tapınağı, Pencap eyaletindeki Amritsar'da bulunan Altın Tapınak'tır.

Sihizm'de Kutsal Mekânlar

Sih Tapınağının İçi

1. Guru Granth Sahib
2. Chauri (Yelpaze)
3. Palki (Kubbe)
4. Taht
5. Ragis (Müzisyenler)
6. Yiyecek sunağı
7. Bağış kutusu
8. Kara Parshad (Tapınaktaki insanlara takdim edilen bir tür tatlı yiyecek)
9. Kadınların oturacağı halı
10. Erkeklerin oturacağı halı

Sihlerin kutsal mekanı Altın Tapınak

4. KONFÜÇYANİZM

水	**KONFÜÇYANİZM** **(Kimlik Kartı)**
Dinin Adı	K'ung Chia Ju Chia
Başlangıcı	MÖ 6. yüzyıl
Öncü İsim	Kong-zi (Konfçyüs)
Tanrı Düşüncesi	Tien (Gök Tanrı)
Temel Kaynak	Konuşmalar (Lun yu)
İnanç Esasları	Tanrı, ahiret, kutsal kitap
Ahlaki Esaslar	Beş Erdem Beş İnsani İlişki
Mezhepler	Zu Ksi'nin mezhebi Vang Yangming'in mezhebi
Nüfusu	350 Milyon
Köken	Çin
Yayıldığı Ülkeler	Kore, Vietnam, Tayland, Tayvan, Japonya

Konfüçyanizm'in kurucusu Konfüçyüs'ün temsili resmi

Çin yaklaşık 1.3 milyar nüfusa ve 56 etnik gruba ev sahipliği yapan dünyanın en kalabalık ülkesidir.

Günümüzde Çin'in resmî bir dini yoktur. Çin'de yasal ve yaygın olan beş din vardır: Budizm, Taoizm, İslam, Katoliklik ve Protestanlık. Bunlar içerisinde sadece Taoizm, Çin topraklarında ortaya çıkmış ve Çinlilere özgü bir dindir.

Konfüçyanizm ise Çin topraklarında doğup gelişmesine rağmen Çin'in kabul ettiği yasal dinlerden birisi değildir. Bugün Konfüç-

yanizm Çin'de yasal ve yaygın bir din olmasa da Çinliler Konfüçyanizm'i, Taoizm ve Budizm ile birlikte Çin'in "*üç büyük dini*" arasında sayarlar. Çinliler için bu üç dinden birine veya her üçüne birden ait olmak mümkündür. Çünkü Konfüçyanizm erdemli davranışlar ve toplumsal kurallarda; Taoizm sağlık, güzellik ve mistik yaşantıda; Budizm ise dinî ritüellerde kendilerine dayanak oluşturur.

Günümüzde Çin nüfusunun yarısından fazlası (% 52) kendisini herhangi bir dine ait görmez. Ülkede Konfüçyüs ve Taoist inanca mensup olanlar % 22, Budistler % 18, Hıristiyanlar % 5 ve Müslümanlar % 2 civarındadır. Nüfusun geri kalanı ise Yahudi, Hindu ve diğer dinlere mensuptur.

Miladi 1. yüzyılda Çin'e girmeye başlayan Budizm, Konfüçyanizm ve Taoizm'den etkilenmiş ve Çin'e özgü bir Budizm'e dönüşmüştür. 4. yüzyıldan itibaren de sayıca Çin'in millî dinleri Konfüçyanizm ve Taoizm'in önüne geçmiştir.

İslamiyet ise Çin'e miladi 7. yüzyılda girmeye başlamıştır. Müslümanların Çinlilerle ilk diplomatik temasları Hz. Osman Dönemi'nde olmuştur.

Günümüzde Çin'de yaklaşık 24 milyon Müslüman yaşamaktadır. Ülkedeki Hui, Uygur, Tatar, Kırgız, Kazak, Tacik, Özbek, Sala, Baoan ve Dongxiang etnik grupları Müslümandır. Bunlar içinde nüfusu en kalabalık olanlar Huiler ve Uygurlardır. Bu iki grubun nüfusu 20 milyondan fazladır.[14]

Çin'in üç büyük dini olan Konfüçyanizm, Taoizm ve Budizm'e adanmış bir tapınak (la Lumpur, Malaysia)

14 Çin Ansiklopedisi, s. 61-62.

4.1. Konfüçyanizm'in Tarihçesi

Konfüçyanizm, MÖ 6. yüzyılda Çin'de ortaya çıkan ve Konfüçyüs'ün öğretilerinden yola çıkarak geliştirilen ahlak temelli bir dindir.

Konfüçyüs, Çin'in en etkili düşünürlerinden birisi olmasına rağmen, hayatı hakkında çok az şey bilinmektedir. Rivayete göre Konfüçyüs, *Zhou Hanedanlığı* döneminde MÖ 551-479 yılları arasında yaşamıştır. Hayatının ilk yılları yoksulluk içinde geçmesine rağmen, öğrenme merakı sebebiyle kendini yetiştirmiştir. Sanata ve müziğe düşkündür ve müziğin ahlaki yönü olduğuna inanır. Çin'in kadim kültür ve düşüncesine ait klasikleri okur ve çok etkilenir. Yaşamış olduğu dönemin siyasi ve toplumsal sorunlarından kurtuluşun, Çin'in geleneksel değerlerine tekrar dönüşle mümkün olduğunu düşünür.

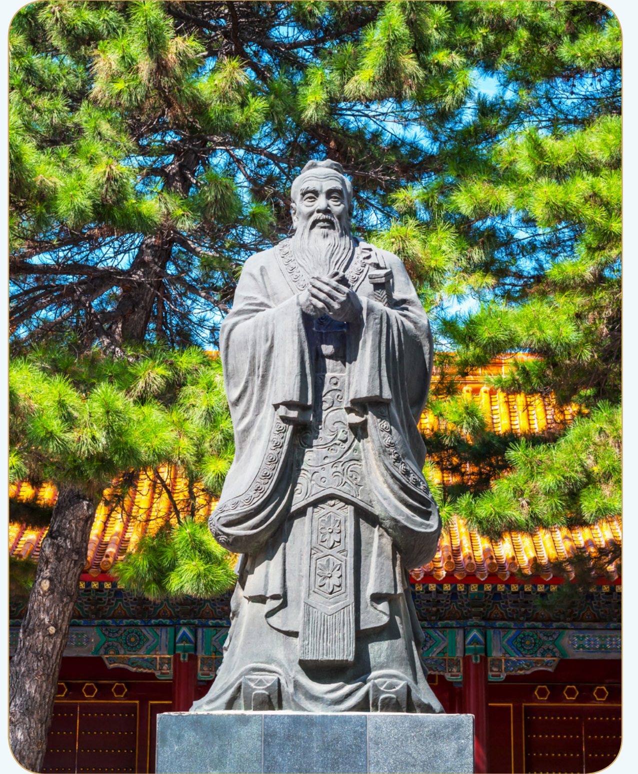
Konfüçyüs, 12 yıl boyunca bu düşüncelerini yaymak ve o zamanlar hüküm süren ve birbiriyle savaşan birçok kralı etkilemek için bütün Çin'i dolaşır. Görüşlerine itibar eden bir kral çıkmayınca ülkesine geri döner. Konfüçyüs, hayatının son beş yılını meşhur eserlerini kaleme almak ve öğrenci yetiştirmekle geçirir.[15] Ölümünden sonra öğretileri hızla yayılır. Mezarı bir ziyaret yeri hâline getirilir.

Konfüçyüs'ün öğretileri 2500 yıl boyunca Çin'in tarihi ve kültürünü derinden etkilemiştir. Konfüçyüs, sosyal düzen ve sağlam bir toplum inşası için çalışmıştır.

YORUMLAYALIM

Konfüçyüs'e gelirler, "Ben ölümü nasıl anlayabilirim." derler. O da "Sen daha yaşamı anlamamışsın ki ölümü nasıl anlayacaksın." der.

Konfüçyüs'ün yaşam ve ölüm arasında kurduğu ilişkiyi yorumlayınız.

Konfüçyüs heykeli (Çin)

NOT EDELİM

Konfüçyanizm'de Altın Kural "Kendin için istemediğin şeyi başkalarına yapma."

15 Mahmut Aydın, Anahatlarıyla Dinler Tarihi, s. 199-200.

KRONOLOJİK KONFÜÇYANİZM TARİHİ	
Dönem	Olay
MÖ 1046-221 Zhou Hanedanlığı	• Savaşan Devletler Dönemi (MÖ 478-221): Beyliklerin üstünlük sağlamak için birbirleriyle savaşı. İç çatışmalar arttı ve ahlaki değerler zayıflamıştır. • Yüz Düşünce Okulu: Çağın sorunlarına çözüm arayışında yüzlerce düşünce okulu ortaya çıkmıştır. • Konfüçyüs bu dönemde yaşadı ve öğretilerini yaymıştır.
MÖ 221-206 Çin Hanedanlığı	• Beylikler Savaşı'nı Çin Hanedanlığı kazanmıştır. • Katı bir yönetim tarzı benimsemiştir. • Konfüçyanizm yasaklamış, bu dine ait kitaplar yakılmış ve bilginleri öldürülmüştür.
MÖ 206-MS 225 Han Hanedanlığı	• Daha huzurlu ve özgür bir ortam sağlanmıştır. • Konfüçyanizm Çin'in resmî dini olmuştur. • Konfüçyüs için mabed inşa edilmiş ve onun adına kurban törenleri başlanmıştır.
960-1279 1368-1644 Han Hanedanlığı	• Konfüçyanizm'in devlet dini olma özelliği devam etmiştir.
1893-1976 Mao Zedong Dönemi	• Hanedanlıklar Dönemi sona ermiştir. • 1912'de Konfüçyanizm devlet dini olmaktan çıkartılmıştır. • Kültür Devrimi (1966-1976) sonrasında Konfüçyanizm devrim karşıtı ilan edilerek yasaklanmıştır (Ali İhsan Yitik, "Taoculuk", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C 40, s. 10.).
1976-2017 Modern Dönem	• Konfüçyanizm Çin'de oldukça zayıflamıştır. • Konfüçyüsçü düşünceyle Batı felsefesini birleştiren yeni Konfüçyüsçülük akımı ortaya çıkmıştır. • Kore, Tayland ve Tayvan gibi ülkelerde daha yaygındır.

4.2. Konfüçyanizm'de İnanç, Ritüeller, Semboller ve Kutsal Mekânlar

Konfüçyanizm'de İnançlar

Konfüçyanizm'de ahlak ön plandadır. Bu yüzden Tanrı, ruh ve ölüm ötesi gibi metafizik sorularla neredeyse hiç ilgilenilmemiştir.

Tanrı: Konfüçyüs, Tanrı hakkında konuşmamıştır. Fakat eski Çin dinindeki *Tien* (Gök) kavramını, öğretisinde kullanır. *Tien*, yüce varlık, ahlaki düzenin kaynağı ve tabiatı düzenleyen güçtür.[16]

Ahiret: Konfüçyüs, kıyamet ve ahiretten söz etmez. Ona göre öldükten sonraki hayatın iyi olması, kişinin bu dünyadaki yaşantısına bağlıdır. Bu dünyada iyi olan, öte dünyada da iyi olacaktır.

YORUMLAYALIM

Konfüçyüs'e gelirler ve "Konfüçyüs, ben Tanrı'ya nasıl hizmet edebilirim?" diye sorarlar. Konfüçyüs, "Sen daha insanlara nasıl hizmet edeceğini bilmiyorsun, Tanrı'ya nasıl hizmet edeceksin?" der.

Konfüçyüs'ün Tanrı ve insan arasında kurduğu ilişkiyi yorumlayınız.

Kutsal Kitap: Konfüçyüs, yaşarken düşüncelerini yazıya geçirmediği için fikirleri değişmeden günümüze kadar gelememiştir. Onun düşünceleri büyük oranda, ölümünden sonra öğrencilerinin anlattıklarından yola çıkarak derlenmiş "Konuşmalar" (Lun Yu) adlı kitapta yer alır.

Konfüçyanizm'e ait diğer kitaplar, Konfüçyüs'ün öğrencilerine okutmak için derlediği eski Çin metinleridir. Bu metinler, Han Hanedanlığı imparatorluğu döneminde Konfüçyanizm'in kutsal kitapları kabul edilmiştir.

Beş Temel İlişki: Konfüçyüs'ün amacı, insanlar arasındaki uyumlu bir ilişkiyle yönetilen sağlıklı ve ideal bir toplum inşa etmekti. Bunun gerçekleşmesini, toplum yapısında görülen *beş temel ilişki*nin sağlıklı olmasına bağlar.

Beş temel ilişki, ahlaki olarak bir kimsenin toplumsal yapıdaki yerine uygun olarak tanımlanır. Bu ilişkide karşılıklılık önemli bir rol oynar. Otoriteye ve büyüklere saygı ve itaat, küçüklere ise hoşgörü ve merhamet gerekir.

Konfüçyanizm'de Beş Temel İlişki

1	İdareci-Tebaa	• İdareci, ebeveyn, koca, abi ve büyük arkadaş ahlaklı ve rol model olmalı, • Tebaa, çocuk, eş, kardeş ve küçük arkadaş da amirine veya büyüğüne itaat etmeli.
2	Ebeveyn-Çocuk	
3	Koca-Eş	
4	Büyük Kardeş-Küçük Kardeş	
5	Büyük Arkadaş-Küçük Arkadaş	

(Abdurrahman Küçük, Günay Tümer vd., Dinler Tarihi, s. 53.)

16 Ahmet Güç, "Konfüçyanizm", Yaşayan Dünya Dinleri, s. 387-388.

Konfüçyanizm'de Beş Erdem

1. **Ciddiyet**
   Saygı görmek için
2. **Cömertlik**
   Her şeyi elde etmek için
3. **Samimiyet**
   Herkesin güvenini kazanmak için
4. **Çalışkanlık**
   Başarılı olmak için
5. **Nezaket**
   Başkalarını hizmetinde kullanmak için

(Mahmut Aydın, Anahatlarıyla Dinler Tarihi, s. 205.)

NOT EDELİM

Konfüçyüs'e Göre Erdemli Yönetici:

"Memleketini erdemi ile yöneten bir kimse, yerini daima koruyabilen ve bütün yıldızların kendisine tabi olduğu kutup yıldızı gibidir."

(Konfüçyüs, Konuşmalar, C 2, s.1.)

"Eğer halk kanunlarla yönetilir ve cezalarla yola getirilmek istenirse, onlar kendilerini cezalardan kurtarmaya çalışacaklar, fakat hiç utanmayacaklardır. Eğer onlar erdemle yönetilir ve terbiye icaplarıyla yola getirilmek istenirse, utanacaklar ve böylece iyi olmaya çalışacaklardır."

(Konfüçyüs, Konuşmalar, C 2, s.3)

BİLGİ KUTUSU

Konfüçyüs'e Göre Üstün İnsan:

Konfüçyanizm'in gayesi, erdemli ve üstün insan yetiştirmektir. Konfüçyüs'e göre insan özü itibarıyla iyidir. İyilik öğrenilebilen bir niteliktir. Bu nedenle herkes iyi olabilir. Konfüçyüs'ün üstün insan tanımında soyluluğu değil, erdemi esas alması bir devrimdir. Ona göre öğretimde sınıf farkı olmamalıdır.

(Konfüçyüs, Konuşmalar, C 15, s. 38)

"Büyük ve üstün insan erdemi, küçük insan ise rahatını düşünür. Üstün insan kanunlar üzerinde kafa yorar, küçük insan ise kendi faydasını arar."

(Konfüçyüs, Konuşmalar, C 4, s. 11)

"Büyük ve üstün insan, daima memnun ve rahattır. Küçük insan ise daima üzüntü ve telaş içindedir."

(Konfüçyüs, Konuşmalar, C 7, s. 36)

Junzi: Konfüçyanizm'de "beyefendi" anlamına gelen bir terimdir. Junzi, "Kendin için istemediğin şeyi başkalarına yapma" altın kuralına göre davranan kimsedir.

Konfüçyüs, erdem (ren) arayan bir kimsenin uyması gereken kuralları şöyle özetler: "Münasebetsiz bir şey görmemeli, münasebetsiz bir şey işitmemeli, münasebetsiz bir şey söylememeli ve münasebetsiz bir şey yapmamalıdır."[17]

Ren (Doğru Davranış): İnsanlık erdemi demektir. Bütün erdemleri kendisinde barındıran kişi *mükemmel insan*dır.

İdeal Devlet: Konfüçyüs için ideal bir devlet, ahlaki eğitiminin en üst seviyesine yükselmiş olan ve *bilge kral* diye isimlendirilen bir hükümdar tarafından yönetilen devlettir. Devleti ahlaki bir kurum olarak gören Konfüçyüs, hükümdarının da ahlaklı olmasını şart koşar.

Konfüçyüs, hükümdarların davranışlarında halka örnek olmaları gerektiğini söyler. Çünkü insanın başkalarını yönetmesi için önce kendini yönetmesi gerekir.

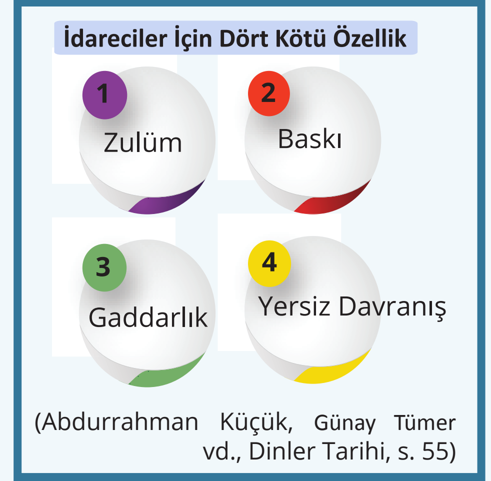
17 Kollektif, Dinler Kitabı, s. 75.

Konfüçyüs'e göre devlet yöneticisi *beş üstün şeye* değer verirse ve *dört kötü şeyi* uzaklaştırırsa, o kimse memleketi iyi bir şekilde yönetir.

Konfüçyanizm'de İdareciler İçin Beş Üstün Özellik

1. İsrafa kaçmadan faydalı olmak.
2. Açgözlülük etmeden istediğini almak.
3. Gururlu olmadan itibar kazanmak.
4. Halka pişmanlık vermeyecek görevler yüklemek
5. Korkutucu olmadan yüce olmak

İdareciler İçin Dört Kötü Özellik

(Abdurrahman Küçük, Günay Tümer vd., Dinler Tarihi, s. 55)

Konfüçyanizm'de Ritüeller

Konfüçyanizm'de ritüellerin çok önemli bir yeri vardır. Bir kişi ritüelleri yerine getirerek erdemli ve üstün insan olabilir. Ritüeller, göğe tazim ve atalara tapınma ile Konfüçyüs adına yılda iki kez düzenlenen törenlerin yerine getirilmesinden ibarettir.

Konfüçyanizm'de ruhban sınıfı yoktur. Ayinler, devlet memurları tarafından icra edilir. MÖ 2. yüzyılda Konfüçyüs için bir mabed inşa edilmiş ve adına kurbanlar sunulmaya başlanmıştır. Mabedlerde yapılan törenlere 1911 yılından sonra ara verilmiştir.

Konfüçyüs tapanağı ve rahipler

Konfüçyanizm'de Semboller

	Konfüçyanizm'in simgesidir. Su anlamına gelen işaret, hayatın kaynağını gösterir.

Konfüçyanizm'de Kutsal Mekânlar

Konfüçyüs Tapınağı, Çin'deki "İlk Tapınak" olarak bilinir. Konfüçyüs'ün doğum yeri olan Shandong eyaletinin Qufu kentinde bulunur. İçinde Çin hanedanlıklarına ait 2100 anıt tablet bulunur. Çin'deki en önemli ve en büyük Konfüçyüs'ü anma yeridir.

Konfüçyüs'ün mezarı ise Konfüçyüs ve ailesine ait mezarlıktadır. İki kilometre kare alana inşa edilen mezarlık içinde 100 binden fazla mezar bulunur.

Daesongjeon Tapınağı önünde ayin yapan Konfüçyanistler.

Konfüçyüs'ün doğum yeri olan Shandong eyaletinin Qufu kentinde bulunan İlk Tapınak

5. TAOİZM

	TAOİZM (Kimlik Kartı)
Dinin Adı	Daojiao
Başlangıcı	MÖ 6. yüzyıl
Başlatıcısı	Lao-tzu (Laozi)
Tanrı Düşüncesi	Tao
Temel Kaynak (Kutsal Kitap)	Tao-Te-King
İnanç Esasları	Tao Yin ve Yang Wue Wei
Ahlaki Esaslar	Beş Erdem Beş İnsani İlişki
Mezhepleri	Quanzhen Dao Zhengyi Dao
Nüfusu	20 Milyon
Yayıldığı Ülkeler	Çin, Tayvan, Hong Kong, Kore, Japonya, Vietnam.

5.1. Taoizm'in Tarihçesi

Taoizm, Çin'in millî ve yerel dinlerinden birisidir. Kurucusu Laozi'nin (İhtiyar Bilgin) hayatı hakkında çok az şey bilinmektedir. Tarihsel olarak yaşayıp yaşamadığı bile tartışmalıdır. Onun Konfüçyüs'ten yaklaşık elli yıl önce doğduğu ve 80 yaşında öldüğü söylenmektedir.[18] Taoizm'in Laozi'den sonraki gelişim seyri hakkında çok fazla bilgi bulunmamaktadır.

Taocu felsefe Han Hanedanlığı döneminde (MÖ 206-MS 225) bir din hâline gelmiştir.[19] Meditasyon ve rahiplik teşkilatı gibi birçok şeyi Budizm'den almıştır. Meditasyon pratiklerinin uzun bir yaşama ve ölümsüzlüğe götürdüğü düşünülür.

BİLGİ KUTUSU

• Laozi, Tao'yu tabiatla ilişkilendirir. Tabiatın yolunu izlemek, hem kozmik düzeni sağlar hem de manevi gelişime, başarılı ve uzun yaşama yol açar.

• Konfüçyüs ise Tao'yu tabiatla değil kültürle ilişkilendirir. Konfüçyanizm'de Tao, geleneği ve ritüeli takip etmektir.

Taoizm, Çin'de 1957'de yasaklanmış, fakat bu yasak 1978'de kaldırılmıştır.

18 Abdurrahman Küçük, Günay Tümer vd., Dinler Tarihi, s. 62.
19 Kollektif, Dinler Kitabı, s. 67.

5.2. Taoizm'de İnanç, Ritüeller, Semboller ve Kutsal Mekânlar

Konfüçyanizm'in aksine Taoizm metafizik konularla da ilgilenmiştir. Mistik bir din olan Taoizm'e "tabii mistisizm" adı da verilmektedir. Taoizm, hitap ettiği kesime göre felsefi ve dinî olmak üzere iki kola ayrılır. Felsefi Taoizm, entelektüel kesime, dinî Taoizm ise daha çok halka hitap eder.

Taoculukta önemli bir yeri olan yin ve yang sembolü

Taoizm'de İnançlar

Tanrı: Taoizm çok tanrılı bir dindir. *Tao* yaratıcı prensiptir ama yaratıcı değildir. Tao'ya tapınılmaz. Tao, yol anlamına gelir ve evrende var olan her şeyin değişmez kaynağıdır. Tao, bilinemez ve isimsizdir. Laozi, "Adını bilmiyorum ama ona Tao diyorum." diyerek Tao'nun bilinmezliğine vurgu yapar. Bütün varlıklarda bulunan Tao'nun erdemi veya onun gizli gücüdür. Tao'nun tabiattaki her şeyi değiştiren gücüdür. Bütün varlıkları Tao meydana getirir, *Te* ise onları besler ve büyütür. *Yin ve Yang* iki zıt ilkeyi temsil eder. Buna Taoizm'de Görecelilik ilkesi de denilir. Buna göre iyi kötü, doğru yanlış, güzel çirkin, karanlık aydınlık gibi birbirine zıt gibi görünen şeyler, gerçekte birbirinin tamamlayıcısıdır.

Ahiret: Taoizm'de bu dünyadan kurtulmak veya karma ve tenasüh gibi bir düşünce yoktur. Onlar için dünya gerçektir ve hakiki mutluluğun kaynağıdır. Her kötü işin bu hayatta ve gelecek hayatta kişinin kendisine geri döneceği veya bir cezasının olacağı anlayışı hakimdir.

Kutsal Kitap: Taoizm'in en önemli kutsal kitabı bizzat Laozi tarafından yazıldığına inanılan *Tao-Te-King*'tir. Tao, "yol, yaratıcı ilke", Te, "erdem", King de "kitap" anlamına gelmektedir.

Temel İlkeler: Taoizm, mutlak sükûnet ve rahatlık içinde dünyaya sırt çeviren mistik bir hayat tarzına, yani ahlak ve zühde dayanmaktadır.

Taoizm'de Üç İnsani Özellik

Tasarruf	Tevazu	Nezaket
Basit bir hayat yaşayarak tutumlu olmak	Nefsini gurur ve kibirden uzaklaştırıp mütevazı olmak	Bütün canlılara karşı merhametli olmak

BİLGİ KUTUSU

Konfüçyüs "İyiliğe karşı iyilik, kötülüğe karşı ise adalet." ilkesini savunur.

Laozi ise "İyiliğe karşı iyilik, kötülüğe karşı yine iyilik" ilkesini tavsiye eder.

Taoizm’de “Wu Wei (Vu vey: Eylemsizlik) Prensibi”; mutluluğun kaynağı tabiatta eylemsizlik ve mevcutla yetinip olana razı olmaktır. Örneğin iyi bir yönetici, devlet işlerine en az müdahale eden yöneticidir. Yöneticiler, daha az hırslı olmalı, daha az kontrol etmeli, ahlaklı olmalı ve insanlara baskı yapmamalıdır. Bir ülkede çok fazla yasaklamanın olması, çok sayıda yasanın çıkartılması, aşırı tedbirlerin alınması, halkı fakirleştirir ve hırsızlığı artırır. İnsanlar yasalardan kurtulmak için çeşitli hilelere başvurmaya başlar. Yine bir Taoist için bu, kişinin davranışlarının hırsla, açgözlülükle ve bencillikle yönlendirilmemesi anlamına gelir. Hayatı doğal akışı içinde yaşamak olarak yorumlanmaktadır.

Laozi savaşa karşıdır. Toplumun huzuru için barışın önemine vurgu yapar. Devlete olumlu bakmaz, maddi ilerlemeyi küçümser, birçok kurum ve memuriyetleri gereksiz görür. Ona göre Tao’nun devleti, sessiz ve kendi kendine yürümeli, belirli bir ideali ve bir hedefi olmamalıdır.

Taoizm’de Ritüeller

Taoizm’de ritüeller, eski Çin dinlerinden mistik ve büyüsel unsurlar ile Budizm’den yoga ve meditasyon dâhil birçok ritüelden meydana gelir. Başlangıçta Taoizm’in amacı, gerçek mutluluğa ulaşmak ve bu dünyada ölümsüzlüğü elde etmektir. Bu amaca ulaşma da Tao ile birlikte olmaya, "wu wei"(eylemsizlik) ilkesini uygulamaya, şiddet ve kibirden uzak durmayı ve tevazu sahibi olmaya bağlıdır.

Dua eden Taoistler

MÖ 2. yüzyıldan itibaren Budizm’in etkisiyle rahiplik teşkilatı ortaya çıkmış, manastırlar inşa edilmiş ve ritüeller rahipler aracılığıyla yerine getirilmeye başlanmıştır. Tao ile irtibat kurabilmek için büyü ve tılsım gibi pratiklere başvurulmuştur.

Taoistlerin mabedine "*miao*", manastırlarına "*kung*" ve manastır mabedine "*kuan*" denmektedir. Buralarda çok sayıda tanrı ve tanrılaştırılmış kahramanlıların resimleri yer almaktadır.

Taoizm'de Semboller

	Taiji veya Yin-Yang: İyi-kötü, doğru-yanlış, güzel-çirkin, karanlık-aydınlık gibi birbirine zıt gibi görünen şeyler, gerçekte birbirinin tamamlayıcısıdır. Yin: Dişil, olumsuz, pasif, karanlık, gece, su. Yang: Eril, olumlu, aktif, aydınlık, gündüz, ateş. Konfüçyanizm'de de Yin-Yang öğretisi vardır.
	Su Sembolü: Tao'ya "su yolu" diyenler de vardır. "Yeryüzünde hiçbir şey su kadar dirençsiz ve yumuşak değildir. Hiçbir şey sağlam ve katı olanı ondan daha iyi çözemez. Onun yerini hiçbir şey tutamaz. Güçsüz olan güçlüyü yener." Su, yukarı asla tırmanmaz. Her zaman mütevazı bir şekilde aşağı doğru akar ve okyanusa ulaşır.

Taoizm'de Kutsal Mekânlar

Taoizm'de kutsal kabul edilen beş dağ vardır. İçlerinde en kutsalı Taishan Dağı'dır. Bu dağların ölümsüzlüğün mekânı olduğuna ve ölümsüzlerin burada yaşadığına inanılır. Eskiden beri Taoistler için önemli ziyaret yeri ve sığınak olan bu dağların zirvesine tapınaklar inşa edilmiştir.

Taoizm tapınağı (Tayvan)

Cennet Tapınağı (Pekin/Çin)

Kutsal Taishan Dağı (Şantung/Çin)

6. MECUSİLİK

	Mecusilik (Kimlik Kartı)
Dinin Adı	Mecusilik, Zerdüştilik
Başlangıcı	MÖ 6. veya 10. yüzyıl
Öncü İsim	Zerdüşt'ün (MÖ. 600? veya 1000 ? yıllarında yaşadığı belirtilir.)
Tanrı Düşüncesi	Düalist (Çift Tanrılı)
Temel Kaynak (Kutsal Kitap)	Avesta ve Zend-Avesta
İnanç Esasları	Ahura Mazda, Ehrimen, Ataş Vahram, Ateşkede, Saoşyant, Cinvat Köprüsü
Ahlaki Esaslar	Humuta: İyi Düşünce Hukhta: İyi Söz Huvarşta: İyi Davranış
Mezhepleri	Zürvâniyye
Nüfusu	125.000-150,000
Köken	İran
Yayıldığı Ülkeler	İran, Hindistan, Afganistan, ABD, Kanada, Azerbaycan

Mecusilik İran'da ortaya çıkmış olan bir dindir. Bu dinin arka planında Hint-Avrupalı göçmenler olan Aryanlar'ın MÖ 1700'lerden itibaren Orta Asya'dan göç ederek İran'a gelmeleri etkili olmuştur. Zira Aryanlar'ın dini ile Kadim İran'ın dininin sentezi sonucunda Mecusiliğin şekillendiği ifade edilir.[20]

Tapınak duvarında Zerdüşt sembolü (Yezd, İran)

20 Felicien Challaye, Dinler Tarihi, s. 94.

6.1. Mecusiliğin Tarihçesi

KRONOLOJİK MECUSİLİK TARİHİİ	
Dönem	Olay
Zerdüştle başlayan ve Ahura Mazda'nın öne çıkarıldığı dönem.	• Bilgelik tanrısı Ahura Mazda'nın öne çıkartılarak tek tanrıcılığın temelleri atılmıştır. • İnsanların iyinin ya da kötünün tarafında olmalarına göre sonraki hayatlarının belirleneceği belirtilmiştir.
Daryus (MÖ 486) sonrası başlayan ve MS 3. yüzyıla kadar devam eden dönem.	• Daryus, Mecusiliğin yayılması için Anadolu'ya ve Avrupa'ya misyonerler göndermiştir. • Gidilen bölgelerin dinî yapılarından etkilenerek farklı Mecusilik yorumları çıkmıştır.
MS 7. yüzyıla kadarki Sasaniler Dönemi.	• Mecusiliğin sözlü gelenekleri yazıya geçirilmiştir. • Mecusilik'te tek tanrıcılıktan uzaklaşılarak düalist (ikili) tanrı inancı yerleşik hale gelmiştir. • Mecusilik, MS 272'de İran'da resmî din ilan edilmiştir.
Sasanilerin yıkılışından günümüze kadar olan dönem.	• İran'ı, Müslümanların fethetmesiyle, çok sayıda Mecusi İslamiyet'i seçmiştir. • Müslüman olmayan Mecusilere, zımmi (Ehl-i Kitap) muamelesi yapıldı ve İran'da kendi dinlerini yaşamalarına müsaade edilmiştir. • MS 9. yüzyılda Denkard, Bundahişn gibi Mecusi dinî metinleri derlenmiştir. • Mecusiliğin, Tanrı konusundaki düalist yapısı devam etmektedir (Şinasi Gündüz, Yaşayan Dünya Dinleri, s. 510; Mehmet Alıcı, Kadim İran'da Din, s. 17-34, 221-235; 267-281).

6.2. Mecusilik'te İnanç, Ritüeller, Semboller ve Kutsal Mekânlar

Mecusilik'te İnançlar

Tanrı: Mecusiliğin kurucusu Zerdüşt, Tanrı'yı *Ahura Mazda* olarak tanımlayıp onu en yüce, her şeye gücü yeten şeklinde ifade etmiştir. Böylece Zerdüşt'ün, tek Tanrı inancını dile getirdiği söylenebilir. Onun ölümünden sonra İran'ın kadim dinî geleneklerinin etkisiyle Mecusiliğin içine düalist (ikili) tanrı anlayışının girmeye ve Sasaniler Dönemi'nde de bu inancın yerleşme-

NOT EDELİM

İslamiyet'in doğduğu dönemde Mecusilik, başta İran olmak üzere Arap Yarımadasının değişik bölgelerinde yaşamaktaydı. Hz. Ömer (r.a) Dönemi'nden itibaren İran'ın fethedilmesi sonucunda Mecusilerin önemli bir kısmı Müslüman olmuş ve Mecusilik gerileme sürecine girmiştir.

ye başladığı görülmektedir. Böylece bir tarafta iyilik tanrısı *Ahura Mazda* (Hürmüz), diğer tarafta da kötülük tanrısı *Angra Mainyu* (*Ehrimen*) şeklinde düalist bir tanrı anlayışı ortaya çıkmıştır.[21]

Saoşyant: Mecusilik'te zamanın sonuna doğru geleceği beklenilen kurtarıcıdır. Zerdüşt'ün soyundan olan ve bakireden doğacağına inanılan Saoşyant ile yeryüzünde iyilik tekrar hâkim olacaktır.

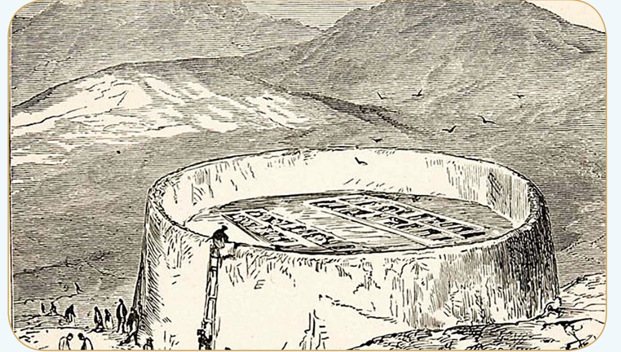
TARTIŞALIM

Mecusilik'teki bakireden doğacağına inanılan Saoşyant inancı ile Yahudilik ve Hıristiyanlık'taki Mesih düşüncesi arasında bir bağlantı var mıdır? Tartışınız.

Kutsal Kitap*:* Mecusilerin kutsal kitabına *Avesta* denilmektedir. Avesta'nın içinde Zerdüşt'e ait olduğu düşünülen bölüme de *Gathalar* ismi verilmektedir. Ayrıca Sasaniler Dönemi'nde din adamları tarafından Avesta'ya yorum (tefsir) olarak yazılıp derlenen metinlere de *Zend-Avesta* ismi verilmektedir.[22]

Ölüm ve Ölüm Sonrası: Bir kişi öldüğünde onun cesedi mutlak anlamda kirli sayılır. Bu cesedin hava, su, ateş ve toprağı kirletmemesi için ölü yakılmaz, gömülmez, suya atılmaz. Bunun yerine yerleşim yerinden oldukça uzakta bulunan yüksek bir tepede inşa edilmiş Dahme veya Sessizlik Kulesi denilen yere konulur. Cesetler burada parçalanarak akbaba ve benzeri yırtıcı hayvanlar tarafından yenilerek yok edilir. Kalan kemikler de Dahme'nin içindeki bölümlere konulur.

Dahme veya Sessizlik Kulesi

Ölüm sonrası kişinin ruhu, ilahî âleme doğru yükselir. Burada sorguya çekilir. Dünyadayken yaptığı amelleri bir terazide tartılır. Şayet iyilikleri ağır basarsa, Cinvat denilen köprüden rahatlıkla geçip cennete gireceğine; eğer kötülükleri ağır basarsa köprüden geçemeyip Cehenneme düşeceğine inanılır.

Ateş: Mecusilik'te en merkezî inançlardan biri de ateştir. Mecusilikte ateş, Ahura Mazda'nın sembolü olarak görülür. Kutsal ateş (Ataş Bahram) aracılığıyla Mecusiler, Ahura Mazda'ya yakarır ve ondan yardım isterler. Bundan dolayı mabedlerine de *ateşgede* denilmektedir. Kutsal ateşin olmadığı yerlerde, güneşe dönerek ritüeller gerçekleştirilir. Zira güneş, Ahura Mazda'nın sembolü ve ateşin kaynağı olarak kabul edilir.

21 Mehmet Alıcı, "Mecusilik", Dinler Tarihi El Kitab, s. 252-258.
22 Ekrem Sarıkçıoğlu, Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi, s. 125.

Kutsal ateşe küfretmek, tükürmek ve söndürmek en büyük günahlardandır. Bu nedenle rahipler, kutsal ateşin etrafında ritüelleri yerine getirirken ağızlarını peçeyle kapatırlar. Böylece kutsal kitaptan pasajlar veya ilahi okurken ağızlarından çıkabilecek tükürük parçacıklarının kutsal ateşe gitmesine engel olurlar.[23]

Mecusilik'te Ritüeller

Mecusi rahipler

Mecusiler günde beş vakit ayin yaparlar. Bunlar, güneş doğarken, güneş tam tepedeyken, öğleden sonra, güneş batarken ve gece vakti. Bu ayinler, Ahura Mazda'yı sembolize eden kutsal ateşe veya bu ateşin olmadığı yerlerde de güneşe dönerek yapılır.[24]

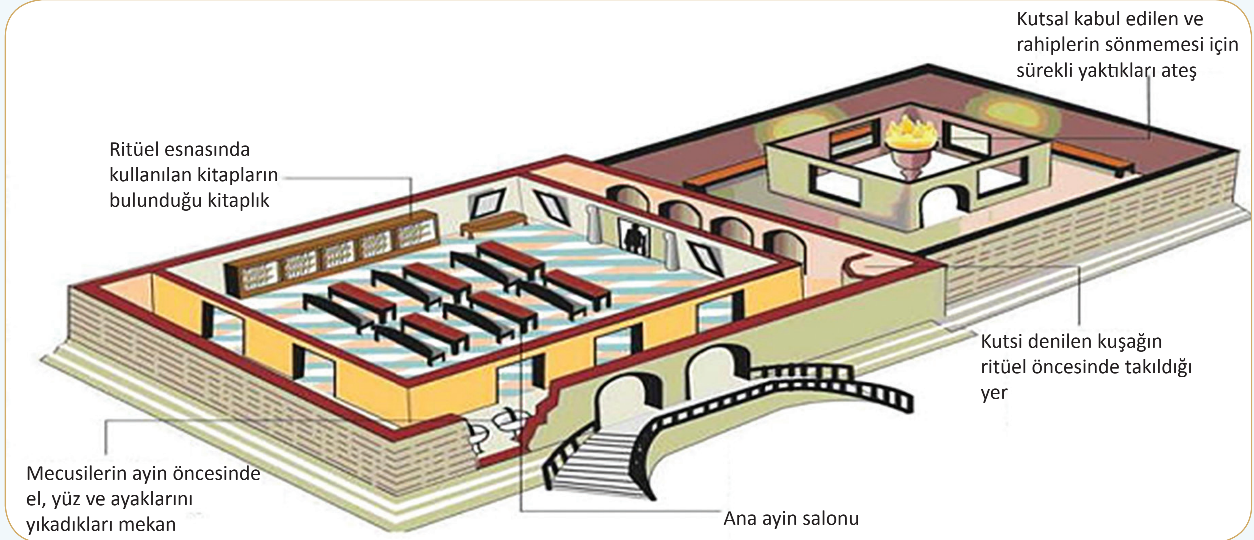
Ayin öncesinde abdeste benzer şekilde yüz, eller ve ayakların yıkanması gerekir. Ardından ergenlik yaşı olarak kabul edilen on beş yaşından sonra tüm herkesin taktığı *kutsi*/ *kusti* isimli kuşak bağlanır.

YORUMLAYALIM

İslamiyet'te, Güneş tam doğarken, tam tepedeyken ve tam batarken ibadet edilmesinin kerih görülmesinde Mecusiliğe benzememe (teşebbüh) kaygısı yatıyor olabilir mi? Yorumlayınız.

Kutsi/ Kusti isimli kuşak

Bir Mecusi Tapınağının Planı

23 Şinasi Gündüz, Yaşayan Dünya Dinleri, s. 518-519; Mehmet Alıcı, "Mecusilik", Dinler Tarihi El Kitabı, s. 259.
24 Şinasi Gündüz, Yaşayan Dünya Dinleri, s. 519-520; Mehmet Alıcı, "Mecusilik", Dinler Tarihi El Kitabı, s. 261-265.

Bayramlar: Mecusilik'te yedi büyük bayram bulunmaktadır. Bunların içinde en önemlisi, No Ruz (Nevruz/ Yeni Yıl) adı verilen bayramdır. 21 Mart'ta tabiatın dirilmesi anısına kutlanılır ve bu Yeni Yıl olarak kabul edilir.

Diğer altı bayram ise kış, yaz ve bunların dönüşümüyle ilgili olmak üzere Gahambar şeklinde isimlendirilir. Bu bayramlarda zengin fakir bir araya gelir, herkes birbirine ikramda bulunur ve küsler barıştırılmaya çalışılır.

Rahiplik Teşkilatı: Günümüz Mecusiliğinde üç temel rahip sınıfı bulunmaktadır. Bunlar, Dastur, Mobed ve Ervad/ Herbad şeklinde isimlendirilir. Dastur, en üst rahiplik sınıfına denir ve bunlar her türlü ayini icra ettirir ve bir anlamda otorite olarak kabul edilir. Mobedler, Dastur'un altında bir hiyerarşiye sahip olan rahiplere verilen isimdir. Ervad veya Herbad ise Dastur ve Mobed'in yardımcılarına denilir. Bunların görevi, ayin esnasında onlara yardım etmektir.

Mecusilik'te Semboller

	Faravahar: Yandaki kanatların üç katlı olması Mecusi ahlak prensipleri olan, iyi düşünce, iyi söz ve iyi ameli temsil eder. Vücudun altında bulunan üç katman tüy ise kötü düşünce, kötü söz ve kötü ameli temsil eder. Vücuttaki halka, ruhun ölümsüzlüğünü; yukarıya doğru kalkan el iyiliğe yönelmeyi; diğer eldeki halka da Mecusiliğe sadık kalmayı gösteren bir yüzük olarak yorumlanır.

Mecusilik'te Kutsal Mekânlar

Günümüzde özellikle İran, Mecusi geleneğin kadim izlerinin bulunduğu yerdir. Bunun yanında Hindistan'a göç etmiş ve *Parsi* denilen Mecusiler de vardır. Zira Hindistan, önemli sayıda Mecusi'ye ev sahipliği yapmaktadır.

Pir-e Naraki Mecusi Tapınağı (Yezd/ İran)

ÜNİTEMİZİ DEĞERLENDİRELİM

A. Aşağıdaki açık uçlu soruları cevaplayınız.	
1	Hinduizm'deki toplum düzeni nasıldır? Açıklayınız.
2	Budizm'deki sekiz dilimli yol nelerdir?
3	Sihizm'deki Tanrı ve Kutsal kitap inancını açıklayınız.
4	Taoizm'e göre kişilerde bulunması gereken üç özellik nedir?
5	Mecusilik'te ateş niçin önemlidir ve bununla ilgili ritüeller nelerdir? Açıklayınız.

B. Aşağıdaki çoktan seçmeli soruları cevaplayınız.	
1	**Hinduizm'in kutsal kitapları için aşağıdakilerden hangisi söylenemez?** A) Vedalar, kutsal metinlerin en eskisidir. B) Kutsal metinler, tarihî süreç içerisinde derlenmiş ve yazıya geçirilmiştir. C) Hindu kutsal metinleri bilge kişilere ilham edilmiştir. D) Tek bir bağlayıcı kutsal kitap bulunur. E) Bütün Hindu geleneklerini Vedalar şekillendirmiştir.
2	**Aşağıdakilerden hangisi Hinduizm'deki karma ve tenasüh inancıyla ilgili bir bilgi değildir?** A) Ölüm, mutlak son değil, yeni bir dünyevi hayatın başlangıcıdır. B) Bütün varlıklar, kendi kaderlerini kendileri şekillendirir. C) Ruh bir bedenden başka bir bedene geçerek yaşar. D) İnsan bir kez ölecek ve sonra yeniden dirilecektir. E) İnsan nirvanaya (mokşa) ulaşıncaya kadar sonsuz bir döngü içinde yeniden doğar.
3	**Aşağıdakilerden hangisi Budizmdeki dört yüce hakikatten biridir?** A) Hayat, acı ve ıstıraplardan uzak yaşamaktır. B) Acılara son vermek dünyada mümkün değildir. C) Kişi dünyada istek ve arzularından vazgeçmemelidir. D) Acı ve ıstırabın kaynağı, istek ve arzulardır. E) Kişinin acı çekmesinin sebebi hep başkalarıdır.

4	**Aşağıda Sihizm inancıyla ilgili olarak verilen bilgilerden hangisi yanlıştır?** A) Tanrı'nın mutlak tekliğini kabul eder. B) Sihlerin kutsal kitabına Adi Granth denir. C) Reenkarnasyon inancına sahiptirler. D) Sihler, Cennet veya Cehennem'in varlığını kabul etmezler. E) Karma inancını reddederler.
5	**Aşağıdakilerden hangisi Konfüçyüse göre üstün insanın özelliklerinden değildir?** A) Erdemli davranır. B) Kanunlar üzerinde kafa yorar. C) Soyluluğuyla ön plandadır. D) Genel olarak hayattan memnundur. E) Yaşamında telaşsız ve rahattır.

C. Aşağıda boş bırakılan yerleri verilen uygun kelimelerle doldurunuz.		
Wu Wei **Vihara** **Kakkas** **Kutsal İnek** **Reenkarnasyon** **Adi Granth** **Ahura Mazda**	**1**	Sihler, günlük yaşamlarında .... diye isimlendirilen obje ve sembolleri kendilerinde bulundurması gerekir.
	2	Budist dinî yapıları için kullanılan ve tapınak, manastır, türbe anlamına gelen ritüel mekânları .... olarak isimlendirilir.
	3	Hindistan'da .... doğurganlık ve bereketin sembolü olarak kabul edilir.
	4	Taoizm'de .... mutluluğun kaynağının tabiatta eylemsizliğe ve mevcutla yetinip olana razı olmaya bağlı olduğunu savunan bir prensiptir.
	5	Mecusiliğin kurucusu Zerdüşt, Tanrı'yı .... olarak tanımlayıp Onu en yüce, her şeye gücü yeten şeklinde ifade etmiştir.

D. Aşağıdaki ifadelerden doğru olanları "D", yanlış olanları "Y" ile işaretleyiniz.			
Doğru mu? **(D)** **Yanlış mı?** **(Y)**	**1**		Konfüçyanizm'de ruhban sınıfı yoktur.
	2		Hangi ırk ve cinsten olursa olsun herkesin eşitliğini savunan Sihizm, Kast sistemini kabul eder.
	3		Hinduizm'de ritüel, toplumsal bir faaliyettir ve ritüeller çoğunlukla tapınaklara topluca gidilerek yapılır.
	4		Budda kelimesi, "aydınlanmış" anlamında Siddharta'ya verilmiştir.
	5		Günümüzde özellikle İran, Mecusi geleneğin kadim izlerinin bulunduğu yerdir.

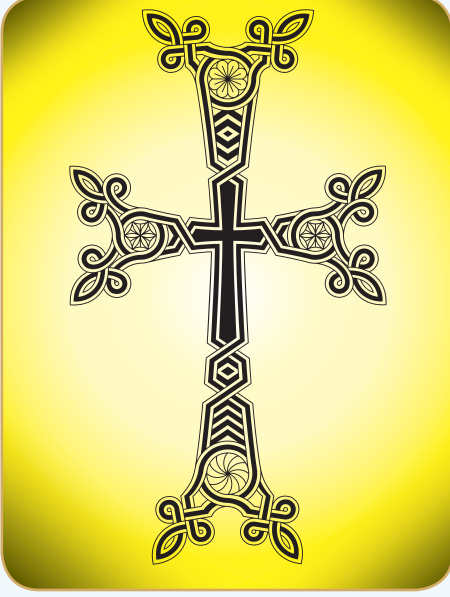
5. ÜNİTE

TÜRKİYE'DE BAZI DİNÎ GRUPLAR

ÜNİTEMİZE HAZIRLANALIM

1. Ermeni cemaatinin Osmanlı Dönemi'ndeki konumunu araştırınız.
2. Ülkemizde yer alan dinî grupların demografik ve coğrafi özelliklerini araştırınız.
3. Kur'an-ı Kerim'de "tebliğ" ile ilgili ayetleri araştırınız.
4. Misyonerlik çalışmalarının amaçları hakkında bir araştırma yapınız.
5. Yeni dinî akımların özelliklerini nelerdir? Araştırınız.

1. Ermeni Kilisesi

Ermeni Kilisesi Haçı

Ermeni Kilisesi, kökenini Hz. İsa'nın (a.s) havarilerinden Tadeos (Tadeus) ve Bartolomeos'a (Bartelomo) dayandırır. Bununla birlikte Kilisenin asıl gelişmesi, 301 yılında Aziz Gregorios'un (Gregor) liderliğinde gerçekleşmiş ve Hıristiyanlık, Ermeni Krallığı'nın resmî dini olarak ilan edilmiştir. Bu yönüyle Ermeniler, Hıristiyanlığı toplu olarak kabul eden ilk devlet olma özelliği taşırlar. Gregorios, ilk Ermeni Kilisesi'ni Eçmiyazin'de (Ermenistan/ Erivan yakınlarında) kurmuştur ve burası Ermeniler için merkez hükmündedir.

Ermeni Kilisesi, 451 yılında yapılan Kadıköy Konsili'ni tanımayarak, Hıristiyanlık içinde bağımsız bir kol olarak varlığını sürdürmüştür. Ermeni cemaatiyle yakından ilgilenen Fatih Sultan Mehmet, Bursa'daki Ruhani Reislik makamını 1461 yılında Patriklik seviyesine yükseltmiştir. Böylece Osmanlı topraklarındaki tüm Ermeniler, İstanbul Ermeni Patriği'ni (Kumkapı'da) "milletbaşı" olarak tanırlar.

18 ve 19. yüzyılda Katolik ve Protestanlar, Ermenileri kendi mezheplerine kazandırmaya çalışmıştır. Bunun sonucunda Ermeni Katolik ve Ermeni Protestan kiliseleri, kadim Ermeni Kilisesi'nden ayrılmıştır.

Ermeni Kilisesi'nin Diğer Kiliselerden farklılıkları şunlardır:

Kars Ani St. Gregory Ermeni Kilisesi

1. Ermeni Kilisesi, millî bir kilisedir. Ermeni ırkından olmak ile bu kiliseye mensup olmak eşdeğer görülür.

2. Ermeni Kilisesi, Hz. İsa'da hem tanrısal hem de insani tabiatın birleşerek yeni bir tabiat (miafizit, miyafizit) oluşturduğuna inanır. Bu noktada Katolik, Ortodoks, Protestan gibi kiliselerdeki Hz. İsa'da iki tane tabiatın birbirine birleşmeden ve karışmadan aynı anda bulunduğu şeklindeki iki tabiat (diofizit) öğretisini reddeder.

3. Ermeni Kilisesi'nin ana merkezi, Erivan yakınındaki Eçmiyazin'dir.

4. Kilisenin en üst ruhani liderine, Katoğikos/ Katolikas denilir.
5. Katoğikos'un yanılmazlığı doktrini kabul görmez.
6. Ermeni Kilisesi, altı tane sakrament (Vaftiz, Evharist, Konfirmasyon, Günah İtirafı, Evlilik, Rahip Takdisi) kabul eder ve Son/ Hasta Yağlama sakramentini kabul etmez.
7. Komünyon (Ekmek Şarap) ayininde ekmeğe maya, şaraba da su katılmaz. Hepsinin saf olarak kullanılmasını benimserler.
8. Ermeniler, kiliselerdeki ikonları (resim/heykel) putperest âdeti sayarlar ve evlerinde ikon bulundurmazlar.
9. Noel, 6 Ocak'ta kutlanılır.
10. Zina dışında boşanmaya izin verilmez.
11. Ermeni Kilisesi'nin ruhban sınıfı şu şekilde oluşmaktadır: Diyakoz (Rahip yardımcısı), Rahip, Piskopos, Patrik ve Katoğikos. Piskoposlar ve piskopos adayları evlenemez. Rahip sınıfından evlenmiş olanlar Piskoposluk makamına çıkamazlar.
12. Bir kilisenin, Ermeni Kilisesi olduğunu ana kubbesine bakarak ayırt etmek mümkündür. Kilisenin ana kubbesi bir kule olup tepesi koni biçiminde bir külahla örtülmüştür.[1]

Günümüzde yaklaşık 3.5 milyon civarında Ermeni Kilisesi'ne mensup kişinin olduğu tahmin edilmektedir. Türkiye'de İstanbul, İskenderun ve Hatay'da Ermeni Kilisesi'ne mensup 60.000 civarında insan bulunmaktadır.

Akdamar Kilisesi (Van)

1 Ermeni Kilisesi'nin tarihi ve inançları hakkında geniş bilgi için bk.: Abdurrahman Küçük, Ermeni Kilisesi ve Türkler, s. 127-289; Kadir Albayrak, "Ermeni, Süryani ve Keldani Kiliseleri", Yaşayan Dünya Dinleri, s. 141-146; Canan Seyfeli, Ermeni Kilisesi'nde Sakramentler, s. 481-487.

2. Süryani Kilisesi

Süryani Kilisesi Haçı

Süryani kelimesi, Asurcadan türemiş bir kelime olup Asurlular anlamında kullanılmıştır. Bu kilise, kendilerinin Havari Thomas tarafından kurulduğunu belirtir. Süryaniler, 451 yılında yapılan Kadıköy Konsili'ni tanımayarak, Hıristiyanlık içinde bağımsız bir kol olarak varlıklarını sürdürürler.

Süryaniler, 5. yüzyılda Doğu Süryanileri (Nesturiler) ve Batı Süryanileri (Yakubiler) şeklinde ikiye ayrılmıştır. Nesturiler'in lideri olan Nestorius (ö. 451), Hıristiyanlık'ta Hz. İsa'nın tabiatı ile ilgili tartışmalarda Hz. İsa'da ilahî ve insani olmak üzere iki ayrı tabiat bulunduğunu ve bunların birbirine karışmadığını, Hz. Meryem'in Tanrı annesi (theotokos) değil insan annesi (antropokos) olarak isimlendirilebileceğini söyler. İlk zamanlarda Urfa, Nesturilerin merkezliğini yapmış iken zamanla Nesturiler, Arabistan, Hindistan ve Çin'de yayılmıştır.

Batı Süryanilerini (Yakubiler), Yakub Baradaeus (ö. 578) kurmuştur. Yakubiler, Hz. İsa'nın tabiatı ile ilgili tartışmalarda Hz. İsa'da hem tanrısal hem de insani tabiatın birleşerek yeni bir tabiat oluşturduğuna inanırlar. Ayrıca Yakubiler, Meryem'e, tanrı annesi denilebileceğini söyleyerek de Nesturilerden ayrılır.

Günümüzde Süryani Kilisesi denildiğinde Yakubiler kastedilmektedir. 18 ve 19. yüzyılda Katolikler ve Protestanlar, bu kilise mensuplarına da misyonerlik faaliyetinde bulunmuş ve birçok Süryani bu faaliyetler sonucu, Katolik veya Protestan olmuştur.

Süryani Kilisesi'ni Diğer Kiliselerden ayrılan en temel farklılıklarını şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Süryani (Yakubi) Kilisesi, Hz. İsa'da (a.s) hem tanrısal hem de insani tabiatın birleşerek yeni bir tabiat (miafizit) oluşturduğuna inanırlar. Bu noktada Katolik, Ortodoks, Protestan gibi kiliselerdeki Hz. İsa'da (a.s) iki tane tabiatın birbirine birleşmeden ve karışmadan aynı anda bulunduğu şeklindeki iki tabiat (diofizit) öğretisini reddeder.

2. Süryanilerin ana merkezi, 1293'ten 1932 yılına kadar Mardin'deki Deyru'z-Zaferan manastırı olmuştur. Merkez, 1932'de önce Humus'a (Suriye) ardından da 1959'da Şam'a (Suriye) taşınmıştır.

3. Ruhban sınıfı, diyakoz (rahip yardımcısı), rahip, piskopos ve Patrik şeklinde sıralanmaktadır. Diyakoz ve rahipler evlenebilir, ancak daha üst sınıfta bekarlık esastır.

4. Ritüeller, Süryanice yapılır.
5. Sakrament olarak (Vaftiz, Evharist, Konfirmasyon, Günah İtirafı, Evlilik, Rahip Takdisi, Son/Hasta Yağlama) yedi adet sakrament kabul edilir.
6. Secdenin de olduğu ve günde üç vakit namaz şeklinde bir ayin yapılır ve kıble olarak da Doğu'ya dönülür.
7. Zina ve tıbbi zorunluluk gibi durumlar olmadığı sürece boşanmak yasaktır.

Deyru'z-Zaferan Manastırı (Mardin)

8. Ayin sırasında erkekler önde, kadınlar arkada dururlar ve kadınların başlarının örtülü olması gerekir.[2]

Günümüzde yaklaşık 5 milyon civarında Süryani Kilisesi'ne mensup kişinin olduğu tahmin edilmektedir. Türkiye'de Mardin, İstanbul, Mersin, Diyarbakır'da Süryani Kilisesi'ne mensup 20.000 civarında insan bulunmaktadır.

3. Fener Rum Patrikhanesi

Roma İmparatoru Konstantin'in, Roma İmparatorluğu'nun başkentini daha güvenli bir bölgeye taşıma amacıyla kendi adıyla inşa ettirdiği Konstantinopolis (İstanbul) şehrini 330 yılında başkent yapmasıyla burası Hıristiyanlığın önemli siyasi ve dinî merkezlerinden biri hâline geldi. Fatih Sultan Mehmet 1453 yılında İstanbul'u fethinden sonra Ortodoks Hıristiyanların, dinî ve dünyevî işlerini sevk ve idareden sorumlu olarak yeni bir Patrik atadı. Böylece Osmanlı İmparatorluğu idaresine giren Patrikliğe ve gayri müslim unsurlara, Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyeti yönetimlerinde din, dil, namus, mal ve can güvenliği temin edildi.

TARTIŞALIM

Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethinden önce Ortodoks halkın, "Kardinal külahını görmektense Türk sarığını yeğlerim." sözünü tartışınız.

Kendisine dinî alanda büyük bir serbestlik verilen Patrikliğin, bazı dönemlerde yetkilerinin dışına çıkarak siyasi ve dünyevi bir takım işlerle uğraştığı dile getirilmektedir. Bu bağlamda

2 Süryani Kilisesi'nin tarihi ve inançları hakkında geniş bilgi için bk.: Nihat Durak, Süryani Ortodoks Kilisesi'nde İbadet, s. 106-321; Kadir Albayrak, "Ermeni, Süryani ve Keldani Kiliseleri", Yaşayan Dünya Dinleri, s. 146-150.

BİLGİ KUTUSU

Patrik Hıristiyanlıkta Ortodoksluk başta olmak üzere Doğu Kiliseleri'nin başında bulunan en üst rütbeli rahibe (din adamı) denir.

1. Dünya Savaşı'na sonradan katılan Yunanistan, kazananların tarafında olmasına dayanarak Anadolu'yu işgal hareketine başlamıştır. Bu çerçevede Fener Rum Patrikhanesi de Yunanlılarla tarafgir bir politika izlemiştir. Nitekim Patrikhane, İtilaf Devletleri'nden Anadolu'yu işgal etmelerini istemiş, Yunan mandasını önermiş, işgal kuvvetlerinin İstanbul'a girişini kutlamış, Rum okullarında Türkçe eğitimi yasaklamış, Rumlara Osmanlı kimliklerini yırttırmış ve Yunanistan ile birleşmeyi talep etmiştir.[3]

Fener Rum Patrikanesi

24 Temmuz 1923'te imzalanan Lozan Konferansı'nda azınlıklar konusu gündeme gelmiş ve "din ayrımı yapılmaksızın Türk halkının kanun önünde eşitliği" dile getirilmiştir. Böylece Patrikhane, sadece dinî hususlarda görevler yerine getirmesi ve diğer azınlıklarla eşit konuma indirilmesi şartıyla, Türkiye sınırları içinde kalmaya devam etmiştir. Buna göre Patrikhane bir devlet kurumu, Patrik de Türkiye Cumhuriyeti'ne bağlı Türk vatandaşı olması gereken bir memur olmuştur.

ARAŞTIRALIM

Fener Rum Patrikanesinin günümüzdeki durumunu araştırınız.

Patrikhane ile ilgili en kritik hususlardan biri de ekümeniklik/ ökümeniklik meselesidir. Yunanca *evrensel, cihanşümul* anlamına gelen ekümenik terimi, dinî bağlamda bir kilisenin, dünyadaki tüm mensuplarının temsilcisi olduğunu ifade etmesi için kullanılır. Ortodoks Kilisesi de Patriğin "ekümenik" olduğunu iddia eder ve dünyada Ortodoks Kilisesi'ne mensup olanların temsilcisi olduğunu savunur. Ancak ne Osmanlı döneminde ne de Türkiye Cumhuriyeti kanunları bağlamında tüm Ortodoksların temsilciliği şeklinde bir pozisyona sahip olmayan Patrikhane, sadece Türkiye'deki Rumların temsilcisi konumundadır. Ayrıca Ortodoks Kilise yapılanmasında tam bağımsız (otosefal) ve otonom kilise ayrımı da Fener Rum Patrikhanesi'nin bu iddiasını doğrulamamaktadır. Zira buna göre dünyada yaklaşık on dört tam bağımsız Ortodoks Kilisesi (Yunan, Moskova, Sırp, Gürcistan, İskenderiye, Kudüs vb.) bulunmaktadır. Bu kiliseler de, kendilerinin "ekümenik" olduğunu iddia etmekte ve bu husus, Fener Rum Patrikhanesi ile diğer kiliseler arasında ciddi bir anlaşmazlık oluşturmaktadır.[4]

3 Ersin Müezzinoğlu, "Hilafetin Kaldırılması Sonrası Patrikhaneler ve Hahambaşılık Tartışmaları", The Journal of Academic Social Science Studies [JASSS], Sayı 46, s. 112.

4 M. Süreyya Şahin, "Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C 12, s. 342-348; Kürşat Demirci, "Ortodoks", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi , C 33, s. 411-412; Sibel Özel, Fener-Rum Patrikhanesi ve Ruhban Okulu, s. 69-114; Yorgo Benlisoy- Elçin Macar, Fener Patrikhanesi, s. 48-58.

4. Türk Ortodoks Kilisesi

Ortodoks Haçı

Türk Ortodoks Kilisesi, Osmanlı İmparatorluğunun son dönemleriyle İstiklal Savaşı sırasında Yunanlılardan yana tavır koyan Fener Rum Patrikhanesine karşı Türk Ortodoksları arasında Eftim tarafından 1922'de Kayseri'de kurulan kiliseye denir.

Bu kilise, 1884 yılında Yozgat'ın Akdağmadeni ilçesinde doğmuş, asıl adı Pavli Karahisaroğlu olan ancak tarihte "Papa Eftim" diye bilinen Ortodoks Kilisesi'ne mensup bir rahip tarafından kurulmuştur. Milli Mücadele yıllarında Fener Rum Patrikhanesi'nin Yunanlıların lehine faaliyet göstermesine karşın; Ortodoks Kilisesi'ne mensup bir rahip olan Papa Eftim, İstiklal Mücadelesi'nde Türkiye'nin yanında yer almıştır. Bu tutumu nedeniyle Fener Patrikhanesi ile arası açılmış, aforoz edilmiş ve bu da onun bağımsız bir kilise kurmasına sebep olmuştur.

Lozan barış görüşmelerinin sonucunda (1922) nüfus mübadelesi (Türkiye'de yaşayan Rumlarla, Yunanistan'da yaşayan Müslümanların değişimi) gündeme gelmiş ve 1923 yılında başlayan bu süreçte Türk Ortodoks Kilisesi'ne mensup kişiler de istemeyerek de olsa zorunlu değişime tabi tutulmuştur.

Kayseri'de kurulan Türk Ortodoks Kilisesi, 1924 yılında merkezini Galata'daki Panaiya Kilisesi'ne nakletmiştir.

BİLGİ KUTUSU

Arap alfabesiyle yazılan Türkçeye "Osmanlı Türkçesi" denildiği gibi; Yunan alfabesi ile yazılmış olan Türkçe'ye de "Karamanlıca" veya "Karamanlı Türkçesi" denilir. Türk Ortodoks Kilisesi mensupları Karamanlıca denilen bu dilde birçok eser vermiştir.

Galata'daki Panaiya Kilisesi

Türk Ortodoks Kilisesi'nin, temel inanç konularında Ortodoks Kilisesi'yle aynı olduğu görülse de bazı ritüel ve uygulamalarda kendine özgü tarafları vardır:

1. Türk Ortodoks Kilisesi'nin ayin dili Türkçe'dir.
2. İsim ve soy isimlerinde Türkçe isimlendirme yaparlar.
3. Ruhban sınıfında olanların tamamı evlenebilir.
4. Ruhban sınıfına mensup olanlar, sakal bırakmazlar.
5. Ruhban sınıfında yer alabilmek için babasının-dedesinin Türk Ortodoks olması şart koşulmaktadır.[5]

5. Musevi Hahambaşılığı

YORUMLAYALIM

Endülüs medeniyetinin İspanya'da sona ermesinden sonra soykırıma maruz kalan Yahudilerin II. Beyazıt Dönemi'nden itibaren Osmanlı'ya sığınması sonucunda Osmanlı coğrafyasına özellikle de İstanbul'a önemli oranda Yahudi yerleşimi olmuştur.

Yahudilerin Osmanlı Dönemi'nde ticari, siyasi, kültürel hayattaki konumlarını yorumlayınız.

Sözlük anlamı itibarıyla İbranice ve Aramice dillerinde "bilge, yetenekli kişi" anlamına gelen haham, terim olarak Tanah (Yahudi Kutsal Kitabı) ve Talmud (Tanah'ın yorumu, tefsiri) üzerinde yeterli eğitimi aldıktan sonra belirli bir Yahudi cemaatine ruhani önderlik yapan kişiye denilir.

Hahamların, dinî konularda öğreticilik, sinagogun idaresi, ayinleri, evlilik, cenaze gibi merasimleri yönetme, vaaz ve irşad gibi görevleri bulunmaktadır. Bununla birlikte hahamlığı, Hıristiyanlık'taki gibi bir ruhban sınıfı olarak düşünmemek gerekir. Zira kendi işleriyle meşgul olmakla beraber dinî görevleri de yerine getiren hahamlar mevcuttur. Günümüzde Ortodoks Yahudilik kadınların haham olmasını uygun bulmazken; Reformist Yahudilerde kadın hahamlar vardır.

Hemen hemen Yahudilerin bulunduğu her ülkede Yahudilerin çıkarlarını korumak, dinî yaşayışlarını yönlendirmek ve Yahudi olmayan yönetimlerle Yahudi cemaatleri arasındaki ilişkileri düzenlemek gibi bir takım gerekçelerle hahambaşılıklar kurulmuştur. Günümüzde en önemli hahambaşılık İsrail'de bulunur. Tüm dünya Yahudilerinin bağlı olduğu tek bir hahambaşılık makamı yoktur.

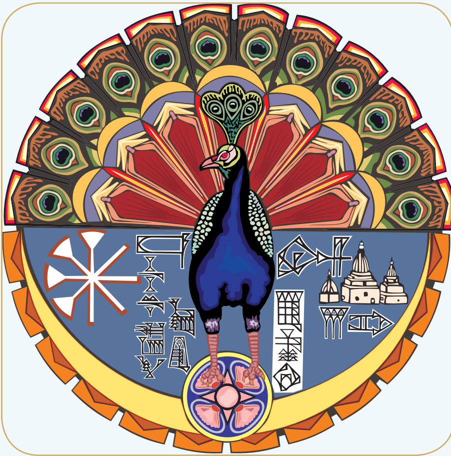
Osmanlı İmparatorluğu'nda hahamlık resmî bir makam olarak 1835 yılında tanınmıştır. Çünkü Osmanlı'da gayrimüslim unsurlar "millet" sistemi ile yönetilmekteydi. Bu sisteme göre Yahudilere -diğer azınlıklarda olduğu gibi-, din, dil, eğitim ve özel iç hukukları hususunda bir takım serbestlik verilmiş ve bunların sevk ve idaresi ilgili dinî grubun liderine bırakılmıştı. Onların çözemedikleri hususlarda Osmanlı Devleti'nin hukuku devreye girmekteydi.

Günümüzde Türkiye'deki hahambaşılık, Beyoğlu'nda görevini icra etmeye devam etmektedir.[5]

Türkiye Hahambaşılığı

6. Yezidilik

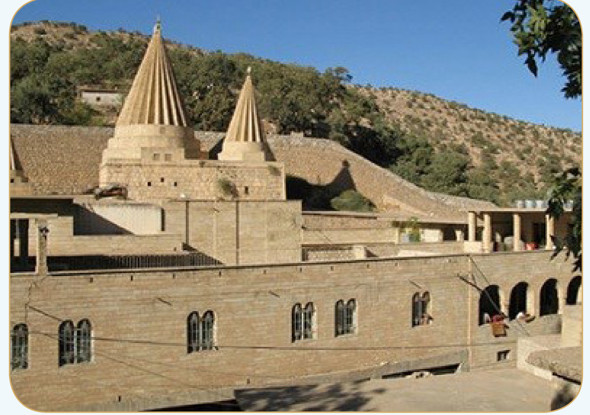
Melek Tâvus

Yezidilik daha çok Türkiye, Irak, Suriye ve İran'da görülen bir inanç sistemine denilir. Bu gruba Yezidi isminin verilmesinin arka planında; İran'ın Yezd şehrinden gelen köklerinin olması, Farsça'da "melek, tanrı" anlamında ized kelimesinin kullanılması, Tanrıya kulluk edenler anlamında ezidi, izidi denilmesi ile Emevi halifesi I. Yezid'e bağlılıkları şeklinde görüşler vardır. Grup, kendilerini Ezidi şeklinde isimlendirmektedir. Yezidiliğin asıl şekillenmeye başladığı dönem, 12. yüzyılda yaşamış Adî b. Müsafir zamanındadır.

5 Hahambaşılık hakkında geniş bilgi için bk. Hatice Doğan, Osmanlı Devleti'nde Hahambaşılık Müessesesi, s. 73-111; Ülkühan Olgun, Osmanlı Son Dönemi Yahudilik ve Hahambaşılık, s. 56-89; Kürşat Demirci, "Haham", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C 15, s. 134-135.

Yezidiliğin inançları genel olarak şu şekilde sıralanmaktadır:

1. Yezidi inancının merkezinde Tanrı ile O'nun yarattığı yedi melek ve onları idare eden Melek Tâvus bulunmaktadır.
2. Yezidiler Tanrı'yı, Hudâ diye isimlendirirler ve bu Tanrı, evreni bu melekler aracılığıyla yönetmektedir. Bu yedi melek, Azazil, Derdail, İsrafil, Mikail, Cebrail, Samuel ve Nurael'dir. Bu melekler sırasıyla Yezidi dinî önderleri olan Şeyh Adî, Şeyh Hasan, Şeyh Şemseddin, Şeyh Ebû Bekir, Şeyh Sâceddin, Şeyh Sadreddin ve Şeyh Fahreddin'de bedenleşmiştir.
3. Meleklerin içinde özellikle tâvus kuşu şeklinde resmedilen Melek Tâvus önemlidir. Yezidilere göre Adem yaratılınca Tanrı'ya olan bağlılığından dolayı Melek Tâvus, ona secde etmeyi reddedince isyan etmiş ve Tanrı'ya asi bir konuma düşmüştür. Ardından bu hususa o kadar üzülür ki gözlerinden akan yaşlar, cehennem ateşini söndürür. Tanrı onun bu samimiyetini görünce onu affeder ve dünyanın idaresini ona devreder.
4. Yezidiler, Mushaf-ı Reş (Kara Kitap) ve Kitabu'l-Cilve (Vahiy Kitabı) isimli kutsal kitaplara sahiptir.
5. Yezidiler, özellikle sabah ve akşam vakitlerinde ayin yaparlar. Bu vakitlerde güneşe dönerek şöyle bir dua ederler: "Ey şems! Bizi bedbahtlığa ve düşmanlığa karşı koru. Ey Rab! Milletine lütufkâr ol, onu müreffeh kıl, neslimizi koru. Şahidimiz Melek Tâvus'un ismidir".
6. Yezidilerin özel bir mabedleri yoktur, bir Ezidi için evliya mezarları, dağlar, pınar kenarları ayin yerleridir. Aralık ayının ilk pazartesi gününden başlamak üzere üç gün ve 18 Şubat'taki Hızır-İlyas bayramından önce üç gün olmak üzere yılda iki kez oruç tutarlar. Hac için Adî b. Müsafir'in türbesi 15-20 Eylül tarihleri arasında ziyaret edilir.
7. Yezidilik'te fasulye, marul (peygamber ismine benzediği için), bakla, lahana gibi sebzelerle, balık (Hz. Yunus'u sakladığı için saygısızlık olmasın diye), geyik, domuz ve horoz eti yemek haramdır. Melek Tâvus'un rengi olan mavi renkli elbise giymek de yasaktır. Bıyık kesmek günahtır. Yılan, akrep, boğa gibi hayvanlar kutsal sayılır. Şeytan, mel'un, lânet gibi kelimeler Melek Tâvus'u ima ettiği düşüncesiyle telaffuz edilmez. Beyaz, siyah, kırmızı, yeşil ve kahverengi gibi renkler kutsal kabul edildiğinden daha çok bu renklerde elbiseler giyilir.[6]

Şeyh Adî b. Müsafir'in Türbesi (Laleş, Irak)

Günümüzde yaklaşık 750 bin civarında Yezidiliğe mensup kişinin olduğu tahmin edilmektedir. Türkiye'de Siirt, Batman, Mardin, Urfa ve Diyarbakır'da Yezidiliğe mensup 50.000 civarında insan bulunmaktadır.

---

6 Yezidiliğin tarih ve inançları hakkında geniş bilgi için bk.: Ahmet Taşğın, "Yezidiyye", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C 43, s. 525-527.

7. Yehova Şahitleri

ARAŞTIRALIM

Bazı Hıristiyan grupların sürekli dünyanın sonunda ortaya çıkacak Armagedon savaşından söz etmelerinin sebeplerini araştırınız.

Yehova şahitleri ismini, Yahudi tanrısı Yahve'den ve O'nun şahitleri olduklarını ifade eden metinlerden almaktadır.[7] Charles Taze Russell'in (ö. 1916) Amerika'da kurmuş olduğu dinî bir akımdır. Russell, Kitâb-ı Mukaddes'e yönelik mecazi okumalarının sonunda dünyadaki kurulu düzenlerin 1914 yılında son bulacağı ve Mesih İsa'nın Tanrısal krallığı kuracağı kehanetinde bulunmuştur. Görüşlerini yaymak için *Siyon'un Gözcü Kulesi* isimli bir dergi kurmuştur.

1914'te kehanet gerçekleşmeyince Russell, kehanetini tevil ederek, aslında Tanrısal krallığın göklerde kurulduğunu belirtmiştir. Kehanetin gerçekleşmesinden önce ölmesinin ardından yerine J. F. Rudherford, sonra da N. H. Knorr geçmiştir. Düşüncelerini yaymak için bu süreçte *Siyon'un Gözcü Kulesi* dergisine ek olarak *Uyanın* isimli ikinci bir dergi daha çıkarmışlardır.

Yehova Şahitleri'nin inançlarının merkezinde Mesih'in yakında geleceği Tanrısal krallığı kuracağı yatmaktadır. 1914 yılındaki I. Dünya Savaşı sırasında yaşanan olayları da Tanrısal krallığın kurulmasından önceki İncil metinlerinde geçen felaketlerin bir göstergesi olarak yorumlamışlardır.

Tanrı yeryüzünü ebedi bir cennete dönüştürecek bir şekilde yaratmıştır. Dünyanın sonunda meydana gelecek ve Şeytan ile Mesih'in taraftarlarının savaşacağı Armagedon savaşıyla Şeytan ve taraftarları yenilecek, Tanrısal krallık ilan edilecektir. Bin yıl sürecek bu dönemden sonra O'nun iradesine uygun yaşayanlar, bu yeryüzü cennetinde hayatlarını devam ettirirken; kötüler bir daha diriltilmemek üzere ölüp yok olacaklardır. Cehennem ve cehennem azabı şeklindeki bir inanç kabul edilmediği için kötüler yok olup gideceklerdir.

Yehova Şahitlerin Öne Çıkan Görüşleri:

1. Yehova Şahitleri, diğer Hıristiyan gruplardaki teslis inancını kabul etmezler. Onlara göre İsa, Tanrı'nın ilk yarattığıdır ve yaratılmış olduğu için de tanrı değildir.
2. İsa, artı şeklindeki bir haç üzerinde değil düz bir direk üzerinde ölmüştür.
3. Ayinlerde resim ve heykel (ikon) kullanılmamalıdır.
4. Sakramentlerden sadece Vaftiz ve Ekmek Şarap ayinini kabul ederler.
5. Yehova Şahitleri kendisini Yehova'nın askerleri olarak gördüğü için askerlik yapmayı reddederler.
6. Kan almak ve vermek, Tanrı'nın yasalarına aykırı olarak görülür.

7 bk. "İşaya", (Bap, 42:8; 43:10) .

7. Noel, Paskalya gibi bayramları, Putperestlik alameti olarak görüp bunların kutlanmasına karşı çıkarlar.
8. Bayrak, sancak, vatan gibi unsurlar millî değer olarak kabul edilmeyip kendilerini dünya vatandaşı olarak görürler.[8]
9. Evlere ziyaret, posta yoluyla yayın ve broşür gönderme gibi tekniklerle misyonerlik faaliyetlerine oldukça önem veren Yehova Şahitleri, günümüzde yaklaşık 8 milyon civarında takipçiye sahiptir. Türkiye'de 3 bin civarında Yehova Şahitlerine mensup kişi olduğu tahmin edilmekte ve bunların çoğunluğu İstanbul'da bulunmaktadır.

8. Bahailik

Bahailik, Babîliğin kurucusu Mirza Ali Muhammed'in (ö. 1850) müridi ve halefi olan Mirza Hüseyin Ali (ö. 1892) tarafından kurulan dinî akıma denir. Şiraz doğumlu Mirza Ali Muhammed, Keşfiyye isimli batınî bir hareketin kurucusu olan Kazım er-Reşti'nin talebesi olmuş ve onun fikirlerinden etkilenmiştir. Er-Reşti, Şiilerin beklediği mehdinin kendisinin ölümünden sonra ortaya çıkacağını söylemiştir. Bu fırsatı kendi lehine çevirmek isteyen Mirza Ali Muhammed, 1845 yılında kendisinin beklenen mehdi olduğunu ileri sürmüştür.

Babîliğin kurucusu Mirza Ali Muhammed, *el-Beyan* isimli eserinde Kur'an-ı Kerim'in neshedildiğini (hükmünün kalktığını), İslami emir ve yasakların hükümsüz olduğunu ifade ederek yeni bir devrenin başladığını iddia etmiştir. İran'da devlete karşı başlattığı silahlı mücadele sonucunda 1850 yılında öldürülmüştür. Ölmeden önce yerine Mirza Yahya Nuri'yi halef göstermiştir.

YORUMLAYALIM

Bahailik gibi akımların İslam dünyasında doğmuş olmalarına rağmen bugün önemli merkezlerinin İsrail ya da Amerika veya İngiltere'de bulunmasının sebebini yorumlayınız.

Babîliğin devamı sayılan Bahailik'in kurucusu Bahaullah adıyla anılan Mirza Hüseyin Ali, hiç görmediği hâlde Mirza Ali Muhammed'in görüşlerini benimsedi. Bu arada halef tayin edilen Mirza Yahya Nuri ile ağabeyi Mirza Hüseyin Ali, Osmanlı idaresindeki Bağdat'a sürüldü. İki kardeş arasında haleflik çatışması çıkınca bunlar önce Edirne'ye ardından da Yahya Nuri, Magosa'ya (Kıbrıs); Mirza Hüseyin Ali de Akka'ya (günümüzde İsrail toprakları içinde) sürgün edildi. 1863 yılında Mirza Hüseyin Ali kendisinin beklenen kişi olduğunu ilan etti.

1871-74 yılları arasında *Kitabu'l-Akdes* isimli Bahailiğin kutsal kitabını yazan Bahaullah (Mirza Hüseyin Ali), kendinden önceki kutsal kitapların tümünün (Kur'an-ı Kerim ve El-Beyan gibi) hükmünün ortadan kaldırıldığını söyler. Bahailiğin son halefi Şevki Efendi, 1957 yılında çocuğu olmadan ölünce günümüzde hâla grubun önderliğini yapan Umumi Adalet Evi (Hayfa/ İsrail) kurulur.

8 Yehova Şahitlerinin tarihi ve inançları hakkında geniş bilgi için bk.: Mehmet Katar, "Batıda Ortaya Çıkan Yeni Dinî Akımlar", Yaşayan Dünya Dinleri, s. 411-418; Hakkı Şah Yadsıman, "Yehova Şahitlerinin Temel Öğretilerine Göre İsa-Mesih", Dinler Tarihi Araştırmaları III: 2000. Yılında Hıristiyanlık, s. 329-350.

Bahailiğin inançları genel olarak şu şekilde sıralanmaktadır:

Hayfa'da (İsrail) Bahailiğe Ait Merkezlerden Biri

1. Bahailiğin kutsal Kitabına, Kitabu'l-Akdes denilir. Bu kitabın, Kur'an-ı Kerim dahil diğer kutsal kitapların hükmünü kaldırdığına inanılır. Bunun dışında Kitab-ı İkan isimli bir diğer kitap da Bahailik açısından önemlidir.

2. Nebi ve Resuller, Allah'ın (c.c.) tezahürüdürler. Buna göre peygamberlerin bir insani bir de ilahî yönü vardır. İnsani yönleri itibarıyla diğer insanlar gibi yer, içer, hasta olurken; ilahî yönleri itibarıyla bir anlamda tanrıdırlar. Onlarla konuşulduğunda Tanrı'yla konuşulmuş, onlara secde edildiğinde de Tanrı'ya secde edilmiş gibi kabul edilir. Böylece Bahaullah, Tanrı'nın kendisinde cisimleştiğini ileri sürmüştür.

3. Bahailiğe göre Hz. Âdem'den (a.s) bu yana gelen peygamberler, Bahaullah'ı müjdelemek için gelmişlerdir.

4. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) son peygamber olduğunu reddederler.

5. Cennet ve cehennem hakikaten var olmayıp birer sembolden ibarettir.

6. Namaz, sabah akşam samimi bir şekilde Allah'ı (c.c.) anmak ve dua etmekten ibaret olup kişisel bir uygulamadır. Namaza başlamadan önce el ve yüzün yıkanmasından oluşan bir temizlik yapılır.

7. 19 rakamını kutsal kabul eden Bahailer, 2-21 Mart tarihleri arasında 19 günlük oruç tutarlar.

8. Bab'ın Şiraz'daki evini veya Bahaullah'ın Bağdat'taki evini ziyaret etmek, hac olarak kabul edilir. Bu türden bir hac, yalnızca erkeklere ve mali durumu iyi olanlara farzdır.

9. Bahailer, mallarının beşte birini zekat olarak verirler.

10. Cihada karşı olup barış söylemlerini öne çıkartırlar.

11. Zina, hırsızlık, içki içmek, kötü fiillerden sayılıp yasaklanmıştır.[9]

Misyonerlik çalışmalarına önem veren Bahailiğin günümüzde 2 ile 5 milyon arasında mensubu olduğu ifade edilmektedir. İran başta olmak üzere ABD, İsrail, Irak, Suriye ve Avrupa ülkelerinde Bahailiğin takipçisi bulunmaktadır. Türkiye'de İstanbul, Sivas, İskenderun ve Hatay'da Bahailiğe mensup 10.000 civarında insan olduğu belirtilmektedir. Türkiye'de Edirne ve İstanbul, Bahaullah'ın buralarda kalması nedeniyle önemli yerlerdir.

9 Bahailiğin tarihi ve inançları hakkında geniş bilgi için bk.: Mustafa Öz, "Babilik ve Bahailik", Yaşayan Dünya Dinleri, s. 459- 464; Mahmut Aydın, Anahatlarıyla Dinler Tarihi, s. 467-480.

9. Türkiye'de Misyonerlik Faaliyetleri

Latince *missio*'dan gelen misyon, "görev ve yetki", misyoner ise görevli ve yetkili olan kişiye denir. Misyonerlik ise bir dinin özellikle Hıristiyanlık ve Budizm gibi dinlerin yayılması için yapılan sistematik faaliyetlere denir.[10]

Matta İncili'nde İsa kendi misyonunu "İsrailoğullarının kaybolmuş koyunlarına gönderildim"[11] diye ifade etmiş ve sadece Yahudilere gidilmesi gerektiğini söylemiştir. Havarilerine de "Öteki uluslara gitmeyin... Bunun yerine, İsrail halkının yitik koyunlarına gidin."[12] demektedir.

Putperest kökenli ve Yahudi olmayanların (gentile) lideri konumunda olan Pavlus, İsa'nın bu söyleminin dışına çıkarak kendisini Yahudi olmayanların *havarisi* şeklinde isimlendirerek misyonerlik faaliyetlerini diğer milletlere yönelten kişidir. Bu bağlamda Pavlus, günümüz Hıristiyanlığındaki misyonerliğin metot ve uygulamalarının kurucusu sayılır.[13] Nitekim bu amacına binaen Anadolu ve Yunanistan'ı kapsayan üç misyon yolculuğu yapmıştır.

Pavlus'un Üç Misyon Yolculuğunu Gösteren Harita

10 Şinasi Gündüz, Din ve İnanç Sözlüğü, s. 264.
11 "Matta", (Bap, 15:24).
12 "Matta", (Bap, 10:5-6).
13 Süleyman Turan, Misyonerliğin Kurucusu Pavlus, s. 129-212.

1. Misyon: Misyon araştırmalarında önemli yazarlardan biri olan David J. Bosch,[14] misyonun amaçlarını genel anlamda şöyle sıralar:

- "İnancın propagandasını yapmak,
- Tanrı'nın krallığı düşüncesini yaymak,
- İnanmayanları, Hıristiyanlaştırmak,
- Yeni kiliseler tesis etmek."

Misyon teriminin zaman içerisinde bazı uygulamalardan dolayı kötü bir arka plana sahip olmaya başladığı görülür. Zira dinî anlamda gidilen bölgelerdeki halkı dinlerinden tamamen uzaklaştırıp düşman etmek, siyasî bakımdan ülkede kargaşa çıkarmak ve ekonomik olarak da sömürmek ile eşdeğer bir anlama gelen misyon yerine yeni terimler ortaya atılmıştır.

2. Evanjelizm: Güzel haberi yaymak olarak ifade edilen evanjelizm kelimesi, misyon kelimesinin yerine kullanılmaya başlanmıştır. Her ne kadar evanjelizm, Hıristiyan ülkelerde ve Hıristiyanlara yönelik; misyon da Hıristiyan olmayanlara yönelik bir faaliyet olarak tanımlansa da iki terimin de ortak amacı, Hıristiyanlığı duyurma, yayma ve benimsetmektir.

ARAŞTIRALIM

Ülkemizde Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi'nde yapılan Misyonerlik çalışmalarını ve bu çalışmaların yansımalarını araştırınız.

3. Şahitlik: Bir Hıristiyanın, yaşantısı, hâl ve hareketleriyle iyi bir Hıristiyan hayatı sürdürmesi anlamında kullanılan bir terimdir. Dolayısıyla Hıristiyan bir kişinin, Hıristiyanca yaşayarak Hıristiyan olmayanları etkileyebileceğini ifade eden bir terimdir.

4. Beyan: İncil'in insanlara vaaz edilmesi, beyan olarak tanımlanmaktadır. Bu terim de özünde insanların Hıristiyanlaştırılması yönünde kullanılan bir sözcüktür.[15]

5. Diyalog: II. Vatikan Konsili'nde (1962-1965) Kiliseler öncelikle kendi aralarındaki problemleri çözmek için dinler arası diyalog şeklinde bir terimi dile getirmiş ve bu sürece diğer dinlerle de diyaloğu eklemişlerdir. Ancak değişik tarihlerde yayımlanan diyalogla ilgili metinlerde (örneğin Dominius Iesus, 20), diyalogun amacı Hıristiyan olmayanlara İsa-Mesih'i tanıtmak ve bilinir kılmak şeklinde tanımlanır.[16]

14 David J. Bosch, Transforming Mission: Paradigm Shifts in Theology of Mission, s. 1.
15 Misyonerlikle ilgili terimlerle ilgili bk.: Dursun Ali Aykıt, Misyon ve İnciller, s. 15-115.
16 Mahmut Aydın vd., Tek Dünya Çok İnanç, 255-259.

ARAŞTIRALIM

Bir kiliseye mensup zayıf, hasta veya ihtiyaç sahibi birine, bir başka kiliseye mensup kişi tarafından misyonerlik yapılması hoş karşılanmazken; başka bir dine mensup zayıf, hasta veya ihtiyaç sahibi birine böyle bir durumda misyonerlikte bulunulmasını Hıristiyanlar nasıl karşılarlar? Araştırınız.

Günümüzde kullanılan en önemli istismarcı misyonerlik metotlarından birisi, *inkültürasyon*'dur. Farklı din ve kültürel arka plana sahip insanlara, Hıristiyanlığın mesajını götürürken o ülkenin aşina olduğu dinî ve kültürel yapıya uygun tarzda iletmeye inkültürasyon denilir. Bu metot örnekliğini, Pavlus'un, Yahudi ile onları kazanmak için onlara Yahudiymiş gibi davranması, Yahudi olmayanlara da Yahudi değilmiş gibi davranmasından[17] alır. Hıristiyanların bu metodu, filozof Machievelli'nin *amaca ulaşmak için her yol mübahtır* mantığıyla yakından ilgili görünmektedir. Çünkü yapılan ve uygulanan metotlardaki temel amaç, kişi kazanmaktır.

"En doğru Hıristiyanlığın" mensubu oldukları kilise tarafından temsil edildiğine inanan bazı Hıristiyanlar, birbirlerine misyon faaliyetinde bulunmaktadır. Bir kiliseye mensup olan bir kişinin, başka bir kiliseye mensup misyonerler tarafından kilisesinin değiştirilmesine *proselitizm* (misyonerliğin istismarı) denilmektedir. Yani Katolik olan birini, bir Protestan misyonerin, Protestan yapması misyonerliğin istismar edilmesi şeklinde anlaşılmaktadır. Çünkü hâli hazırda bir kiliseye bağlı olan zayıf, hasta, ihtiyaç sahibi gibi duyguların istismar edildiği düşünülmektedir. Bu nedenle kiliseler de bu hususta birbirlerine ciddi eleştiriler yöneltmiş ve insanların acziyetlerinin kullanılmamasını dile getirmişlerdir.[18]

ARAŞTIRALIM

Misyonerliğin yeni bir şekli olan inkültürasyon çalışmalarında Hıristiyan olmayan toplumlarda hangi yöntemlerin kullanıldığını araştırınız.

İslam geleneğinde dinin duyurulmasına tebliğ, davet; bu faaliyeti yürütmeye çalışan kişilere de tebliğci denilir. Ancak Hıristiyanlık'taki misyonerlik ile İslam'daki tebliğ birbirinden oldukça farklıdır. Zira Kur'an-ı Kerim, tebliğ faaliyetinde sadece *doğruların ilan edilip duyurulmasını*[19] amaçlarken; misyonerlikte gaye "insanların ne yapıp edilip Hıristiyanlığa kazandırılması ve vaftiz edilmesi"[20] esastır.[21]

10. Yeni Dinî Akımlar

Yeni dinî akımlar, 1970'lerden itibaren yeni bir dinî söylem olarak ortaya çıkan, kendine has dinî inanç, felsefe, etik ve tinselliğe sahip hareketlerdir.

17 bk. "Korintoslular'a Birinci Mektup", (Bap, 9:20)
18 Dursun Ali Aykıt, "Hıristiyanlıkta Kuzu Hırsızlığı ve Proselitizm", İslami Araştırmalar, C 20, sayı 2, s. 209-218.
19 bk. Mâide suresi, 67. ayet; Nahl suresi, 125. ayet.
20 "Matta", (bap, , 28:19-20) "Korintoslular'a Birinci Mektup", (Bap, 9:20)
21 bk. Şinasi Gündüz, "Misyonerlik", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C 30, s. 193.

Yeni Dinî Hareketlerin ortaya çıkmasına ve yayılmasına etki eden en temel unsurları şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Aşırı dünyevileşme ve rasyonalizmin günümüz insanlarında yarattığı hayal kırıklığı ve manevi tatminsizlik.
2. Değişim ve küreselleşmenin getirdiği yoğun tecrübe ve insanların geleneksel dinlerin dışında yeni dinî söylem arayışları.
3. Kişilerin ruhsal ve toplumsal kabullenme anlamındaki zafiyetleri.
4. Dinin problem çözücü bir olgu olarak görülmesiyle birlikte,geleneksel dinlerin, Modern Dönemin ihtiyaçlarına ve sorunlarına zamana uygun cevaplar vermede yetersiz kalması.

Yeni dinî akımların özelliklerini kısaca şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Toplumda yaygın olan dinî anlayışa karşı bir tutum içindedirler.
2. Üyelerini kendi dinî, sosyal ve kültürel anlayışlarını öğreten bir sürece tabi tutarlar.
3. Dine aklî yaklaşımı reddederler.
4. Karizmatik ve otoriter bir lider etrafında toplanılır ve üyelerin lidere tam bir teslimiyeti beklenir.
5. Harekete yeni üyeler katmak için misyonerlik faaliyetleri yapılmaktadır.
6. Birbirinden farklı dinî inanç ve anlayışlar sentezlenerek çağın insanını etkileyecek şekilde sunulur.
7. Dünyanın sonunun çok yakın olduğu ve insanların yeni döneme hazırlanmalarının gerektiği belirtilmektedir.[22]

NOT EDELİM

Yeni dinî akımlardan Hint-Uzak doğu kökenli akımlar daha çok meditasyon ve yoga gibi bireysel tecrübeleri öne çıkartırken; Hıristiyan kökenli bazı yeni dinî akımlarda intihar etmek de dahil şiddet unsuru görülmektedir.

Yeni dinî akımlardan Hint-Uzak doğu kökenli akımlar (Transandantal Meditasyon, Hare Krishna vb) daha çok meditasyon ve yoga gibi bireysel tecrübeleri öne çıkararak aydınlanmayı, dinî tecrübeyi yaşayacakları dile getirmişlerdir. Hıristiyan kökenli yeni dinî akımların bir kısmında ise intihar etmek de dahil şiddet unsuru görülmektedir. Örneğin Jim Jones'un liderliğinde kurulmuş olan Peoples Temple (İnsanların Tapınağı) üyeleri, 1978 yılında Guyana'da (ABD) 276'sı çocuk olmak üzere 918 kişi topluca intihar etmiştir.

1994 yılında Solar Temple (Güneş Tapınağı) isimli harekete bağlı 74 kişi, dünyada meydana geleceğine inandıkları nükleer savaş felaketini yaşamamak için Kanada ve İsviçre'de aynı anda hayatlarına son vermişlerdir.

22 M. Ali Kirman, "Batıda Ortaya Çıkan Yeni Hareketlerin Bazı Özellikleri ve Toplumsal Tabanları", Dinî Araştırmalar, C 2, Sayı 4, s. 231.

ARAŞTIRALIM TARTIŞAIM

Yeni dinî akımların neler olduğunu ve bu akımların niçin Batı toplumlarında daha çok ortaya çıktığını araştırınız, elde ettiğiniz sonuçlar üzerinde arkadaşlarınızla tartışınız.

1997'de Heaven's Gate (Cennetin Kapısı) isimli yeni dinî harekete mensup 39 kişi, aynı yılın Mart ayında dünyayı teğet geçeceğine inanılan Halley kuyruklu yıldızının arkasındaki bir uzay gemisinin kendilerini alarak Tanrısal Krallığa ulaştıracağını söyleyerek intihar etmiştir.[23]

İntihar hareketleri olarak da isimlendirilen bu inançların şiddete veya intihara başvurmasında bazı faktörler etkili olmuştur. Bunlar;

1. Sözleri, vaazları ve hareketleriyle insanlar üzerinde etki eden karizmatik bir lidere sahip olmak. Bu husus, bu tür grupların hem yayılmasında hem de lider ne derse onu takip etme yönünde etkili olmaktadır. Böyle bir liderin, şiddete başvurulması yönündeki sözü emir olarak alınabilmektedir.

2. Dünyanın sonunun çok yakın olması ve "hakiki dünyanın" bir an önce gelmesi için büyük felaketlerin beklenilmesi veya buna öncülük edilmesi. Bazı Evanjelik Hıristiyanların, dünyada büyük savaşlar ve felaketler çıkmasını beklemeleri, bu unsura örnek olarak verilebilir.

3. Toplumun benimsediği bazı unsurlara aykırı davranışlar nedeniyle sosyal dışlanmışlık ve ötekileştirme, bu grupların şiddete başvurmasında etkili olabilmektedir.

4. Ekonomik faaliyetlerden uzak durup manevi gelişime odaklanmak gerektiğinin söylenmesine rağmen ticari bir takım ilişkilere giren bu tür grupların, maddi kazançlarına zarar geldiğinde şiddete başvurdukları görülmektedir.

5. Siyasetten uzak durduklarını söylemelerine rağmen siyasi arenada başrol olmak veya siyasi çıkar sağlamak gibi hedeflerine ulaşamadıklarında da bu tür grupların şiddete başvurdukları görülmektedir. [24]

23 Ali Köse, Milenyum Tarikatları Batı'da Yeni Dinî Akımlar, s. 8-9.
24 Emine Battal, Kıyametin Gölgesinde Yeni Dini Hareketler ve Şiddet, s. 127- 172.

ÜNİTEMİZİ DEĞERLENDİRELİM

A. Aşağıdaki açık uçlu soruları cevaplayınız.	
1	İslam dinindeki "tebliğ" ile Hıristiyanlıkta bulunan "misyonerlik" arasındaki farklar nelerdir? Açıklayınız.
2	Süryani Kilisesi'ni diğer kiliselerden ayıran en temel farklılıklar nelerdir? Açıklayınız.
3	Türk Ortodoks Kilisesi'ni diğer Ortodoks Kiliselerinden ayıran bazı ritüel ve uygulamalar nelerdir? Açıklayınız.
4	Küreselleşmenin, yeni din akımlarına etkisi nasıl olmuştur? Açıklayınız.
5	Yehova Şahitlerinin kan alma ve kan verme konusundaki tutumlarını günümüz dünya şartları bağlamında açıklayınız.

B. Aşağıdaki çoktan seçmeli soruları cevaplayınız.	
1	**Ermeni Kilisesi hakkında verilen bilgilerden hangisi yanlıştır?** A) İlk Ermeni Kilisesi Eçmiyazin'de kurulmuştur. B) Ermeni Kilisesi sekiz tane sakrament kabul eder. C) Noel, 6 Ocak'ta kutlanır. D) En üst ruhani liderine, Katoğikos/ Katolikas denilir. E) Ermeni Kilisesi, millî bir kilisedir.
2	**Süryani Kilisesi hakkında verilen bilgilerden hangisi yanlıştır?** A) Ritüeller, Süryanice yapılır. B) Ayin sırasında erkekler önde, kadınlar arkada durur. C) Süryanilerin ana merkezi her zaman Mardin olmuştur. D) Ruhban sınıfı, diyakoz, rahip, piskopos ve Patrik şeklinde sıralanmaktadır. E) Süryani Kilisesi yedi tane sakrament kabul eder.
3	Yezidiler Tanrı'yı, Hudâ diye isimlendirirler ve Tanrı, evreni bazı melekler aracılığıyla yönetmektedir. **Aşağıdakilerden hangisi yukarıda bahsedilen meleklerden biri değildir?** A) Mikail B) Cebrail C) İsrafil D) Samuel E) Azrail

4	**Yehova Şahitleri hangi ülkede kurulmuş dinî bir akımdır?** A) Amerika B) İngiltere C) Rusya D) Almanya E) Fransa
5	**Aşağıdaki dinî grup-mekân eşleştirmelerinden hangisi yanlıştır?** A) Ermeni Kilisesi-Akdamar Kilisesi B) Yehova Şahitleri-Hayfa C) Yezidilik-Şeyh Adî b. Müsafir'in Türbesi D) Süryanilik-Deyru'z-Zaferan Manastırı E) Türk Ortodoks Kilisesi - Galata

C. Aşağıda boş bırakılan yerleri verilen uygun kelimelerle doldurunuz.

Patrik **Kitabu'l-Akdes** **Konsil** **Misyonerlik** **Samuel** **Sakrament** **Haham**	1	……………………….bir dinin özellikle Hıristiyanlık ve Budizm gibi dinlerin yayılması için yapılan sistematik faaliyetlere denir.
	2	Bahailiğin kutsal Kitabına, ………………..denilir.
	3	………………, terim olarak Tanah (Yahudi Kutsal Kitabı) ve Talmud (Tanah'ın yorumu, tefsiri) üzerinde yeterli eğitimi aldıktan sonra belirli bir Yahudi cemaatine ruhani önderlik yapan kişiye denilir.
	4	……………..Hıristiyanlıkta Ortodoksluk başta olmak üzere Doğu Kiliseleri'nin başında bulunan en üst rütbeli rahibe (din adamı) denir.
	5	……………..; çeşitli dinî geleneklerde (özellikle Hıristiyanlık ve Budizm'de) inanç esasları ve ritüeller gibi konulardaki sorunları görüşmek ve karara varmak üzere üst düzey din adamlarının katıldığı toplantıya denir.

D. Aşağıdaki ifadelerden doğru olanları "D", yanlış olanları "Y" ile işaretleyiniz.

Doğru mu? **(D)** **Yanlış mı?** **(Y)**	1		Ermeni Kilisesi'nde Son/Hasta Yağlama sakramenti kabul edilmez.
	2		Bahailik'te Hz. Muhammed'in (s.a.v.) son resul olduğu reddedilir.
	3		Yehova Şahitlerinde, kan almak ve vermek Tanrı'nın yasalarına aykırı olarak görülmemektedir.
	4		Yezidilik'te fasulye, marul, bakla ve lahana gibi sebzelerle, balık, geyik, domuz ve horoz eti yemek helaldir.
	5		Türk-Ortodoks Kilisesi, Milli Mücadele yıllarında Türk Devleti'nin yanında olmuştur.

SÖZLÜK

A

Adi Granth: Sihlerin kutsal kitabı.

Aforoz: Hıristiyanlık'ta bir kişiyi bağlı bulunduğu kiliseden atma veya kişinin dinden çıkarma.

Ahit: Sözleşme, antlaşma, mukavele.

Ahit Sandığı: Hz. Musa'ya inen ilahi vahyin yazılı olduğu levhaları saklamak için yapılan sandık.

Ahura Mazda: Mecusilik'te iyilik tanrısı.

Altın Tapınak: Beşinci Sih Gurusu Aryan Dev tarafından Amritsar'da yaptırılan kutsal mabed.

Amida: Kıyam. Yahudi ayinlerde, cemaat hâlinde ve ayakta okunan ana duası.

Amritsar: Sihlerin kutsal şehri.

Angra Mainyu: bk. Ehrimen.

Arius: İznik Konsili (325 yılında) sırasında Hz. İsa'nın (a.s) tanrı olmadığını ve yaratılmış beşer olduğunu savunan kişi.

Armagedon: Yahudi ve Hıristiyanlığa göre iyilik (Mesih) ve kötülük (Deccal) taraftarları arasında dünyanın sonuna doğru gerçekleşecek savaş ve savaşın yapılacağı yer.

Arz-ı Mevud: Yahudi düşüncesinde, Tanrı Yehova'nın Yahudilere vermeyi vaat ettiği topraklar.

Aşoka: MÖ 273-236 yıllarında yaşamış Maurya kralının ismi olup Budizm'in evrensel bir din olmasında önemli role sahip olan kral.

Ataş Bahram/ Vahram: Mecusilik'te kutsal olarak kabul edilen ateş.

Athanasius: İznik Konsili (325) sırasında Hz. İsa'nın yaratılmamış ve tanrı olduğunu savunan kişi.

Avatara: Hindu geleneğinde Tanrı'nın inkarnasyonu ya da çeşitli varlıklar şeklinde bedenleşmesi, tören.

Avesta: Mecusilerin kutsal kitabı.

ayin: Dinî merasim, tören.

aziz: Hıristiyan geleneğinde kilise tarihinde önemli bir yere sahip olan ermiş kişi.

B

Bet Hamikdaş: Yahudilerce, Hz. Süleyman tarafından yaptırılan Süleyman Mabedi'ne verilen ad.

Bhakti: Hindu geleneğinde tanrıya teslim olma.

Boodhisattva: Budizm'de başkalarını acı ve sıkıntılardan kurtarmak için mutlak hikmet ve merhamete ulaşmaya yemin eden ideal kişi.

Brahman: Hint geleneğinde mutlak ruh, yaratıcı ilke.

Brahmana: Hint geleneğinde mensur biçimde kaleme alınmış olan kutsal metinler.

Brahminler: Hint kastları arasında din adamlarından oluşan en üst sınıf.

Budda: Aydınlanmış anlamına gelen bir terim olup Budistlerin, Siddharta'ya verdikleri isim.

D

Dahme: Mecusilik'te bir kişi öldüğünde cesedinin konulduğu yerleşim alanlarından uzak ve yüksek bir tepede inşa edilmiş mekan.

Diacon: Hıristiyanlık'ta rahip yardımcısına verilen isim.

Diaspora: Yahudilerin genellikle tutsaklık, sürgün ve bazen de seyahat gibi nedenlerle Filistin bölgesinden ayrılarak başka bölgelerde yaşamaları.

Diofizit: Hıristiyanlık'ta Hz. İsa'nın (a.s) tabiatı hakkındaki tartışmalarda Hz. İsa'da (a.s) iki tane tabiatın birbirine birleşmeden ve karışmadan aynı anda bulunduğunu savunan görüş. En önemli temsilcileri Katolik, Ortodoks ve Protestan kiliseleridir.

Diyakoz: Papaz yardımcısı.

düalizm: Birbirine indirgenemeyen iki prensibin veya iki cevherin varlığına inanç, iyiliği ve kötülüğü temsil eden ikili bir tanrı inancı, ikicilik

E

Easter: bk. Paskalya

edyan: Din kelimesinin çoğulu, dinler.

Ehl-i Kitap: Kitap ehli veya kendilerine kitap indirilenler.

Ehrimen: Mecusilik'te kötülük tanrısına verilen isim.

Ekümeniklik: Sözlük anlamı "evrensel" olup bütün Hıristiyanların, birleşmelerini amaçlayan söylem.

Endüljans: Hıristiyanlıkta günah itirafına bağlı olarak kilise tarafından verilen af belgesi.

esatir: Tarih öncesi tanrıların efsaneli serüvenlerini anlatan ve bir topluluğun duygularını, anlayışlarını ve özlemlerini göstermesi bakımından değeri olan hikâyeler, mitoloji, Kur'an'ı Kerim'e göre "eskilerin masalları" (esâtiru'l-evvelin).

Eski Ahit: Kitâb-ı Mukaddes'in hem Yahudiler hem de Hıristiyanlarca kutsal kabul edilen külliyatına verilen isim.

Evharistiya: Hıristiyanlığa göre Hz. İsa'nın (a.s) havarileriyle yediği son akşam yemeği anısına yapılan ayin.

F

fenomen: Somut, algılanabilir ve gözlenebilir nesne veya olay.

Ferisilik: Hz. İsa zamanında var olan bir Yahudi mezhebi.

Fısıh: İsrailoğulları'nın Musa Peygamber önderliğinde Mısır'dan çıkışı anısında kutlanan ve sekiz gün süreyle mayasız ekmek yenilen bayram. Mayasız Ekmek Bayramı olarak da bilinir.

Fıtrat: Yaradılış, hilkat, insanın doğuştan sahip olduğu ahlak, huy, karakter, tabiat.

Filioque: "Ve Oğul" anlamına gelip 1054'de Katolikler ile Ortodoksların birbirlerini aforoz etmesine sebep olan terim. Katolikler, amentüye bu terimi ekleyerek Kutsal Ruh'un, sadece Baba'dan değil ve Oğul'dan da çıktığına inanırlar.

G

Gathalar: Mecusilik'te Avesta'nın içinde bizzat Zerdüşt'e ait olduğuna inanılan bölüme (ilahilere) verilen isim.

Gentile: Yahudi olmayanlara Yahudilerin vermiş olduğu isim.

Gurdvara: Sihlerin ayin yaptıkları mekân.

Guru: Sihizm'de ruhani öğretmenlere verilen isim.

H

Haham: "Bilge, yetenekli kişi" anlamına gelen haham, Yahudilik'te Tanah ve Talmud üzerinde yeterli eğitimi aldıktan sonra belirli bir Yahudi cemaatine ruhani önderlik yapan kişi.

Halakha: Yahudi hukuk öğretisi.

halef: Sonradan gelen.

Havari: Yardımcı, Hz. İsa'nın peygamberliğini kabul edip fikirlerini yaymayı üstüne alan on iki kişiden her biri.

havra: Yahudilerin ibadethanesi.

Hulul: Girme, sinme, tenasüh inancına göre ruhun bir bedenden çıktıktan sonra başka bedene girmesi.

Hürmüz: bk. Ahura Mazda.

İ-J

İkon: Aziz veya şehitlerin kiliselerde bulunan suret ve heykelleri.

İncil: MS 70-110 yılları arasında derlenen ve Hz. İsa'nın sözleri ve fiilleri hakkında sonraki dönemde yaşamış inananların bir araya getirdikleri metinler. İslam inancı söz konusu olduğunda ise İncil, Hz. İsa'ya Allah'ın (c.c.) vahyettiği kutsal kitap.

inkarnasyon: Çeşitli tanrısal varlıkların maddi varlıklar şeklinde bedenleşmesi, tenleşme ya da hulul etmesi.

Junzi: Konfüçyanizm'de beyefendi anlamında bir kelime.

K- L

Kakkas veya Beş K: Her Sihin, günlük yaşamında üstlerinde bulunması gereken obje ve semboller.

Kardinal: Yüksek rütbeli katolik rahibi, papayı seçen, danışmanlığını yapan başpapazlardan her biri.

K**arma:** Hinduzimde insanların geçmişte yaptıkları davranışların bir sonraki hayatlarını etkileyeceği görüşü.

Katoğikos/ Katolikas: Ermeni Kilisenin en üst ruhani lider.

Khalsa Teşkilatı: Sihizm'de onuncu Guru Gobind Sing tarafından kurulan, askeri, siyasi ve dinî bir teşkilat.

Kilise: Hıristiyanlığın her bir ekolünü ifade eden terim, Hıristiyanların ayin mekânı.

Kippa: Erkeklerin ayin yaparken ve Tevrat çalışırken başlarına örttükleri küçük takke biçiminde başlık.

Kitâb-ı Mukaddes: Ahd-i Atik (Eski Ahit) ve Ahd-i Cedit'in (Yeni Ahit) birleşiminden oluşan Hıristiyan Kutsal Kitap külliyatı.

Kitabu'l-Akdes: Bahailiğin kutsal kitabı.

Komünyon: bk. Evharistiya.

konsil: Çeşitli dinî geleneklerde (özellikle Hıristiyanlık ve Budizm'de) inanç esasları ve ibadetler gibi konulardaki sorunları görüşmek ve karara varmak üzere üst düzey din adamlarının katıldığı toplantı.

Koşer: Yahudilerin yiyeceklerindeki helal haram hususları.

Kutsal Ruh: Hıristiyan ilahiyatında teslisin üçüncü unsuru. Onun, baba ve oğuldan farklı fakat aynı cevherde ezelî ve ebedî tanrısal varlık olduğuna inanılması.

Kutsi/ Kusti: Mecusilik'te ergenlik yaşı olarak kabul edilen on beş yaşından sonra herkesin taktığı kuşak.

Lent: Hıristiyanlık'ta Paskalya öncesinde bu güne hazırlık olarak kırk günlük dua ve oruç günleri.

M-N

manastır: Hıristiyanlık ve Budizm gibi dinsel geleneklerde keşişlerin sıkı bir disiplin içinde topluca yaşadıkları mekân.

meditasyon: Bir düşünce karşısında kendinden geçercesine sessiz bir coşkuya dalma, Doğu dinsel geleneklerinde zihni denetleme, arınma tekniği.

Menora: Yahudilikte bir sembol. Yedi kollu şamdan.

Mezuza: Yahudilerin evlerinin giriş kapısının sağ pervazına yerleştirdikleri, içinde Tevrat'tan bölümlerin yazılı olduğu kâğıtların yer aldığı tahta veya metal kutucuk.

Miafizit: Hıristiyanlık'ta Hz. İsa'nın tabiatı hakkındaki tartışmalarda Hz. İsa'da hem tanrısal hem de insani tabiatın birleşerek yeni bir tabiat (miafizit) oluşturduğunu savunan görüş. En önemli temsilcileri, Süryani, Ermeni, Kıpti, Etiyopya kiliseleridir.

Milel ve Nihal: İslamî literatürde dinler ve mezhepler tarihiyle ilgili eserlerin ortak adı.

misyonerlik: Bir dinin özellikle Hıristiyanlık ve Budizm gibi dinlerin yayılması için yapılan sistematik faaliyetler.

Monofizit: Hıristiyanlık'ta Hz. İsa'nın tabiatı hakkındaki tartışmalarda Hz. İsa'daki insanî tabiatın tanrısal tabiat altında yok olduğunu savunan görüş. En önemli temsilcisi Euthyces'tir.

muharref: Tahrif edilmiş, aslı bozulmuş, Allah (c.c.) tarafından gönderildiği gibi korunmayan dinler için kullanılan kavram.

mühtedi: İhtida eden, doğru yola giren. Müslüman değilken iman edip İslam dinini kabul eden ve bu dinin kurallarını içtenlikle yaşayan kimse.

müntesip: Bir yere, birine bağlanmış, kapılanmış, intisap etmiş olan, ilgisi bulunan, ilgili.

münzevi: Dinî amaçlarla topluluktan kaçan, yalnız başına kalmayı seven, inzivaya çekilen.

Nanak: Sihizm'in kurucusu.

Nibbana: Pali dilinde bir terim olup Budistler'in, ebedi olan bu dünyaya gelme döngüsü olarak anlaşılan samsara çarkından çıkma inancı.

Nirvana: Budizmde karmadan kurtuluş, acı ve ıstıraplardan kurtularak mutlak huzur hâli.

Noel: Hz. İsa'nın doğumu anısına kutlanılan gün.

O

Om: Hinduizm'de kutsal hece.

Otonom Kilise: Ortodoks Kilisesi'nde kilise içi meselelerde bağımsız olmakla birlikte diğer hususlarda bir Otosefal (tam bağımsız) kiliseye bağlı olarak faaliyetlerini sürdüren kiliseler.

Otosefal: Ortodoks Kilisesi'nde hem kilise içi hem de kilise dışı hususlarda tamamen bağımsız olan kiliselere denir.

P

Papa: Katoliklerin en üst ruhani lider.

Papa Eftim: Türk Ortodoks Kilisesi'nin kurucusu.

Paskalya: Hıristiyanlığa göre Hz. İsa'nın çarmıha gerildikten üç gün sonra ölümden dirilmesi anısına kutlanılan gün, Easter.

Patrik: Hıristiyanlık'ta Ortodoks Kilisesi gibi doğu kiliselerinin başında bulunan en üst ruhani lider.

Pentekost: Hıristiyanlıkta Paskalya'dan elli gün sonra Kutsal Ruh'un havarilere inişi anısına kutlanılan bayram.

Petrus: Hıristiyan dinî geleneğinde "havarilerin prensi" diye adlandırılan havari.

Piskopos: Başpapaz, bir piskoposluk bölgesinde baş piskopostan sonra gelen papaz.

Puja: Hinduizm'de evlerde tanrısal varlıkları sembolize eden heykellerin önünde yapılan ibadet.

R

Rabbi: Yahudilikte din bilginlerine verilen isim.

reenkarnasyon: Ölen kişinin ruhunun -tekâmül için- sadece insan bedenine geçmesi inancı.

Ren: Konfüçyanizm'de insanlık erdemi. Bütün erdemleri kendisinde barındıran mükemmel insan.

Rişi: Hindu geleneğinde vahiy ürünü kutsal metinleri derleyen azizler.

ritüel: Ayin, ibadet.

riyazet: Nefsin isteklerini kırma, uzlet.

Roş-Haşana: Yahudi takviminde yılbaşı.

ruhani: Din ve mezhep işlerini ele alan, bunlarla ilgili bulunan, ruhla ilgili, dinle ilgili, dinî bir havası olan, manevi, cismani karşıtı.

S-Ş

Sabiîler: Sabiîlik dinine mensup olanlar. Güney Irak'ta Fırat ve Dicle'nin birleştiği bölgede yaşayan topluluk.

Sakrament: Hıristiyanlıkta inancın göstergesi olarak yapılan düzenli ayin.

Samsara: Ruh göçü. Hint düşüncesinde, ruhun sürekli bedenden bedene geçmesi döngüsü.

Sangha: Budist rahip teşkilatı.

Saoşyant: Mecusilik'te zamanın sonuna doğru bakireden doğarak geleceğine inanılan kurtarıcı.

Sati: Hindu geleneğinde dul kadınların yakılması.

Sessizlik Kulesi: bk. Dahme.

Simha Tora: Yahudi kutsal kitabı Tora'nın hatim bayramı.

Sinagog: Yahudilikte ibadet yeri. Türkçe'de "havra" olarak isimlendirilir.

Sruti: Hizduzimde vahiy ve ilhama dayalı olduğu düşünülen kutsal metinler.

sudur: İlahi varlıktan çıkmak ya da zuhur etmek.

Sukot: İsrailoğullarının Mısır'dan çıktıktan sonra kırk yıl çölde dolaşmalarının anısına kutlanan bir bayram.

Svastika: Hinduizm'de mutluluk ve şans getirdiğine inanılan uğurlu sembol.

Şabat: İsrâiloğulları'na bazı işleri yapmanın yasaklandığı gün, Yahudi kutsal günü.

Şavuot: Yahudilikte Tevrat'ın Sina'da İsrailoğullarına indirilmesi anısına kutlanan bir bayram.

T

Tallit: Yahudilikte ibadette kullanılan kenarları saçaklı, üzerinde Tevrat'tan bölümler yazılı dua şalı.

Talmut: Yahudi kutsal kitabı Tanah'ın tefsirine verilen isim.

Tanah: Yahudilerin kendi kutsal kitaplarına verdikleri isim.

Tao: Taoizm'de yaratıcı prensip.

Tarik: Sihizm'de Akhand Yolu olarak da adlandırılan ve Adi Granth'ın kesintisiz olarak 48 saat içinde ölüm, doğum, evlilik gibi sebeplerle baştan sona okunması.

Tefilin: Yahudilikte Şabat ve bayram günleri hariç sabah ibadetinde kola ve alna bağlanan, içinde Tevrat'tan pasajların bulunduğu, dört köşe iki küçük deri kutucuk.

Tenasüh: Ölen kişinin ruhunun -ödül veya ceza olarak- bir başka insan, hayvan, böcek, bitki veya cansız varlıklara geçmesidir.

Teslis: Hıristiyanlıkta, Tanrı'nın üç kişilikte, yani baba, oğul ve kutsal ruhta tezahür etmesine dayalı temel inanç.

Theotokos: Hıristiyanlık'ta Hz. Meryem'in "tanrı annesi" olduğu şeklindeki inanca verilen isim.

Tien: Konfüçyanizm'de yüce varlık ve tabiatı düzenleyen güç.

Tripitaka: Üç sepet anlamına gelip Pali dilinde yazılan Budist kutsal metin külliyatı.

U-V-Y-Z

Upanayana: Hinduzimde erkek çocuklar için düzenlenen dine giriş töreni.

Vaftiz: Hıristiyanlıkta dine giriş ve asli günahtan kurtuluş için uygulanan ayin.

Vihara: Budist dinî yapıları için kullanılan ve tapınak, manastır, türbe anlamına gelen ibadet mekânları.

Wu Wei: Eylemsizlik. Mutluluğun kaynağı tabiatta eylemsizlik ve mevcutla yetinip olana razı olmak.

Yeni Ahit: Kitâb-ı Mukaddes'in ikinci bölümü olup yalnızca Hıristiyanlarca kutsal kabul edilen 27 kitaplık külliyat.

Yeni Dinî Akımlar: 1970'lerden itibaren yeni bir dinî söylem olarak ortaya çıkmış, kendine has dinî inanç, felsefe, etik ve tinselliğe sahip hareketler.

Yin-Yang: Çin dinlerinde görecelilik ilkesi. Yin ve Yang iki zıt ilkeyi temsil eder. Buna göre iyi kötü, doğru yanlış, güzel çirkin, karanlık aydınlık gibi birbirine zıt gibi görünen şeyler, gerçekte birbirinin tamamlayıcısıdır.

Yoga: Hinduizm'de bir meditasyon tekniği.

Yom Kippur: Kefaret günü. Yahudi inancında, kişinin bir yıllık kaderinin son şeklinin verilip mühürlendi gün.

KAYNAKÇA

Adam, Baki, “Din Hakkında Genel Bilgiler”, **Dinler Tarihi El Kitabı**, (Ed. Baki Adam), Grafiker Yayınları, Ankara, 2015.

Adam, Baki, “Yahudilik”, **Yaşayan Dünya Dinleri**, (Ed. Şinasi Gündüz), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2007.

Adıbelli, Ramazan, “Katolik-Laik Tartışması Bağlamında Fransa’da Dinler Tarihi Disiplininin Oluşumu”, **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,** (Sayı 53/1), Ankara, 2012.

Alalu, Suzan, Arditi, Klara vd., **Yahudilikte Kavram ve Değerler**, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın, İstanbul, 2001.

Albayrak, Kadir, “Ermeni, Süryani ve Keldani Kiliseleri”, **Yaşayan Dünya Dinleri**, (Ed. Şinasi Gündüz), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2007.

Alıcı, Mehmet, “Mecusilik”, **Dinler Tarihi El Kitabı** (Ed. Baki Adam), Grafiker Yayınları, Ankara, 2015.

Alıcı, Mehmet, **Kadim İran’da Din**, Ayışığı Kitapları, İstanbul, 2012.

Altuntaş, Halil; Muzaffer Şahin, **Kur'an-ı Kerim Meali,** Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2009.

Anzerlioğlu, Yonca “Tarihi Verilerle Karamanlı Ortodoks Türkler”, **Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi**, (Sayı 51), Ankara, 2009.

Atasağun, Galip, **İlahi Dinlerde (Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam’da) Dinî Semboller**, Özel Yayın, Konya, 2002.

Ayar, Talip “İslam”, **Dinler Tarihi El Kitabı**, (Ed. Baki Adam), Grafiker Yayınları, Ankara, 2015.

Aydın, Fuat “Hint Dinleri I: Hinduizm-Cayinizm”, **Yaşayan Dünya Dinleri**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2013.

Aydın, Fuat, **Pavlus Hıristiyanlığına Giriş**, Eski Yeni Yayınları, Ankara, 2011.

Aydın, Mahmut **Anahatlarıyla Dinler Tarihi**, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2016.

Aydın, Mahmut, "Hıristiyanlık", **Yaşayan Dünya Dinleri**, (Ed. Şinasi Gündüz), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2007.

Aydın, Mahmut, **Hz. İsa’ya Ne Oldu?,** Otto Yayınları, Ankara, 2011.

Aydın, Mahmut, **İsa Tanrı Mı İnsan Mı?**, İz Yayıncılık, İstanbul, 2015.

Aydın, Mahmut, Süleyman Turan, **Tek Dünya Çok İnanç**, Hitabevi Yayınları, 2013.

Aydın, Mehmet, "Hıristiyanlık/ Kutsal Metinler ve Dinî Literatür", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,** C 17, İstanbul, 1998.

Aydın, Mehmet, "Hıristiyanlık/ Mabed ve İbadet", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,** C 17, İstanbul, 1998.

Aydın, Mehmet, “Hıristiyanlık: Mezhepler ve Tarikatlar”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,** C 17, İstanbul, 1998.)

Aydın, Mehmet, "Türk Ortodoks Hıristiyanları ve Türk Ortodoks Patrikhanesi’nin Kuruluşu", **Türk- İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi,** (Sayı 8), Konya, 2004.

Aydın, Mehmet, **Ansiklopedik Dinler Sözlüğü**, Din Bilimleri Yayınları, Konya, 2005.

Aydın, Mehmet, **Din Felsefesi**, Dokuz Eylül Üniversitesi Matbaası, İzmir, 1990.

Aydın, Mehmet, **Dinler Tarihine Giriş**, Damla Yayınları, Konya, 1995/1996.

Aydın, Mehmet, **Hıristiyan Kaynaklarına Göre Hıristiyanlık**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1995.

Aykıt, Dursun Ali, "Hıristiyanlıkta Kuzu Hırsızlığı ve Proselitizm", **İslami Araştırmalar,** C 20, (Sayı 2), İstanbul, 2007.

Aykıt, Dursun Ali, **Hıristiyanlığın Öncüsü Olarak İskenderiyeli Philo**, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2011.

Aykıt, Dursun Ali, **Misyon ve İnciller**, Kesit Yayınları, İstanbul, 2006.

Baloğlu, Adnan Bülent, Bulğen Mehmet, “Tenasüh: İslam Düşünce Tarihinde”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,** C 40, İstanbul, 2011.

Bayraktar, Mehmet, **Bir Hıristiyan Dogması Teslis**, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2015.

Benlisoy, Yorgo, Elçin Macar, **Fener Patrikhanesi**, Ayraç Yayınları, 1996.

Bilmen, Ömer Nasuhi, **Büyük İslam İlmihali,** Yasin Yayınevi, İstanbul, 2007.

Bosch, David J., **Transforming Mission: Paradigm Shifts in Theology of Mission,** Orbis Books, New York, 2011.

Budda, A. Ömer Hilmi, **Dinler Tarihi,** İstanbul, 1935.

Challaye, Felicien, **Dinler Tarihi,** (Çev. Samih Tiryakioğlu), Varlık Yayınları, İstanbul, 1998.

Çağrıcı, Mustafa, “Ahlak”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C 2, İstanbul, 1989.

Çalışkan İsmail, **Kur’an’da Din Kavramı**, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2002.

Çoban, Bekir Zakir, **Geçmişten Günümüze Papalık**, İnsan Yayınları, İstanbul, 2009.

Demirci, Kürşat, “Haham”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C 15, İstanbul, 1998.

Demirci, Kürşat, “Hıristiyanlık”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,** C 17, İstanbul, 1998.

Demirci, Kürşat, “Ortodoks”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,** C 33, İstanbul, 2007.

Demirci, Kürşat, **Bir Hıristiyan Mezhebi Olarak Ortodoksluğun Teolojisi**, Ayışığı Yayınları, 2016.

Demirci, Kürşat, **Dinler Tarihinin Meseleleri**, İnsan Yayınları, İstanbul, 1997.

Demirci, Kürşat, **Yahudilik ve Dinî Çoğulculuk**, Ayışığı Yayınları, İstanbul, 2000.

Doğan, Hatice, **Osmanlı Devleti’nde Hahambaşılık Müessesesi**, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın, İstanbul, 2003.

Durak, Nihat, **Süryani Ortodoks Kilisesi’nde İbadet**, Rağbet yayınları, İstanbul, 2011.

Dursun, Davut, "İslam: Günümüz İslam Dünyası / İslam Ülkeleri ve Nüfus", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,** C 23, İstanbul, 2001.

En-Nedvi, Ali el-Hasen, **Müslümanların Gerilemesiyle Dünya Neler Kaybetti** (çev. : Mehmet Süslü), Hikmet Yayınları, İstanbul, 1986.

Erengil, Cengiz, **Budizm**, İnsan Yayınları, İstanbul, 2004.

Gray R., Hanlon, D., **Religions on File,** New York, 1990.

Güç, Ahmet, "Konfüçyanizm", **Yaşayan Dünya Dinleri**, (Ed. Şinasi Gündüz), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2007.

Güç, Ahmet, "Mâbed ve İbadet", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,** C 33, İstanbul, 2013.

Gündüz Şinasi, "İslam", **Yaşayan Dünya Dinleri**, (Ed. Şinasi Gündüz), Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2007.

Gündüz, Şinasi, **Din ve İnanç Sözlüğü**, Vadi Yayınları, Ankara, 1998.

Gündüz, Şinasi, **Hıristiyanlık**, İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM) Yayınları, İstanbul, 2007.

Gündüz, Şinasi "Giriş", **Yaşayan Dünya Dinleri**, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2007.

Gündüz, Şinasi, "Hıristiyanlık", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,** C 17, İstanbul, 1998.

Gündüz, Şinasi, "Misyonerlik", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,** C 30, İstanbul, 2005.

Gündüz, Şinasi, **Pavlus Hıristiyanlığın Mimarı**, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2015.

Güngör**,** Ali İsra, **Hıristiyanlıkta Evanjelik Hareket**, Aziz Andaç Yayınları, Ankara, 2005.

Gürkan, Salime Leyla "Yahudilik: Giriş ve Tarih", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,** C 43, İstanbul, 2013.

Gürkan, Salime Leyla, **Yahudilik**, İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM) Yayınları, İstanbul, 2012.

Harman, Ömer Faruk ,"Yahudilik", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,** C 43, İstanbul, 2013.

Harman, Ömer Faruk, "Katolik", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,** C 25, İstanbul, 2002.

Harman, Ömer Faruk, "İslam: Vahiy Geleneği İçinde İslam", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,** C 23, İstanbul, 2001.

Harman, Ömer Faruk, "Teşbih: Diğer Dinlerde", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,** C 40, İstanbul, 2011.

Katar, Mehmet, "Batıda Ortaya Çıkan Yeni Dinî Akımlar", **Yaşayan Dünya Dinleri** (Ed. Şinasi Gündüz, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2007.

Kaya, Remzi, "Ehl-i Kitap", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C 10, İstanbul, 1994.

Kirman, M. Ali, "Batıda Ortaya Çıkan Yeni Hareketlerin Bazı Özellikleri ve Toplumsal Tabanları", **Dinî Araştırmalar,** C 2, (Sayı 4), Ankara, 1999.

Kitâb-ı Mukaddes, Kitâb-ı Mukaddes Şirketi Yayınları, İstanbul, 1981, 1988, 2003 ve 2007.

Koca, Ferhat, "İbadet: İslam'da İbadet/Fıkhî Hükümler", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,** C 29, İstanbul, 1999.

Kollektif, **Çin Ansiklopedisi,** (Çev. Tang Jiankun-Ying Tingting), Kırmızı Kedi Yayınları, İstanbul, 2015.

Kollektif, **Dinler Kitabı,** (Çev. Ahmet Fethi Yıldırım) Alfa Yayınları, İstanbul, 2016.

Komisyon**, İlmihal I (İman ve İbadetler)**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2012 ve 2014.

Komisyon, **Dinî Terimler Sözlüğü,** MEB Yayınları, Ankara, 2009.

Köse, Ali, **Milenyum Tarikatları Batı'da Yeni Dinî Akımlar,** Timaş Yayınları, İstanbul, 2011.

Köse, Ali, **Milenyum Tarikatları Batı'da Yeni Dinî Akımlar**, Truva Yayınları, İstanbul, 2006.

Kurt, Ali Osman, "Yahudi Aydınlanma Hareketi: Haskala", **Milel ve Nihal**, C 7, (Sayı 1), İstanbul, 2010.

Kurt, Ali Osman, **Erken Dönem Yahudi Tarihi**, IQ Yayıncılık, İstanbul, 2007.

Kurt, Ali Osman, **Fundamentalist Yahudiler**, Eski Yeni Yayınları, Ankara, 2016.

Kutluay, Yaşar, **İslam ve Yahudi Mezhepleri,** Anka Yayınları, İstanbul, 2001.

Küçük, Abdurrahman, "İbadet", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,** C 19, İstanbul, 1999.

Küçük, Abdurrahman, "İbadet", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,** C 19, İstanbul, 1999.

Küçük, Abdurrahman, **Ermeni Kilisesi ve Türkler**, Ankara, 1996.

Küçük, Abdurrahman, Tümer, Günay, Küçük, M. Alparslan, **Dinler Tarihi**, Berikan Yayınevi, Ankara, 2009 ve 2011.

L. Cox, James, **Kutsalı İfade Etmek**, (Çev. Fuat Aydın), İz Yayıncılık, İstanbul, 2004.

Müezzinoğlu, Ersin, "Hilafetin Kaldırılması Sonrası Patrikhaneler ve Hahambaşılık Tartışmaları", **The Journal of Academic Social Science Studies (JASSS)**, (Sayı 46), Elazığ, 2016.

Olgun, Hakan, **Sekülerliğin Teolojik Kurgusu Protestanlık**, İz Yayıncılık, İstanbul, 2006.

Olgun, Ülkühan, **Osmanlı Son Dönemi Yahudilik ve Hahambaşılık**, Giza Yayınları, İstanbul, 2009.

Öz, Mustafa, "Babilik ve Bahailik", **Yaşayan Dünya Dinleri**, (Ed. Şinasi Gündüz), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2007.

Özcan, Azmi, "İslam: Doğuşu ve Yayılışı", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,** C 23, İstanbul, 2001.

Özel, Sibel, **Fener-Rum Patrikhanesi ve Ruhban Okulu**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık İstanbul, 2008.

Özen, Âdem, **Yahudilikte İbadet**, Ayışığı Kitapları, İstanbul, 2001.

Özkan, A. Rafet, **Amerikan Evanjelikleri Baptistler,** IQ Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2005.

Polat, Bayram, **Evanjelik Bir Hareket Metodist Kilisesi**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2008.

Reuven, Firestone, **Yahudiliği Anlamak: İbrahim'in Çocukları**, (Çev. Çavlayan Erendağ, Levent Kartal), Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın, İstanbul, 2004.

Sarıkçıoğlu, Ekrem, **Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi**, Fakülte Kitabevi, Isparta, 2002.

Schoeps, Hans Joachim, **Yahudi-Hıristiyanlığı**, İz Yayıncılık, İstanbul, 2010.

Senzaki, Nyogen, McCandless, Ruth Strout, **Budizm ve Zen**, Okyanus Yayınları, İstanbul, 2001.

Seyfeli, Canan, "Erken Ermeni Kaynaklarına Göre Hıristiyanlık Öncesi Ermeni Tanrılar Panteonu", **Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,** (Sayı 20), Samsun, 2011.

Seyfeli, Canan, **Ermeni Kilisesi'nde Sakramentler,** Konya, 2011.

Sinanoğlu, Mustafa, "İslam: Giriş, Etimoloji ve Tanım", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,** C 23, İstanbul, 2001.

Şahin, M. Süreyya "Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,** C 12, İstanbul, 1995.

Şarkavi, Cemaleddin, **Kilise ve Yedi Sakrament**, (Çev. Eldar Hasanov) Ocak Yayıncılık, İstanbul, 2012.

Taşğın, Ahmet, "Yezidiyye", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,** C 43, İstanbul, 2013.

Taşpınar, İsmail, **Duvarın Ötesi Yüzü**, Gelenek Yayıncılık, İstanbul, 2003.

Topaloğlu, Bekir, "İslam: İnanç Esasları", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,** C 23, İstanbul, 2001.

Turan, Süleyman, **Misyonerliğin Kurucusu Pavlus**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2006.

Tümer, Günay "Din Bilimleri", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,** C 9, İstanbul, 1994.

Tümer, Günay, **Biruni'ye Göre Dinler ve İslam Dinî**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1991.

Tümer, Günay, **Yeni Dokümanlar Işığında Yehova Şahitleri**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 1987.

Uysal, Enver, "Dindarlığın Ahlaki Temeli Üzerine Bazı Düşünceler", **İslam Ahlak Esasları ve Felsefesi,** (Ed.Müfit Selim Saruhan), Ankara, 2013.

Üzüm, İlyas, "Mezhep", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,** C 29, İstanbul, 2004.

Yasdıman, Hakkı Şah, "Yehova Şahitlerinin Temel öğretilerine Göre İsa Mesih", **Hıristiyanlık: Dünü, Bugünü ve Geleceği**, Dinler Tarihi Araştırmaları III, Dinler Tarihi Derneği Yayınları, Ankara, 2002.

Yitik, Ali İhsan "Tenasüh", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,** C 40, İstanbul, 2011.

Yitik, Ali İhsan, "Hinduizm", **Dinler Tarihi El Kitabı**, (Ed. Baki Adam), Grafiker Yayınları, Ankara, 2015.

Yitik, Ali İhsan, "Taoculuk", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,** C 40, İstanbul, 2011.

İnternet Kaynakları

http://www.sevivon.com/index.php?option=com_content&task=view&id=2651&Itemi-